چاودێر

THE OBSERVER

Aweekly Political, Educational & Social Press

ڕۆژنامەیەکی سیاسی ڕووناکبیریی کۆمەڵایەتی هەفتانەیە

ژمارە (٣٠) دوو شەممە ٢٠٠٥/٥/٣٠

بوش: چەکی نوێ دژی تیرۆر بەکاردێنینو سازشو گفتوگۆش بێ سودە لەگەڵیاندا

لەکاتی دەرچواندنی ئەفسەرانی ئەکادیمیای دەریایی ئەمریکادا، سەرۆکی ئەمریکا گوتی: دەبێ درێژە بە جەنگی دژە تیرۆر بدەینو تاقە ڕێگاش، هەر سەرکەوتنە. گوتیشی: ئەم تیرۆریستانە، تاوانبارو بکوژو خۆکوژنو دەشیانەوێ دەسەڵاتی سەراپاگیری بگرنە دەست ئەم دوژمنانە بەگفتوگۆو سازش بەرپەرچ نادرێنەوە، بەڵکو تەنها بەسەرکەوتن بەسەریاندا کۆتاییان دێت. هەروا بوش لەگوتارەکەیدا دەڵێ: ڕێگە نادەین تیرۆریستەکان پەناگایان هەبێو ئەمریکا چاو لەو ڕژێمە سیاسیانە ناپۆشێ کەپێشێلی یاسا دەکەنو پشتیوانی تیرۆریستانن. بۆ لەناوبردنی تیرۆریستانیش گوتی: ساروخی نوێ لەچەشنی (هیل فایر) بەکاردێنین، کەلەکونی ئەشکەوتو لەژوری تەلارێکو تەنها لەنهۆمێکدا دەتوانێ ئامانج بپێکێ بەبێ ئەوەی زیان بەژوری ترو بەنهۆمی تر بگەیەنێ.■

یەکێتیو پارتی کێشەکانیان چارەسەر کرد

یادی یەکێتی دوور لەپیاهەڵدان

٢٠٠٥/٦/١ - (٣٠) ساڵی ڕەبەق بەسەردامەزراندنی یەکێتیو (٢٩) ساڵیش بەسەر بەرپابوونی شۆڕشی نوێ تێدەپەڕێت. ئەم دوو یادە، بەخۆشیو ناخۆشیەوە، بەشانازیو شەرمەزارییەوە، بەسەرکەوتنو ژێرکەوتنیەوە، بەقبوڵکردنو نەکردنیەوە، دوو یادی چارەنوسسازی مێژووی نوێی گەلەکەمانن، کەتەمەنی دوو نەوەی داگیر کردووە، نەوەکانی دیکەشیان خستۆتە ژێر هەژموونەوە.

بێگومان، یەکێتی نیشتمانی کوردستان، خاوەن سیستەمێکی گەورەی ڕاگەیاندنو ئۆرگانی جۆراوجۆرە، کەبەشی زۆریان سەرقاڵی ڕازاندنەوەو پیاهەڵدانی هەردوو یادەکە دەبن، هەقی خۆشیانە. بەڵام ناهەقیەکی مەعریفیشە ئەگەر بێتو ئەم دوو یادە، لەڕوانگەی ڕەخنەشەوە، هەڵنەسگێندرێ. کەپێمان وایە یەکێتی لەم بارەوە، هەتا ڕادەیەکی دیار کەمتەرخەمە، بۆ؟ لەسی ساڵی ڕابردودا یەکێتی هەوراز و نشێوێکی زۆری دیووە. سەرکەوتن و شکستی جۆراوجۆری تێپەڕاندووە. کارەساتی گەورەشی بەسەرداهاتووە.کەچی جگە لەنەرمە ڕەخنەی لەخۆگرتن، لەهیچ قۆناغێکی سیاسی خۆیدا، یەکێتی پیاچونەوەیەکی هەمەلایەنەی بۆ سیاسەتەکانی نەبووەو ڕەخنەیەکی قوڵی لەستراتیژو تاکتیکی خۆی نەگرتووە. کە زۆرجار، ئەو ستراتیژە، هەم لەباری فەلسەفیەوە، هەم لەباری ئایدیۆلۆژیەوەو هەم لەباری سیاسیشەوە، گۆڕانکاری زۆریان بەسەردا هێنراوە، بەبێ ئەوەی باسێکی بنەڕەتی لە هەڵەکانی پێش گۆڕانکاریەکان کرابێو، ڕەخنەی زانستیان لێگیرابێ. ناشکرێ، ڕێکخستنێکی مێژوو (٣٠) ساڵە، لەو هەموو گۆڕانکاریانەی بەسەریدا هاتووە، لەو هەموو کێشەو ململانێو تەقینەوەی ناکۆکیەکانی هەناوی، نەک جارێ بەڵکو چەند جارێکیش، پێویستی بەڕەخنەی هەمەلایەنە لە سیاسەتو بڕیارەکانی نەبوبێ.

تاقیکردنەوەی شاخو پاشان هی ئیدارەی شار، پڕن لە بڕیارو ڕوداوی ئەوتۆ، کەبەشێکی بەرچاویان، چ کاتی خۆیو چ دوای ئەوەش، شایەنی ڕەخنە لێگرتنن. بەڵام یەکێتیی، وەکو پێویستە، ئەمەی نەکردووە. کە پێمان وایە، نەبوونی ڕەخنە لەخۆگرتنی زانستی، کاریگەری ناڵەباری لەسەر پەروەردەکردنی کادرو ئەندامو ئۆرگانەکانی یەکێتی هەبووە، سەرەنجام، هەر لە پەیڕەو نەکردنی پرنسیپی ڕەخنەو ڕەخنە لەخۆگرتنەوە، کۆمەڵێک کێشەی گەورەو گچکە بۆ یەکێتی خولقاونو لەهەناویا پەنگیان خواردووە. لەپێشەوەدا کێشەی نەبوونی پێوانەی زانستی هەڵسەنگاندنی ئەندام، کادر، ئۆرگانو کاربەدەستانی یەکێتی. کە پێوانەی زانستی هەڵسەنگاندنیش نەبوو، ئیدی، چاکو خراپ لێک جیا ناکرێتەوە. پاداشتی خزمەتی چاک ناکرێو سزای کارو بکەری خراپیش نادرێ. کەبێگومان.. لەناو هێزێکی گەورەی وەکو یەکێتی کە هەزاران کادرو سەدان کاربەدەستو دەیان ئۆرگانی گرنگی هەیە، هەمووشی تێکەڵاو بەبەرژەوەندی وردو درشت بوون، بۆیە ناکرێ هەر هەموو ئەمانە چونیەک: چاک، زیرەک، هەڵسوڕاو، ڕاستگۆ، خەمخۆرو ماندووبن. ناشکرێ هیچیان کەمتەرخەمو بێ خەتاو بێ تاوان بن. کاتێکیش چاکو خراپ لەناو هێزێکی گەورەی پڕ لەبەرژەوەندیو بەرژەوەندیخواز، بەتەرازووی زانستی نەکێشرێ، بێگومان ناو بەناو، بەئارەزوو، یان بەمەبەست، یاوەکو بەپێی مەرام، یاخود بەکاردانەوە، یاخۆ بەرەق، یان بەڕاستی کێشە ڕووبەڕووی یەکێتی دەبێتەوە. جاری واش هەیە، سەراپا ئازاریشی دەدەنو زیانیشی پێ دەگەیەنن. بەڵکو قازانج بەدوژمنانیشی دەگەیەنن. ئەگەر بێتو یەکێتی، بەشێوەیەکی هاوچەرخ، چارەسەری ئەم کێشەیەی ئاکاری ڕێکخراوەیی خۆی نەکات، بێگومان پەیتا پەیتا دووچاری کێشە دەبێتو دەبێتەوە.■

کۆبوونەوەی سەرکەوتووی تاڵەبانیو بارزانی

هەردوو بەڕێز بەکراوەیی گفتوگۆیان کردووەو سەرەنجام گەیشتوونەتە ئەنجامێکی سیاسی کە چارەسەری کێشەکان تێکرا بکرێ

بەهۆی ئاڵۆزی سیاسی نێوان یەکێتیو پارتی، لەسەر دەسەڵاتی سەرۆکی هەرێم، ماوەیەکە نیگەرانی سیاسی کەوتۆتە ناو ڕای گشتیو هێزە سیاسیەکانەوە. لەو ماوەیەشدا، چەندین کۆبوونەوە کراوەو چەندین نامەو پرۆژە گۆڕاونەتەوە. دوای دوانامەی بەڕێز مەسعود بارزانی (کاندیدی سەرۆکی هەرێمی کوردستان) بۆ بەڕێز تاڵەبانی سەرۆک کۆماری عێراقی فیدراڵ، بەڕێز تاڵەبانی ڕۆژی ٢٠٠٥/٥/٢٨ تەنها بەدوو سەیارەوە، سەردانێکی دۆستانەی بۆ بارەگای بەڕێز بارزانی کردووە. لەم سەردانەدا:

کۆبوونەوەیەکی تایبەتی لەنێوان بەڕێزان تاڵەبانیو بارزانیدا کراوە. کێشەکانی عێراق، کێشەی دەستوور، ئەنجومەنی کەرکوکو کێشەی دەسەڵاتی سەرۆکی هەرێم، باسی سەرەکی دانیشتنەکەیان بووە. هەردووکیان بەکراوەیی گفتوگۆیان کردووەو سەرەنجام گەیشتوونەتە ئەنجامێکی سیاسی کە چارەسەری کێشەکان تێکڕا بکرێ. لەبەر ڕۆشنایی بیروڕای ساغکراوی ئەم کۆبوونەوەیەدا، ڕۆژی ٢٠٠٥/٥/٢٩ وەفدێکی مەکتەبی سیاسی پارتی سەردانی بەڕێز تاڵەبانیو مەکتەبی سیاسی یەکێتیان کردو دواگەڵاڵەی سیاسی پارتیان لەسەر کێشەکان لەگەڵ خۆیاندا هێنابوو. ناوەڕۆکی گەڵاڵەکەش وایە کە:

- بەڕێز بارزانی سەرۆکایەتی هەرێم دەکا.
- پەرلەمانی کوردستان ٤ /٢٠٠٥/٦ کۆبێتەوەو لەیەکەمین دانیشتنیدا سەرۆکی پەرلەمان هەڵدەبژێرێ.
- لەدووەمین دانیشتنی پەرلەماندا، متمانە بدرێ بەسەرۆکی حکومەتی هەرێم.
- ئینجا یاسای دەسەڵاتی سەرۆکی هەرێم لەپەرلەماندا پەسەند بکرێ.

ئەمە جگە لە چەندین مەسەلەی دیکە، هەڵوێستی هاوبەشیان لەسەر ساغکراوەتەوە. مەکتەبی سیاسی یەکێتی بەئامادەبوونی بەڕێز تاڵەبانی، ئێوارەی ٢٠٠٥/٥/٢٩ کۆبوونەوەو دوای پێشنیازی نوێ بۆ تۆکمەکردنی گەڵاڵەکە، وابڕیارە لەم دوو ڕۆژەدا مەکتەبی سیاسی هەردوولا، بۆدوا بڕیارو ڕێکەوتن، لەنێوان یەکێتی نیشتمانی کوردستانو پارتی دیموکراتی کوردستان، بەزووترین کات کۆبێتەوە.■

شێخ عەبدولکەریم کەسنەزان خۆی بەخشش وەردەگرێو حیمایەکانی دەیبەخشن!

دوو بەڵگەنامەی خوارەوە، یەکێکیان وەرگرتنی (١٠٠٠٠) دە هەزار دیناره لەلایەن شێخ عەبدولکەریم کەسنەزانەوە. لەمدیریەتی ئیستخباراتی گشتی عێراقی. ئەوی دیکەیان، بەخشینی موچەی حیمایەکانی شێخ بۆ جەنگی (قادسیە!!) لەهەردوو بەڵگەنامەکەدا، ئاشکرایە دیارە کە شێخی ناوبراو، چ پەیوەندیەکی پتەوی لەگەڵ ئیستخباراتی عێراقدا هەبووە. هەروا.. چ غەدرێکی لە حیمایەکانیشی کردووە.

لەبەڵگەیەکیاندا لەپاداشتی خزمەتەکانی، هەزاران دینار تەنها بەجارێک لەرژێم وەردەگرێ، لەبەڵگەی دووەمیشدا حیمایەکانی خۆی ناچار کردووە، جاشانەکەیان پێشکەش بەقادسیەی سەدام بکەن. ئەمەیان چەندی بەچەند. جەنابی شێخ بۆ خۆی دەیخاتە تەنگەی باخەڵیو حیمایەکانیشی دەیبەخشن.؟■

نامەیەکی نوێی بارزانی بۆ تاڵەبانی

لەگەرمەی گفتوگۆی یەکێتیو پارتیدا، سەبارەت بەکێشە چارەسەر نەکراوەکانی نێوانیان لەسەر دیاریکردنی دەسەڵاتی سەرۆکی هەرێم، بەڕێز مەسعود بارزانی، نامەیەکی بۆ بەڕێز جەلال تاڵەبانی ناردووەو تیایدا، سەرەڕای ڕەخنەو سەرنجو گلەیی کەلەسەر هەندێک بیروڕای ناو یەکێتی هەیەتی، چەند پێشنیازێکی نوێیشی خستۆتە بەردەم (مام جەلال). نامەکەش، لەلایەن مام جەلالەوە دراوەتە مەکتەبی سیاسی یەکێتی بۆ هەڵسەنگاندنو سەرنجو بڕیاریان. ڕۆژی (٥/٢٦) مەکتەبی سیاسی لەسەر نامەکە کۆبۆتەوەو قسەو باسی پێویستیان دەربارە کردووە. لەلاپەڕە (٢)دا لێکدانەوەی ئەم هەواڵە بخوێننەوە.■

دوو کۆبوونەوەی (الجبهة التركمانية) دژی کوردستانییەتی کەرکوک

سەرەتای ئەم مانگەو لەبارەگای ئەنجومەنی تورکمانی عێراق دا، کۆبونەوەیەکی فراوان بۆ چەندین بەرپرسی ئەنجومەنی تورکمان لە کەرکوکدا کراوەو (د. سعدالدين اركيج) کەسەرۆکی ئەنجوومەنەکەیە، ئامادەی بووە. سەعدەددین لەکۆبونەوەکەدا گوتویەتی: کەرکوک شارێکی تورکمانییەو هیچ پەیوەندییەکی بەکوردو کوردستانەوە نییە. داواشی کردوە کەتورکمان یەکریز بن دژی سیاسەتی کوردستانیەتی کەرکوک، شایەنی باسە د. سەعدەددین، بەربەرەکانی د. فاروق عەبدوڵڵا بۆ سەرۆکایەتی بەرەی تورکمانی دەکاو لەزەمانی ڕژێمیشدا یەکێک بووە لەبەعسییە تاوانبارەکان.

دوا بەدوای ئەو کۆبونەوەیەش، جەبهەی تورکمانی بەسەرۆکایەتی (د. فاروق) کۆبونەتەوەو ئەمانیش جەختیان لەسەر دژایەتی کوردو کوردستانیەتی کەرکوک کردووە.■

(کفاية)ی ئیخوان المسلمینی میسرو ناسیۆنالیستەکانی عێراق

لەمیسردا.. ماوەیەکە بزوتنەوەیەک بەناوی (کفایە) دژی هەڵبژاردنەوەی سەرۆک کۆماری میسر سەری هەڵداوە. ئەم بزوتنەوەیە دروستکراوی (اخوان المسلمين) نو دکتۆر (عصام العريان) جێگری ڕێبەری گشتی ئیخوانەکان سەرپەرشتیان دەکا. (کفایە) لەگەڵ ڕەوتی نەتەوەیی عەرەبی لەعێراقدا بەسەرۆکایەتی (صبحي عبدالحميد) و (د. ميچ عمر نظمي) هاوکاری باشی یەکتر دەکەن.■

(مەشعان جبوری)یش دژی کوردستانیەتی کەرکوکە

مەشعان جبوری.. لەگەڵ (كتلة المصالحة والتحرير) کۆبۆتەوەو دوو مەسەلەمان باسکردووە:

یەکەمیان: پشتیوانی کردنی تیرۆریستەکان بەناوی مقاوەمەتەوە.

دووەمیشیان: دژایەتی کورد بۆ گێڕانەوەی کەرکوک بۆ سەر کوردستان.

لەکۆبونەوەکەدا، مەشعان جبوری گوتویەتی: کەرکوک هەزاران ساڵە شارێکی عەرەب نشینەو هیچ لایەک بۆی نییە قسە لەسەر دەرکردنی عەرەب لەکەرکوک بکا.■

گاردی سەدام کۆمپانیای گواستنەوەی تیرۆریست لەسوریا دروست دەکەن

ژمارەیەکی زۆری گاردی سەدام، لەسوریادا مۆڵ بوونو ئەمجارە، لەپەنای حیزبی بەعسی ڕەسەندا (قيادة قطر العراق) خۆیان شاردۆتەوەو موخابەراتی سوریاش هاوکاریەکی زۆریان دەکەن. بەتایبەتی (احمد عياش) و (خالد محمد جاسم) و عەقیدی ئاسایشی تایبەتی (خزعل العزاوي) و (شجاع غالب المحمود) ئەمانە لەپیاوە تایبەتیەکانی سەدام بونو لەگەڵ موخابەراتی سوریادا نەخشەی تیرۆر دەکێشن.

کۆمپانیایەکیشیان بەناوی (شركة الاتحاد العربي لنقل البري) لەدیمەشق دروست کردووەو تیرۆریستو کەرەسەی تیرۆریان پێ دەگوێزنەوە بۆ ناو عێراق.■

قەڵادزێ.. دەست بەسەراگرتنی بڕێکی زۆری دەرمانی قاچاخ

بەشی قەلادزێی هێزەکانی پاسەوانی سنور لەدرێژەی هەوڵەکانیاندا بۆ کونترۆڵکردنی سنوورەکانو بنبڕکردنی دیاردەی قاچاخچێتی، شەوی ١٩-٢٠٠٥/٥/٢٠ کاتژمێر (٨)ی ئێوارەو چواری سەر لەبەیانی ئەو شەوە لەشاری قەلادزی نزیک ئاوی سپیوکانی سێوەی سەر سنور لەلایەن پاسەوانی سنور بەشی قەلادزی دەستیان بەسەر چەند بارێکی ولاخداردا گرت کەبڕێکی زۆر کەلوپەلی پزشکی کە بریتیبوون لە (٣٨) کارتۆنی گەورە و هەرکارتۆنیک (٨) پارچەو هەر پارچەیەک (٩٦) پارچەی گچکەو دەرمانی پزیشکی تێدابوونو لەگەڵ هەندێک کەلوپەلی ئاسنو موادی سەیارەو چەند موادی تر. شیاوی باسە قاچاخچیەکان بەنیاز بوون بەشێوەی نایاسایی ئاودیوی سنوری کوردستانی بکەن.■

سابیری سەندیکا پ. قەڵادزێ

١- ناوەڕۆکی نامەی بارزانی بۆ تاڵەبانی..
(محەمەد حوسێن)

١- فەرەنسا بوومەلەرزەی دەستوورو..
(و: محەمەد سالار)

٣- توندوتیژی یاخیبوان لەکوێدا..
(و: عەزیز ڕەئوف)

لێکدانەوەی هەواڵ - ل (٢)

سیکۆتین کێشەکان

ئا/ محەمەد ڕەزا

ڕیپۆرتاژ - ل (٤)

ململانێی دەستووریو بیروڕای خەڵک

ڕەخنەو دیالۆگ - ل (٨-٩)

بەگژداچوونەوەی دەسەڵات لای نازم حیکمەت

و: هەڵگورد عومەر تۆفیق

جیهانبینیی ڕووناکبیری - ل (١٠)

هەواڵو مەترسی

■ حەویجە.. مۆڵگای تیرۆریستانە!

کۆنە بەعسیەکانو تیرۆریستە وەهابیو سەلەفییەکان، لەم ماوەیەدا، لەرۆژئاوای کەرکوکداو بەتایبەتی لەشارۆچکەی (الحويجه)دا کۆبونەتەوەو (محمد يونس الاحمد) سەرپەرشتیان دەکەن، ڕاستەوخۆش بە (عزة الدوري) وە پەیوەندییان هەیە. (احمد حسن كاكه العبيدي)ش.. هەڵسوڕێنەری ڕاستەوخۆیانە. لەم قۆڵەوە هەتا تکریت، نەخشەیان هەیە شەڕی ئەهلی بقەومێنن. بۆیە بەردەوام لە تکریتەوە تا حەویجە خەریکی نەخشەکێشانن.■

■ (جيش المهدی)یش موشەک دەتەقێنن

هەندێک لەچەکدارە نهێنیەکانی (جيش المهدي) لەپارێزگای میساندا، جار جارە موشەک دژی هێزەکانی بەریتانیا دەهاونو سەیارەی میناویش دەتەقێننەوە، جگە لەچەندین کاری تیرۆریستی تر.

لەبەرئەوەی موقتەدا پەیمانی دابوو جارێکی تر پەنا نەباتەوە بەر چەک، بۆیە بەزۆری شەوانە ئەم تاوانانە ئەنجام دەدەن. مەگەر خوا بزانێ چ تاوانێکی تر ئەنجام ئەدەن!■

■ کۆلیژی زانستیو دژایەتی کورد

د. تاریق مفید، کەبەرپرسیاری خوێندکارانو لاوانی حیزبی تورکمانە، کۆلیژی زانستی کردۆتە شوێنی هێرشکردنە سەر کوردو هەوڵدان بۆ چەواشەکردنی خوێندکارانی تورکمانو عەرەب کەگوایە کەرکوک.. شارێکی کوردستان نییە. ئەمە زانکۆو دکتۆری زانکۆیە، یان مۆڵگەی بەکرێگیراوی.■

ÇAWDÊR

Political, cultural, social weekly press ..kurdistan iraq

No.: (30) 30-5-2005

THE OBSERVER

www.madaniat.org
info_chawder@yahoo.com

سلێمانی - شەقامی سالم
مەکتەبی ڕێکخراوە دیموکراتیەکان
تەلەفۆن: ٣١٤٠٤١٦ - ٣١٢٧١٢٠

نرخی: (٢٥٠) دینارە

خاوەنی ئیمتیازو بەڕێوەبەری بەرپرس: مەلا بەختیار
ستافی کارا:
سامی هادی، جەمال حوسێن
ناهید حوسێنی
نەخشەسازی: جەلیل حسێن
ئینتەرنێت: سۆران عەبدوڵڵا
پیتچنین: سۆران بورهان؛
تەها حەمە نوری؛ ئیبراهیم حسێن

تاڵووی شەمشەمە
شەریک شعور

یاخوا

یاخوا سەرەتای هەموو دوعایەکی خێرو شەڕە کە ئێمە ئەمڕۆ هەر بەعزێک لە دوعا مەشهورەکانی ئەوعی یەکەمتان بیر ئەخەینەوەو ئەڵێین ئەگەر دایک بۆ منالی خۆی بکات ئەڵێ یاخوا لە لۆری بێ ئیستۆپ مەحفوز بیتو ئەگەر نەخۆش لە ڕووی دکتۆرا بیڵێ ئەڵێت یاخوا لە خەستەخانەی حکومی ڕزگارت بێو ئەهلییەکەت ئاوەدان بێو سیعری بیتاقەشت بۆ ببێ بە پانزە هەزار. خۆ ئەگەر دوعا بۆکراوەکە سایەق تەکسی بێت ئەوا پێی ئەڵێن خوا لە چاڵی ناوەخت بتپارێزێو دەبڵت قایم بێو لە بەنزینی محەلی بەدوورت کا. ئەگەر لووتیکی قەپاتیش بۆ حاوییەکەی گەڕەکی خەباتی بکات ئەڵێ خوا ڕەحم بخاتە دڵی بەلەدیەوە بێت بەلاتەوە. ئەگەر قاچاخچییش بەسەرخۆیا بیخوێنێ ئەڵێ یاخوا جەماعەتی سەیتەرەکە ئەهلی سولح بن ئەگەر تەدقیقیش بۆ لیجنەی مشتەریاتی بخوێنێ ئەڵێ یاخوا لە وەسڵی شیرینی فرۆشا سیعری سەتەلایتت نەنوسیبێو دوعای خەڵکی سەیی سایەقیش بۆ شارەوانییەکەیان ئەوەیە کە یاخوا مەشروعی ئاوەکەیان پڕ کلۆر بێتو لە زبڵی سەرجادە دووریان خاتەوە. خەڵکی عێراقیش کە دوعا بۆ کەسوکاریان ئەکەن ئەڵێن خوایە گیان کەری تەوقیت کراوو ئیسعافی موفەخەخو ڕیشنی سعودی نەهێنیتە ڕێیان. ئەبو مازنە داماوەکەی فەلەستینیش کە دوعا بۆخۆی ئەکات ئەڵێ خوایە نەدڵی شارۆنم لێ برەنجێنی نە برادەرانی حەماسیشم لێ عاجز بکەیت. تەلەبەی تەمەڵیش لە عانی ئیمتیحانا کە دوعا بۆ خۆی ئەکات ئەڵێ خوایە تەحەمولم بەیتێ زوو هەڵنەسم چونکە لە نیوسەعاتی ئەخیرا مامۆستا تاقەتی ئەچێو بە هەموومان ئەڵێتەوە. ئەخیر دوعاش کە هی کۆتری ئاشتییە ئەڵێ خوایە ئەم مەسەلەی سەرۆکایەتی هەرێمە بە دەردی گفتوگۆکانی (دبلن) نەبەیتو دانیشن بەخێر.■

پاولۆ کۆیلۆ: جاک دریدا.. ژیانو جیهانی زۆر ئاڵۆزاند

الشرق الاوسط

پاولۆ کۆیلیۆی ڕۆماننوسی بەرازیلی- جیهانی، کە بۆ ڕەواج پێدانی دوا ڕۆمانی بەزمانی عەرەبی وەرگێڕدراوی سەردانی قاهیرەی کردبوو، پێشوازیەکی گەرمی لەلایەن روناکبیرانو میدیاکانەوە لێکراوە. وایان لێکردبوو، کەدوو ڕۆژی کۆتایی سەردانەکەی، لەرۆژنامەنوسان جارس کرابوو. بەڵام ڕۆژنامەی (الشرق الاوسط) بۆ چەند پرسیارێک هەلی لێ قۆزتبووەوە. لەسەر ڕۆمانەکانی، لەسەر ئاین، لەسەر سۆفیگەری، سیاسەت، ئابوری، وەرگێڕانو شارستانیەتی میسر. هەروا لەسەر فەلسەفەش. لەسەر فەلسەفە، زیاتر پرسیاری دوو فەیلەسوفی کۆچکردوو (بول ریکور) و (جاک دریدا)ی لێکراوە. لەسەر (جاک دریدا) لەوەلامدا دەڵێ:

وا بزانم جاک دریدا هەتا بڵێی جارس کەر بوو. ناش بینم شتێکی زیادکردبێ. دریدام خۆش نەدەویست. ژیانو جیهانی زۆر ئاڵۆزاندبوو. ئەوەی لەڕاستیا ساکارە ئاڵۆزاندبووی.■

کامێرایەکی فۆتۆگراف چاوی نوقاو دەکاتەوە

زۆرجار وێنەی فۆتۆگرافی دەگرین تووشی کێشەیەک هاتوین.. ئەویش ئەوەیە کە لەوێنەکەدا دەبینین چاوی یەکێکیان زیاتر داخراوە یان تیشکێکی بریسکەداری لەسەرە. بەڵام چیدی ئەو کێشەیە بونی نامێنێت. چونکە کۆمەڵێک لە توێژەرەوە یابانیەکان بەسەرپەرشتی (ماساهید کانیکۆ) کە مامۆستایە لە زانکۆی پەیوەندییە ئەلەکترۆنیەکان ڕایانگەیاند کە جۆرە کامێرایەکی فۆتۆگرافیان دروستکردووە کە لەماوەی نیو چرکەدا لەدوای دەستپیانانی دوگمەی وێنەگرتنەکەی (١٥) وێنەی فۆتۆیی دەگرێت. ئەم جۆرە کامێرایە شێوەورەنگی چاوی مرۆڤ شیتەڵ دەکاتو ئەو گرتەیە هەڵدەبژێرێت کە ئەوکەسە یان ئەو کەسانەی نێو وێنەکە چاویان تیایدا کراوەیە. گەر هاتوو یەکێک لەناو کۆمەڵێک کەسدا لەنێو وێنەکەداو لەکاتی وێنەگرتن چاوی داخرابوو ئەوا دەگەڕێتەوە سەر ئەو گرتانەی ترکە چاوی تێدا کراوەبووەو لەگەڵ ئەو گرتەیەدا کە مەبەستە مۆنتاژی دەکاتەوەو دەیکاتە گرتەیەکی وەها کە چاوی هەمووان تیایدا کراوەبێت.. گرنگ ئەم کامێرایە توانایەکی هێندە بەرزی هەیە کە (٤٠) کەس لەکادری وێنەکەدا بێت کردنەوەی چاویان ڕێکدەخات..■

ڕەشو سپی

خوێندنەوەی: حەمە هاشم

لەستایلێکی تایبەتداو بەریتمێکی هێمن و پر سەلیقە، دوو ڕەنگ دەست لەملانێی یەکتر دەبن، و خۆیان دەخزێننە نێو چوارچێوەی فۆرمیکی گرافیکی یەوە، ئەم بەرهەمە هونەرییەی هونەرمەند (مەدحەت کاکەیی) لە ڕوانییندا کۆمەڵێ مەغزای تایبەتی بە چەمکە جۆراو جۆرەکانی خۆشەویستیوپەیوەندییە هەمەلایەنەکانی ڕەگەزی نێر و مێ لە خۆیدا کۆدەکاتەوە، لە فەزایەکی ئارام و پر لە نیگەرانی دا گفتو گۆی ئەم ڕەگەزانە بەردەوامێتی وەردەگرێت و هەموو سیما کۆنتراستەکان لە خۆیدا یەکالایەکاتەوە.. هەربۆیەش گرافیک کە پێکهاتەیەکە لە ڕەش و سپی دوو بارە بەبەردەمی ئەو خواستە کۆنتراستیانە دا دێتەوە کە لە نێو دژایەتی کردن ولێک نەچوونی ڕەش وسپی دا هەیە. لەنێو ان سارد و گەرم، جوانی و قێزەونی دا، لەنێوان خۆشی وناخۆشی دا تادەگاتە جیاوازییەکانی ژن ومێرد.

کە سەیری تابلۆ کە دەکەیت دووری و نزیکی وروانگەی نێوان کوتلە وفیگەرەکانی بە ڕوونی بەدەر دەکەوێت، کە ئەمەش بۆخۆی جۆرێکە لەکارکردنی بەردەوامی هونەرمەند (مەدحەت کاکەیی) و مارەسەکردن وئەزموونە زۆرەکانی لەم بوارەدا.

لە تابلۆ کە دا پیاوێک دەست لەئەژنۆ دادەنیشێت وەک ئەوەی کە دەسەڵاتەکانی وەرگیرابێتەوەو توانستەکانی کەم کرابێتەوە بە سەر ژیاندا.. هەروەها ژنەکەش بە جۆرێک لە غروور و نازەوە بەنیگەرانیەوە دەڕوانێتە پیاوەکە.

ئەمکارە هونەریە پێکهاتەیەکی گرافیکی بەو بەشێوەی کۆڵین لەسەر تەختە تەکنیکەکەی ئەنجام دراوە.

ئەم بەرهەمە هونەرییە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوکۆمەڵە کارە گرافیکیانەی کە هونەرمەند لە ناوەڕاستی ئەزمونەکانیدا ڕەسمی کردوون،، جگە لەوەی کارێکی هاوسەنگ وئیستاتیکی یە، هەوڵیش دراوە لە قالبە دراماتیکیەکەی دەربچێت و هونەرمەند شێوەیەک لە ئەکادیمیەتی تێدا بەکارهێناوە.■

بەراوردێکی مێژوویی

هەرەسی شۆڕشی ئەیلول پەیمانی جەزائیر ١٩٧٥/٣/٦		دامەزراندنی یەکێتیو شۆڕشی نوێ ١٩٧٥/٦/١ - ١٩٧٦/٦/١
- سەردەم: جەنگی سارد.	⟷	- سەردەم: هەر جەنگی سارد.
- ئێران: ڕژێمی شاهنشایی.	⟷	- ئێران: هەر ڕژێمی شاهنشایی.
- عێراق: ڕژێمی عەفلەقی.	⟷	- عێراق: هەر ڕژێمی عەفلەقی (بەهێزتریش)
- تورکیا: سیستەمی کەمالی.	⟷	- تورکیا: هەر سیستەمی کەمالی.
- سوریا: دەسەڵاتی بەعسی.	⟷	- سوریا: هەر دەسەڵاتی بەعسی.
- کوردستان: هەرەسی دەیان هەزار پێشمەرگەی شۆڕشی ئەیلول.	⟷	- کوردستان: دامەزراندنی یەکێتیو بەچەند مەفرەزەیەکەوە بەرپاکردنی شۆڕشی نوێ.

بەکارهێنانەرانی ڤیاگرا وریابن کوێرتان دەکا

کۆمپانیای (فاریز)ی بەرهەمهێنانی حەبی ڤیاگرا کە پیاوان بۆ لاوازی سێکسی بەکاریدەهێنن. ڕایگەیاند زۆر بەکارهێنانی ئەو حەبە کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر لاوازکردنو لەدەستدانی بینینی چاویان هەیە. وتەبێژ بەناوی کۆمپانیاکە (دانییل واتس) بەئاژانسی هەواڵی (بلومبێرج)ی ڕاگەیاند کە کۆمپانیاکەمان پێشترو لەسەرەتای بەرهەمهێنانی ئەوحەبە لەساڵی (١٩٩٨)وە پتر لە(٢٢) ڕاپۆرتمان لەوبارەیەوە پێگەیشووە کە باس لەوکاریگەرییە دەکەن. وتیشی ئیستاکۆمپانیا سەرقاڵی دانوستانە لەگەڵ بەڕێوەبەرێتی خواردەمەنیو داودەرمانی ئەمریکی بۆ تازەکردنەوەی ئەو ڕێنماییانەی لەگەڵ پاکەتی حەبەکەدایەو باس لەوکاریگەرییانە بکرێت تیایدا..

جێی ئاماژە پێدانەکە بڕی (٢٣) ملیۆن پیاو لەسەرتاسەری جیهاندا ئەوحەبە بەکاردەهێننو ساڵانە بڕی (١و٦٨) ملیار دۆلاری لێدەفرۆشرێت.. هەر لەمیانەی وتەکانیدا (واتس) دەڵێت: ئەوانەی کە ڤیاگرا بەکاردەهێنن پێدەچێت لەداهاتوودا ڕووبەڕوی لاوازیو لەدەستدانی بینین ببن بەهۆکاری تووشبوینان بەچەند نەخۆشیەکی تر لەشێوەی لاوازیی سێکسیو شەکرەو بەرزبونەوەی پەستانی خوێن کە کاریگەری ڕاستەوخۆیان هەیە لەسەر لاوازی بینینو لەدەستدانی بۆهەتایی..■

خراپتر بوونی تەندروستی شیریهان

جارێکی تر ئازاری نەخۆشی (شێرپەنجە) تەنگی بەکچەئەکتەری بەناوبانگی میسری (شیریهان) هەڵچنیەوە دوای ئەوەی لەچەند مانگی ڕابردوودا باری تەندروستی باشتر بوبوو. ئەویش بەهۆی ئەوەی کە ڕێنماییەکانی پزشکی تایبەتی وەلاخستبوو و هەر ئەوەش بوەهۆی گەڕانەوەی ئازارێکی توند بۆی.

شیریهان لەسەرەتای ئاشکرابونی نەخۆشیەکەی لەشاری پاریس چەند نەشتەرگەریەکی ئاڵۆزی بۆئەنجامدراو ماوەی (٤) مانگ لەژێر چاودێری پزیشکیدا بوو و دوای گەڕانەوەشی بۆ شاری قاهیرە بەبەردەوامی لەژێر چاودێری تیمێکی پزیشکی تایبەتدایە، تەنانەت ماڵەکەی شێوەی نیمچە نەخۆشخانەیەک وایە.

ڕۆژنامەی (الوفد)ی میسری دەڵێت شیریهان زیاتر لەدوای بیستنی هەواڵی کۆچکردنی هونەرمەند (ئەحمەد زەکی)یەوە ڕۆژلەدوا ڕۆژ باری تەندروستی بەرەوخراپی ڕۆیشتووە.■

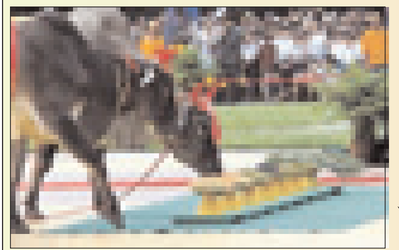

مانگاش فێستیڤاڵیان هەیە!

کۆمەڵێک مانگای پادشایی لەوڵاتی کەمبۆدیا لەسەر خوانێکی تایبەت سەرقاڵی خواردنی برنج وگەنمەشامین لەچوارچێوەی ئاهەنگی (بنۆم بنە) بەبۆنەی فێستیڤاڵی تایبەت بە(کێڵان و جوت). ئەم فێستیڤاڵە بەسەرپەرشتیو چاودێری سەرۆک (نوردۆم سیهانۆک) سازدەکرێت، لەدابونەریتی ئەو وڵاتەدا (مانگا) سیمبولی پیتو بەخشندەییەو ڕێزێکی گەورەی لێدەنرێت.■

ململانێی دەستووری و بیروڕای خەڵک

کەهاوڵاتیان شارەزاییەکی باشیان لەدەستوردا نییە، تەنانەت زۆر لەخوێندەوارەکانیشمان لێی نازانن کە لەناو دەستورو مەسەلەی دەستوردا نەژیاون، ئەوەی کە لەشەڕەکاندا هەوڵمان بۆ داوە، کەزۆرجار هەبووە نەمانزانیوە بۆچی شەڕ دەکەین، ئێستا گەیشتوینە قۆناغێک هەموو شەڕەکان هاتونەتە سەر شەڕی دەستور

هەموو هاوڵاتیەک بێتە گۆو هەڵوێستی هەبێ، ئەو هەڵوێستەش دەرئەنجام ببێتە سەرنج ڕاکێشەرانی داڕێژەرانی دەستورو ئەوانەی دیالۆگ لەسەر چارەنوسی دەستور دەکەن. بۆیە لەم ڕوانگەیەوە جارێکی تر بەخێرهاتنتان دەکەین، هیوادارین گفتوگۆیەکی ئازادانە بکەین و ئێوەش بیروڕاتان بەئازادانە دەرببڕن. ئێمەش لەڕۆژنامەکە وەکو خۆی بڵاوی بکەینەوە.

هیوادارم شتەکان هەر لەسەر دەستور بێت و، ئەو وەزعەی کەئێستە ئێمە پرسیاری لەسەر دەکەین، ئێوە بۆ خۆتان دەزانن بۆ یەکەمین جارە لەعێراقدا دەستوری هەمیشەیی دائەنرێت، دانانی چەند گرانە دوایی گۆڕینەکەی سەد بەرامبەر قورسترە، ئێستا کە دەستور دابنرێت، دوای یەک بەندی دەستورەکە ئاسان نییە بگۆڕێت، لەبەرئەوە پێش ئەوەی لێمان بقەومێ، فریای خۆمان بکەوین باشە، پێش ئەوەی بیست ساڵ دانیشین و چاوەڕوانبین بائێستا ٢٠ ڕۆژ ٢٠ هەفتە ماندوبین، بۆئەوەی بەڕاستی کارێک نەکەین، دوای دانانی دەستور پاشگەزببینەوەو پەشیمان بینەوە. چونکە پەشیمانی دادمان نادات.

چاودێر: پرسیاری یەکەممان لەگەڵ د. شێرکۆ دایەو دەڵێت لە (١٤) ساڵی ڕابردوو، هێزە سیاسیەکانی کوردستان، پەرلەمانی ...

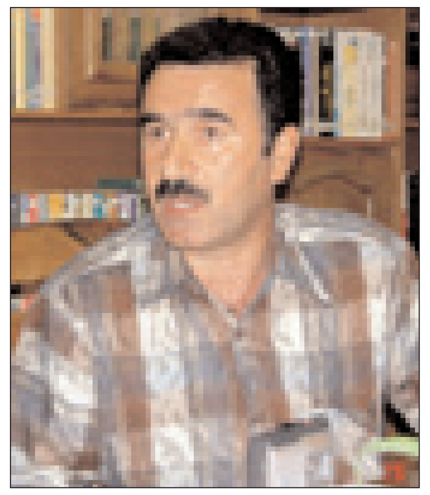

صادق حەمە سەعید

١٩٦٠ لەسلێمانی لەدایک بووە

ئەندازیاری جیۆلۆجی

ئێستا فەرمانبەرە

د. جواد نعمت حسێن

١٩٦٣ لەخانەقی لەدایک بووە

مامۆستای زانکۆیە لەکۆلێژی هونەر

چاودێر: لەقسەکانی د. شێرکۆ دەگوێزینەوە بۆ لای دکتۆرێکی زانکۆ، کە دکتۆرای لەبەشی هونەر هەیە، چ پێشتر وەکو خوێندکار، چ ئێستا وەکو مامۆستاو، دواتریش وەکو ناوەندی زانکۆ، هەست ئەکەیت کە ...

من زۆر متمانەم هەیە بەسەرکردەکانمان و ئەوانەی ئیش دەکەن لەمەسەلەی دەستوردا، هەروەها سەرکردەکانمان داوای هەر هەڵوێستێکی جەماوەریمان لێ بکەن، ئێمە ئامادەین. گرنگ ئەوەیە چۆن بتوانین بەزیرەکانە ئیش بکەین. واقیع وایە کەئەمانە ئایدۆلۆژیای جیاوازیان هەیە، بەشێوەیەکی زیرەکانە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەین، بتوانین لێت تێبگات. سیاسی ئەوەیە چۆن بتوانێ بەرامبەر قەناعەت پێی بکات

د. شێرکۆ عەبدوڵا

١٩٥٥ لەسلێمانی لەدایک بووە

ئەندامی ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانیە،

سەرنووسەری گۆڤاری سیخورمەیە

ئەبێ بگەڕێتەوە بۆ ئەو هوشیاری و بیرەوەریانەی کەئێمە لەگەڵ حیزبەکاندا هەمانە، کەبەداخەوە لەماوەی ئەم چواردە ساڵەی ڕابردوودا، روناکبیریی گشتی و دروست کردنی ڕەئی سەرشەقاممان نەبووە نەمانتوانیوە، من وەکو خۆم گەشبین نیم بەرامبەر بەخەڵک و هاوڵاتی، کەبتوانێ چارەنوسی خۆی لەعێراقی ئایندەو دەستوردا دیاری بکات

بببێتە دەوڵەتێکی ئاینی، ئێمە ئەمە پەسەند ناکەین جەماوەرمان هەیە، ئەگەر وابێ ئێمە جیادەبینەوەو ئایدۆلۆژیامان جیاوازە، ئایا هێزێکی وەکو ئەمریکا ناتوانێ کۆنترۆڵی بکات.

چاودێر: منیش پرسیارەکەی تۆ ئاراستەی ئەم دوو ...

سور بێت لەسەر مافەکانی، ئەو جەماوەرە ئەوە ئەکات.

صادق حەمەسعید: ئەو جەماوەرەی ئێستا، من پێم وا نیە بەوشێوەیە بێت، بەڵام لەوانەیە بارودۆخێکی وا بێتە ئاراوە کە پاڵی پێوەبنێ ئەو شتانە بکات. میللەتی ...

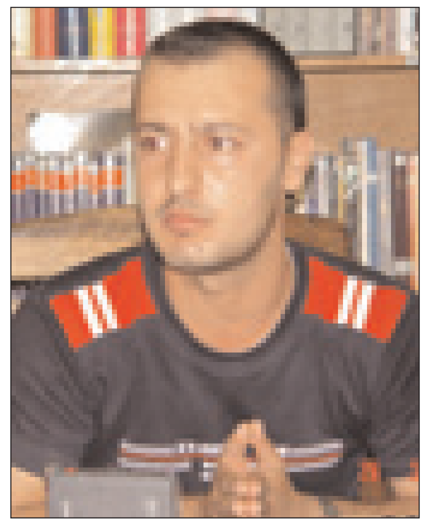

نەورۆز مەحمود قادر

١٩٧٩ لەسلێمانی لەدایک بووە

خوێندکاری زانکۆی سلێمانیە

نەورۆز: بەڵێ زۆر بەدڵنیاییەوە.

صادق حەمەسعید: بەدڵنیاییەوە هەروایە، وردە وردە ئەو جموجوڵانە ئەبینین کەلەو سیستەمە زۆرداری و دیکتاتۆریانەی کەلەڕۆژهەڵاتی ...

کێشەکەمان لەوەدایە کەشەڕ ئەکەین بەرامبەر بیروباوەڕێک کەزۆرباش ئەتوانێت خۆی تازە بکاتەوە، ئەتوانێ بەچەند بەرگێک خۆپیشان بدات. بۆ نموونە تا قۆناغێک لەمەوپێش، کەسایەتیە ئاینیەکانی ئەهاتن باسی تەسەوفیان بۆ من ئەکرد، کەچی ئەمڕۆ دێت خۆی ئەتەقینێتەوە بەمندا بەناوی دینەوە. ئەمە بەرگێکی تازەیە، لەوانەیە ئەوەشیان نەمێنێ ئەوکاتە بەمۆدیلێکی تر خۆیان پیشان بدەن

بیروباوەڕێک کەزۆرباش ئەتوانێت خۆی تازە بکاتەوە، ئەتوانێ بەچەند بەرگێک خۆپیشان بدات. بۆ نموونە تا قۆناغێک لەمەوپێش، کەسایەتیە ئاینیەکانی ئەهاتن باسی تەسەوفیان بۆ من ئەکرد، کەچی ئەمڕۆ دێت ...

دەسەڵاتەکانیان لەوێ بەرەو دوا دێت، لەبەرامبەریدا، ئەلتەرناتیفەکەی دیموکراسی و ئازادی و مۆدێرنێتەیە، بۆ پێشکەوتنەو، ئەمە یەک لەئەفغانستان دەسەڵاتی دین تێکشکاوە، دەسەڵاتی ...

ناوەڕاستدا هەن، وردە وردە پایەکانیان بەرەو درز بردن ئەڕوات، تەنانەت حیزبەکانیشیان کەئێمانیان بەڕاپرسی و بەدەستور گۆڕین و چاکسازی هەبووە لەوڵاتەکانیاندا، ئەو حیزبانەش بەرەو ئەو ...

laparakan.qxd 5/29/2005 12:24 PM Page 1

ناوەڕۆکی نامەی بارزانی بۆ تاڵەبانی چییە؟

محەمەد حوسێن

سەرەڕای ئەوەی گفتوگۆ لەنێوان یەکێتی و پارتی، نەرم نەرم دەستی پێکردۆتەوە و ئێستا هەردوولایان دەزانن، گرێ کوێرەی نێوانیان، لەسەر چییە. بەڵام هێشتا وا دیارە، هەردوولایان ماویانە بگەنە دوا ڕێکەوتن. لەڕێڕەوی گفتوگۆی ئاشکراو نهێنی نێوانیان، ڕۆژی (٢٠٠٥/٥/٢٥) بەڕێز مەسعود بارزانی نامەیەکی بۆ بەڕێز تاڵەبانی ناردووە و تیایدا، باسی دوا باوەڕو هەڵوێستی خۆی دەکا. لەنامەکەدا، کەهەتا ئێستا بڵاونەکراوەتەوە، ئاگادارین کە چەندین خاڵی تیایە لەوانە:

١-سەرۆکی پەرلەمان هەڵبژێررێت.
٢-سەرۆکایەتی هەرێم دوا بخرێ.
٣-هەوڵی جدی بۆ یەکخستنی هەردوو ئیدارەکە بدرێ.

ئەم هەڵپەساردنە.. پێشنیازێکی باشە، ئەگەر ڕەنگی خراپ لەپەیوەندیەکان نەداتەوە. خراپیش لەلایەن نەیارانی هەردوولاوە نەقۆزرێتەوە. هەروا، ئەگەر کاریگەر نەبێ لەسەر یەکڕیزی و هاو هەڵوێستی هەردوولا، لەبەغدا، بەتایبەت لەم کاتەی شەڕی دەستوریدا

٤-لەبەغدا.. یەکێتی و پارتی هاو هەڵوێست بن.
٥-هەوڵی نەهێشتنی گرێی نەفسی نێوان بدرێ.. تاد

ئەم خاڵانە، چڕکراوەی نامەی بارزانییە. کە لەچوارچێوەی نامەیەکی دۆستانەدا، بۆ تاڵەبانی ناردووە. لەم نامەیەدا، دوو مەسەلە سەرنج ڕاکێشە:

یەکەمیان: هەڵبژاردنی سەرۆکی پەرلەمان، دووەمیان: سەرۆکی هەرێم دوا بخرێ.

هەموان دەزانین کەوا پارتی و یەکێتی لەسەر ئەوە ڕێکەوتون کەسەرۆکی پەرلەمان بۆ یەکێتی و سەرۆکی حکومەت بۆ پارتی بێ. ئەم بڕیارە بۆ ڕای گشتی ڕاگەیەندرا. کەچی ئێستا، دوای ئەوەی لەسەر دەسەڵاتی سەرۆکی هەرێم کێشە هەیە، لەباتی ئەوە هەوڵبدرێ کێشەکە چارەسەر بکرێ، مەخابن کێشەی چارەسەرکراوی پێشوش، هەڵدەوشێنرێتەوە. ئەوە سەبارەت بەیەکەمین خاڵ. لەمەڕ دووەمین خاڵیش: دواخستنی سەرۆکی هەرێم. ئەمیش، دیسان هەڵپەساردنی ڕێکەوتنامەیەکە لەنێوان هەردوولادا.

یەکێتی و پارتی ڕێکەوتون لەسەر ئەوەی سەرۆکی عێراق بۆ تاڵەبانی و سەرۆکی هەرێم بۆ پارتی. دەسەڵاتەکانی سەرۆک کۆماری عێراق لەیاسادا دیاری کرابوو، بۆیە، لەناو ئەو هەموو حیزب و ڕەوتە ئیسلامگەرایانەداکەبەشێکیان پێشیان خۆش نەبوو، تاڵەبانی پۆستەکەی وەرگرت و لەلایەن دونیاشەوە قبوڵ کرا. بەڵام لەبەرئەوەی دەسەڵاتەکانی سەرۆکی هەرێم سەرەڕای ڕازی بوونی هەموو هێزە سیاسیەکانی کوردستان، پێش وەخت نە لەپەرلەمانی کوردستانداو نە لەنێوان هەردوولادا برا بووەوە، بۆیە، ناکۆکی قوڵ کەوتە ناو پارتی و یەکێتی، دوو مانگ زیاتریشە، گفتوگۆ لەسەر ئەم کێشەیە هەیە، ئاکام، پارتی، زۆر کەم لەبڕیارەکانی بۆ دەسەڵاتی سەرۆکی نەرمی دەنوێنن. سەرەنجام، چارەسەریان بەوە دۆزیوەتەوە کەسەرۆکی هەرێم، جارێ هەڵپەسێرن. هەتا هەڵبژاردن بۆ سەرۆکی هەرێم دەکرێ.

ئەم هەڵپەساردنە.. پێشنیازێکی باشە، ئەگەر ڕەنگی خراپ لەپەیوەندیەکان نەداتەوە. خراپیش لەلایەن نەیارانی هەردوولاوە نەقۆزرێتەوە. هەروا، ئەگەر کاریگەر نەبێ لەسەر یەکڕیزی و هاو هەڵوێستی هەردوولا، لەبەغدا، بەتایبەت لەم کاتەی شەڕی دەستوریدا. کە چەندین لایەن لە بۆسەدان بۆ فشار خستنە سەر کوردو داخوازیەکانی گەلەکەمان.. کە لەدۆخێکی هەستیارو پڕ لەمەترسیی سیاسیدایە. ئەمە مەترسی سیاسییە، هیچ شتێک بەئەندازەی تەشەنەسەندنی ناکۆکی یەکێتی و پارتی زیانی بۆی نییە.

ئەگەر لەرابوردودا، هەمیشە فشارەکانی دەرەوە زیانیان بۆ کێشەی گەلەکەمان بوبێ و بەردەوامیش کارەساتیان بۆ خوڵقاندبێ، ئاوا ئێستا، بەتایبەتی لەم هەلومەرجە هەستیارەی گواستنەوە بۆ قۆناغی دەستوری هەمیشەیی، ناکۆکی ناوخۆو زاڵکردنی بەرژەوەندی حیزبایەتی زیانی هەیەو ڕەنگیشە، کارەساتیشی لێ بکەوێتەوە. ئەگەر، زوو چارەسەر نەکرێ. بۆ؟

لەبەرئەوەی، کێشەیەکی گرنگی وەکو سەرۆکی هەرێم، دابڕاو نییە لەهەموو مەسەلە سیاسیەکانی دیکە. ناشکرێ فەرامۆش بکرێ. بەتایبەتی، پرۆژەی سەرۆکی هەرێم (کەلەهەموو سیستەمە فیدراڵیەکانی دونیادا نییە) پرۆژەیەکە پارتی پێشکەشی کردووەو یەکێتیش لەسەری ڕازی بووە، لەمەش زیاتر، گرێ دراوە بەپۆستەکانی دیکە لەعێراق و کوردستاندا. لەناو ئەم هەموو پۆست و ناکۆکی و ڕێکەوتنامانەدا، سەرۆکی هەرێم بەتەنها ناکرێ هەڵبپەسێردرێ.

پرۆژەی سەرۆکی هەرێم (کە لەهەموو سیستەمە فیدراڵیەکانی دونیادا نییە) پرۆژەیەکە پارتی پێشکەشی کردووەو یەکێتیش لەسەری ڕازی بووە، لەمەش زیاتر، گرێ دراوە بەپۆستەکانی دیکە لەعێراق و کوردستاندا. لەناو ئەم هەموو پۆست و ناکۆکی و ڕێکەوتنامانەدا، سەرۆکی هەرێم بەتەنها ناکرێ هەڵبپەسێردرێ

ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، ئەم هەڵپەساردنە، مەترسی هەیە. مەترسی سیاسی و مەترسی دەستوری و تەنانەت مەترسی سایکۆلۆژی کەمکردنەوەی بڕواش لەنێوان هەردوولادا.■

فەرەنسا بوومەلەرزەی دەستوورو گەڕان بەدوای سەرکردەیەکی شاعیردا

هاشم سالح

و: محەمەد سالار

فەرەنسییەکان لەم چەند ڕۆژە لەدڵەڕاوکێدا دەژین، هۆی ئەم دڵەڕاوکێیەیش ڕاپرسییە دەربارەی ئەو دەستوورە ئەوروپییەیە کە لە ٢٩ ی مایوی داهاتوو دا ئەنجام دەدرێ و لەوە دەچێت دەرەنجامێکی نەگەتیفی هەبێت. چونکە بەگوێرەی ڕاپرسی گشتی وادەردەکەوێ کەفەرەنسییەکان ئەو دەستوورە ڕەتکەنەوەو نەیانەوێت. دیارە ئەمەیش شتێکی ترسناکە نەک تەنها بۆ ئەو چەپڕەوە سۆشیالیستانەی کەپشتگیری لەبنیاتنانی دەستورەکە دەکەن، بەڵکو هەروەها جێگای مەترسییە بۆ ڕاستڕەوی دیغوڵی دەسەڵاتدار لەسەر هەموویشیانەوە سەرۆک جاک شیراک بەهاو پێگەی فەرەنسا لەتەرازوودایە.

خۆ ئەگەر بێت و ئەو دەستووره ئەوروپییە ڕەتبکرێتەوە ئەوە بێگومان لەهەموو ناوچەکانی ئەوروپادا گەورەترین قەیران ڕوودەدات. لەبەرئەوەی وەک ئاشکرایە کەفەرەنسا، لەگەڵ ئەڵمانیادا، یەکێکە لەو وڵاتانەی کەنیو سەدەیە یەکێتی ئەوروپییان دامەزراندووە، کەوا بوو چۆن دەکرێ فەرەنسا.

هەستی بەرەتکردنەوەی ئەو دەستوورەو دواتر ببێتە کۆسپ لەبەردەم ڕێکردنی ئەوروپاداو هەنگاونانی بەرەو زیاتر توانەوەو یەکگرتندا؟ چۆن دەکرێ فەرەنسا دژی گەورەترین پرۆژەی سیاسی بوەستێ لەم سەردەمە نوێیانەدا؟ بۆیە بەتەنها بیرکردنەوەیش لەم گریمانە شیراک و تەواوی سەرکردە فەرەنسییەکانیتریش هەراسان دەکات. لەڕاستڕەوی میناڕەوییانەوە هەتا سۆشیالیستەکان.

هەر لەبەر ئەوەبوو کەشیراک ڕاستەوخۆ کەوتە قەیرانێکەوە لەدوای پێشوازیکردنی لەئەمیر عەبدولای کوڕی عەبدولعەزیز هەروەها لەبەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی زۆر فراوان و چڕدا هەستا بە بەرگریکردن لەدەستووری ئەوروپی و هەروەها بانگەشەکردنی فەرەنسیەکان و هەڵنانیان بۆ چەسپاندنی ئەو دەستوورەو دەنگدان بۆی. هەروەک جاک شیراک ناچار بوو کەهێرش بکاتە سەر تورکیا، ئەمەیش لەپێناوی جیاکردنەوەی ڕاپرسی بۆ وەرگرتنی تورکیا لەبازاڕی ئەوروپیداو ڕاپرسی لەسەر دەستووری ئەوروپی. بەڕاشکاوی پێی وتن: کەهیچ جۆرە پەیوەندییەک نیەلەنێوان ئەو دووکارەدا، بەڵکو ئەو دوو شتە دوو دۆزی تەواو لەیەک جودان هەروەک وتی: لەڕاستیدا ڕەوت و ڕەوشتی تورکیا لەگەڵ ڕەوت و ڕەوشتی ئێمەدا جیاوازە، دواتر بۆیە مەحاڵ بووە بەر لە (١٥) یان (٢٠) ساڵ، پێش ئێستا بێنە پاڵ ئێمە. خۆ ئەگەر لەمەودوا تورکیا لای ئێمە قبوڵ بکرێ، ئەوە هێشتا ناکرێ هەتاکو زۆر گەشە نەکات و پێش نەکەوێت، هەروەها زیاتر لەتوندڕەویتی و دەقگەرایەتی دوورنەکەوێتەوەو هەنگاوی باشتر نەنێت بەرەو ڕەوتی عەلمانییەت و زیاتر نزیک نەبێتەوە لەژیاری ئەوروپی.

بەڵام وا دەردەکەوێت کەتەنها ئەم بەرنامە تەلەفزیۆنییە بەس نەبووە بۆئەوەی فەرەنسییەکان دڵنیا بکات بۆیە شیراک هەوڵیداو بیری کردەوە کەلەڕێگایەکی ترەوە هەڵیان بنێ و، لەناخەوە بیان هەژێنێ، بۆیە ئەوەی بەپێویستی زانی ئەوە بوو کەبەڵێنیان پێدا لەدوای هەڵبژاردنەکە سەرۆکی حوکمەتی ئێستاکە جان بیر ڕافارانە بیگۆڕی کەدیارە جان بیر بەهیچ شێوەیەک کەسایەتی یەکی شەعبی نیە، چونکە لەڕاستیدا سیاسەتی لەڕووی دابەزینی تێکڕای بێکاران و چارەسەرکردنی کێشە کۆمەڵایەتییەکانی وڵاتەوە هەرەسی هێنا. جا لەڕاستیدا ئەوەی کە شیراک زۆر لێی دەترسێ ئەوەیە کە فەرەنسییەکان لەڕێگای دەنگدان دژ بەدەستووری ئەوروپی تۆڵەی لێبکەنەوە!.

ئا بەم شێوەیە فەرەنسیەکان حساباتی ناوخۆیی خۆیان ڕاست و پووخت دەکەنەوە ئەمەیش لەسەر حسابی کێشەیەکی دەرەکی کەبەهیچ شێوەیەک پەیوەندی بەو حساباتەوە نیە.

کەوا بوو یەکێتی ئەوروپی بەفیڕۆ دەڕوات و دەبێتە قوربانی بۆ کێشە گەلێکی ناوخۆیی فەرەنسی. جا لەخودی ئەم چرکە ساتەدا تارمایی وەزیری ناوخۆیی ئێستا دومینیک دوفیلیبان دەرکەوت وەک ئەلتەرناتیڤی چاوەڕوان کراو لەجێگای جان بییر رافاران. لەڕاستیدا وەزیر دوفیلیبان بۆ یەکەم جار لەسەر شانۆی دووەلی ناوبانگی دەرکرد ئەوکاتەی وتارە بەناوبانگەکەی پێشکەش کرد دژ بەجەنگی عێراق لەئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتیدا هەروەها بەرپەرچی وەزیری دەرەوەی ئەمەریکای دایەوە کەکولن پاوڵ بوو، بەڵام لەڕاستیدا دوفیلیبان لەمەیش باڵاترە:

چونکە فیلیبان شاعیرو فەیلەسوفیشە لەهەمان کاتدا من خۆم کتێبە گەورەکەیم لێرەدا "الشرق الاوسط" بەرلەدوو ساڵ لەژێر ناونیشانی (دزانی ئاگر - سارقی النار) خستەڕوو.

وا دەزانم کەئەم کتێبە لەم دواییانەدا وەرگێڕایە سەر زمانی عەرەبی بەقەڵەمی شاعیری گەورە ئەدۆنیس، لەڕاستیدا ئەو کتێبە کتێبێکی زۆر گرنگ و نایابەو خاوەنی چێژێکی تایبەتەو بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەدانەرەکەی: دوفیلیبان ئاگادارییەکی فراوان و شارەزاییەکی تەواوی هەیە لەبارەی گەورە شاعیرانی فەرەنسا و جیهاندا، هەروەک من بوارێکم بۆ ڕەخساکەهەستم بەوەرگێڕانی دوا کتێبی دووفیلیبان بەیارمەتی هاوڕێی بەڕێز دکتۆر موحەمەد مەخلوف، ئەم کتێبەیش کتێبێکی فەلسەفییە، بەڵام بەپلەی یەکەم سیاسییە. هەرچەند ناوبەناو هەستی شاعیرییەتیان پێوە دیارە، پێویستە ئاماژە بەوەیش بدەم کەلەکاتی وەرگێڕانەکەیدا لەناکاو مەودای ڕۆشنبیری و شارەزای فیلیبانم لەو ڕووەوە بۆ دەرکەوت.

کەئاگادارییەکی چەندە فراوانی هەیە، بەجۆرێ کە ئاگاداری و شارەزایی باڵای کێشاوە بەسەر دواین ئەو وت و وێژە فەلسەفییانەدا کەسی ساڵە لەئەوروپاو ئەمەریکادا باوو بڵاون.

دیارە گرنگترینیان ئەو وت و وێژەیە کەدەوری ژیاری ڕۆژئاوای داوەوکردوییەتی بەتەوەرو باس لەمەودای جیهانگیرێتی و ناجیهانگیرێتی دەکات و، ئایا دەبێت لەبەرچی بێت، کە ئەو ژیارە هەتاکو ئێستا تەواوی گەلەکانی سەرزەوی نەگرتۆتەوە. هەروەک کتێبەکە بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆیان ناڕاستەوخۆ دۆزی فەلسەفەی ڕۆشنگەری و ئەو وت و وێژە گەورەیەی کەلەنێوان عەقڵانییە کانتییەکان لەسەر هەموویشیانەوە هابرماس و نێوان عەقڵانییە نیتشەوییەکان لەسەر هەموویشیانەوە فۆکۆو دیلوز جاک دریدا هەروەها تەواوی ئەو فەیلەسوفانەی ترکە وەک ئاشکرایە ڕەخنەی توندوتیژیان لەمۆدێرنێتەی ڕۆژئاوا گرتووە.

ئەوەی کە لەو کتێبەی دوفیلیباندا باسدەکرێ ئەو کتێبەی کە لەم هەفتەیەدا لەلایەن "ئەنجومەنی نیشتیمانی کلتوورو هونەرو کەلەپوورە) وە دەردەچێت لەدەوحەو قەتەر بەسەرپەرشتیاری مامۆستای گەورەمان دکتۆر حوسام ئەلخەتیب ئەوە جەخت و پێداگرتنی دوفیلیبانە لەسەر پێویستی پیادەکردنی دیالۆکی ژیارەکان لەنێوان جیهانی عەرەبی و ئیسلامی لەلایەک و جیهانی ئەوروپی و ئەمەریکی لەلایەکی ترشایانی باسە بەدرێژایی هەموو کتێبەکەی بەردەوام باس لەکرانەوە دەکات بۆئەوەی ترو دانان پێنان و ڕێزگرتن لەشوناسنامەو تایبەتییەکانی بەمەرجێک ئەو شوناسنامەو تایبەتییانە نەگۆڕێن بۆ دەقگەراییەکی تۆقێنەری دەمارگیری هەروەک چەند جارێک باسی ئەوە دەکات کەژیاری ئەوروپی قەرزاری ژیاری عەرەبی ئیسلامییە.

بەتایبەتیش فەلسەفەی ئیبن و ڕوشد ئەو فەلسەفەیەی کەبووە ڕەوتێکی درێژو پان و پۆڕ بەشدارییەکی گەورەی کرد لەبەهێزکردنی ڕاپەڕینی ئەوروپیدا وەک ئاشکرایە.■

توند و تیژی یاخیبووان لە کوێدا کۆتایی دێت؟

نوسینی/ فرانک ڕیچ

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە/ عەزیز ڕەئووف

بۆ ئەوەی عێراق بەگەڕێتەوە بۆ قۆناغێکی ئارام و بێ توندو تیژی ئەوا پێویستی بە هەنگاوی جدی و وەختی هەیە. یەکەم هەنگاو پێویستە بۆ عیراقییەکان کە لەم ساتەدا بیکەن کۆتای هێنانە بە چالاکی و توند و تیژی یاخیبوان و ئەوی دیش نوسینەوەی دەستوری هەمیشەیی ئەو وڵاتەیە کەمن لە بارەی یەکەمیانەوە دەدوێم. کۆتایی هێنان بە توند و تیژی لە عیراقدا لە نوسینەوەی دەستوریش گرنگترە چونکە وەک بینیمان حکومەتی نوێ ی عیراقیش دامەزرا کەچی یاخیبووان هەرکۆتایی نەهات.

لەم مانگەدا چالاکی یاخیبووان لە هەموو سەردەمێک زیاتر بوو بە جۆرێک کە حکومەتی تازەی عیراق ناتوانێ چارەسەری ئەو کێشەیە بکات کە کۆمەڵانی خەڵکی عیراق پێوەی گیرۆدە بوون.

وەکو بینیمان لەگەڵ فراوانبوونی ئۆپراسیوینەکانی ئەمریکا و عیراقییەکان کەچی چالاکی یاخی بوان و تیرویرستە سوننە مەزهەبەکان هەر بەردەوامن.

پرسیاری سەرەکی ئەوەیە کە ئایا ئەمریکا و عیراقییەکان دەتوانن بە ئۆپراسیۆنەکانیان کۆتایی بە بوونی توند و تیژی بهێنن و دەسەڵاتی یاخیبوان ئیفلیج بکەن؟

ئەمریکا و حکومەتی نوێ بە پرۆژە خزمەتگوزاری و باشترکردنی باری دارایی گەنجە عیراقییەکان دەتوانن بە سەر ئەم کێشەیەدا زاڵ بن چونکە وەکو بەشێک لە کەناڵ و سایتە عیراقییەکان بڵاوی دەکەنەوە زۆرێک لە یاخی بووان بەرامبەر بە پارەیەکی یەکجار کەم چالاکییە تیرویرستییەکان ئەنجام دەدەن.

خاڵێکی ترکە ڕەنگە کۆتایی بە دەسەڵاتی یاخیبوانەوە بێنێت بریتییە لە یەکالا کردنەوەی مەسەلەی دادگایی کردنی سەدام حسێنی سەرۆکی پێشوی عیراق، بەو پێیەی زویرێک لە یاخیبووان پاشماوەی ڕژێمەکەی سەدامن و مانەوەی سەدام لە زینداندا بە مانەوەی خۆیان دەزانن. ڕەنگە دادگایی کردنی سەددام حسێن بەشێک لە یاخیبووان بێ ئومێد بکات و بەرگری کردنیان لە عیراقدا لاواز بکات.

بەشێک لە یاخیبووان سەربە دەوڵەتانی دراوسێن. ئەمەش تەنها بە دروستکردنی پەیوەندییەکی پتەوە لە نێوان عیراق و دەوڵەتانی دراوسێدا دروست دەبێت. دەسەڵاتی نوێی عیراق دەبێت لەگەل دەوڵەتانی دراوسێدا ڕێکەوتن و پرۆتۆکۆڵ ببەستێت بۆ بنەبڕ کردنی ئەم دیاردەیەکە عیراقی بە تەوەوی شێواندووە.

ئەوەی سەرجەم یاخیبووان لەسەری کۆکن لە چەکدارە بیانییەکانەوە بۆ پاشماوەی بەعسییەکان لە گروپە جیهادییەکانەوە بۆ توندڕەوە ناسیونالستەکان ئەوەیەکە ئەمریکا وەک "داگیرکار" سەیر دەکەن. ئەوان ئەمریکا وەک دوژمن و حکومەتی نوێ ی عیراق وەک پاشکویی ئەمریکا تەماشا دەکەن. بۆ ئەوەی هەم ئەمریکا و هەم حکومەتی نوێی عیراق خۆی لەم دوژمنارییە دەرباز بکات پێویستی بە سەرلەنوێ تاوتوێ کردنەوەی ئەو بار و دۆخە هەیە. ئەمریکا دەبێ لە ناوچەکەدا هێندە پڕویژەی خزمەتگوزاری هەبێت دەبێ چیتر خەڵکی عیراق ئەمریکا وەک داگیرکەر و حکومەتیش وەکو پاشکۆ تەماشانەکەن. گەر ئەمە نەکرێت ئەوا چالاکی یاخیبووان بەردەوام دەبێت و هەرگیز وڵات ناگەڕێتەوە باری ئاسایی خویی.■

سەرچاوە/Washington post

کورتیلە باس

سوریا هیچی تیا نەماوە!!

ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی، لەکۆتایی ساڵی پاردا، ڕاپۆرتی خۆی بڵاوکردەوە، لەسەر سوریا، زۆر وێرانە. بەشێکی باشی ڕاپۆرتەکە، لەسەر ڕووداوەکانی کوردستانی سوریاو قامشلۆیە. تیایدا، باس وایە کە (٣٦) قوربانی هەیە. زیاتر لە (١٠٠) برینداریش. ئەمە جگە لەوەی (٢٠٠) کورد هێشتا لەسەر ڕووداوەکان زیندانن، هەر لەڕاپۆرتەکەدا جەخت لەسەر ئەوە کراوە کەناوچە کوردنشینەکان، لەباری ئابوری و کۆمەڵایەتیەوە، بێ خزمەت و دواکەوتوترن لەناوچەکانی دیکەی سوریا.

هەروا.. ڕاپۆرتەکە باسی ئەوە دەکاکەوا: ئەوخەڵکانەی باسی دیموکراسی و بیروڕای ئازادو ژیانی مەدەنی بەدەر لەدەسەڵاتدارانی سوریایان کردووە، بەشێکیان گیراون و ئەشکەنجەش دەدرێن. لەناویاندا چوار منداڵی (١٢-١٣) ساڵە ئازار دراوون. ژنان، بەناوی شەرەفەوە، لەسوریادا توندترین چەوسانەوەی پیاویان لەسەرە، هەتا ڕادەی ئەوەی یاسا ڕێگەیان دەدا بیانکوژن. ئەمە جگە لەوەی یاسای ئەحوالی شەخسی لەباری شوکردن و تەڵاق و میرات و خێزانەوە، چەوسانەوەی زۆری تیایە بۆ ژن.

دەیان سوری کە لەتاراوگە دەگەڕێنەوە، دەگیرێن، سزای سێدارەش بەردەوام جێبەجێ دەکرێ. ئەمە دۆخی سوریایە. داخۆ، وڵاتێکی ئاوا بەڕیوە ماوە، لەکۆنگرەی ئەم ڕۆژانەی بەعسدا، چاکسازی بکرێت و بخرێتە ڕیزی وڵاتانی دیموکراتی، بێگومان هەرگیز؟!■

پارتە سورییەکانی تاراوگە، لەنێو بزوتنەوەیەکی ئۆپۆزسیۆنی دا

پاریس. یو - بی - ئەی:

هەندێ لەحزیبە سوریەکانی تاراوگە، کەنزیکن لەجێگری سەرۆک کۆماری پێشووی سوریا (رفعت الاسد) داوای جوڵانەوەیەکی ناڕەزاییان دژی ئەو سیاسەتە کرد کەسوریا پەیڕەوی دەکات. داوایان لەوەزیرانی دەرەوەی وڵاتانی یەکێتی ئەوروپاش کردووە سەفیرەکانیان لەدیمەشق بکێشنەوە. هەروەها حیزبی شەعبی عەرەبی دیموکراتی کە (سۆمەر رفعت الاسد) سکرتێر گشتییەتی و، حیزبی تەجەموعی پێناوی سوریا بەسەرۆکایەتی محەمەد دیبلی کەبارەگاکەی لەواشنتۆنە، و حیزبی نوێخوازی و دیموکراتی کە لەئەڵمانیایە، بەیانامەیەکیان دەرکردووەو بانگەواز دەکەن کەمانۆڕە بەردەوامەکانی ڕەشبگیرو چەپاندنی ئازادیە گشتییەکان بەناو و لەژێر سێبەری بارودۆخی نائاسایداو سیاسەتی ئەمنی تیرۆریستانە لەڕێگەی دەستگیرکردنی ئەندامانی سەنتەری ئاتاسی و دەستگیرکردنی پارێزەر محەمەد ڕەعدون، ڕابگیرێ.

لەبەیاننامەکەدا ئاماژە بەو نامەیە دراوە کەئاڕاستەی وەزیرانی دەرەوەی ئەوروپا کراوە، کە داوایان لێدەکات باڵیۆزەکانیان لەدیمەشق بکشێننەوەو پەیوەندییە دیپلۆماتیەکانیان لەگەڵ ڕژێمی سوریدا ڕابگرن و باڵیۆزەکانی ڕژێمی سوریش بانگ بکەن و نامەی ناڕەزاییان بەڕەسمی بدەنێ. هەر لەبەیاننامەکەشیاندا هاتووە کەهەڵمەتێکی تەلەفزیۆنی بەهاوکاری تۆڕی هەواڵی عەرەبی (ANN) دەست پێدەکەن، بۆکۆکردنەوەی یەک ملیۆن ئیمزا لەڕێگەی ئینتەرنێتەوە دژی حکومەتی سوریاو پێشکەش سەرانی وڵاتانی ئەورپای دەکەن، جگە لەوەی بەنیازیشن کۆمەڵێک خۆپیشاندان و مانگرتن لەبەردەم بارەگاو سەفارەتە ئەوروپییەکاندا بکەن.■

بەڵگەیەکی نوێ بۆ تیرۆری د. قاسملوو

پیتێر پیلیتس نوێنەری پەرلەمانی ئۆتریش و وتەبێژی حیزبی سەوزەکان ڕۆژی دووشەممەی ڕابردوو لەدیدارێکدا بۆ ڕاگەیاندنە گشتیەکان ڕایگەیاند بەڵگەگەلێکمان بەدەست هێناوە کەدەیسەلمێنێ، ئەکبەری هاشمی ڕەفسەنجانی، کاندیدای سەرکۆماریی ئێران لەدەرکردنی فەرمانی تیرۆری دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، ڕەهبەری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و دوو کادری پایە بەرزی ئەم حیزبە لە ١٣ی ژوئیەی ١٩٨٩ لەشاری ڤیەنی پایەتەختی ئۆتریش بەشدار بووە. سەرچاوەی ئەم زانیاریانە ڕۆژنامەوانێکی ئێرانیە کە لە "ڤێرسای" چاوپێکەوتنی لەگەڵ کراوەو بەهۆی باری ئەمنیەوە ناوی ئاشکرا نەکراوەو تەنیا بەپێی (D) ئاماژەی پێکراوە. ئەم ڕۆژنامەوانە ڕایگەیاندووە کەئەو زانیارییانەی لەڕێی تیمسارێکی پێشووی سوپای پاسدارانەوە دەست کەوتووە.

وتەبێژی حیزبی سەوزەکان، ئامادەیی خۆی دەربڕیوە بۆ کردنەوەی ئەم دۆسیەیەو بەراوردکردنی زانیارییەکانی ڕۆژنامەوانە ئێرانیەکە لەگەڵ زانیارییە بڵاونەکراوەکانی پۆلیسی ئۆتریش و بەئەنجام گەیشتن لەم بارەوە هەروەها گووتویەتی ئەم ڕۆژنامەوانە ئامادەیە ئۆرگیومێنتەکانی خۆی لەبەرامبەر هەر بەرپرسێکی ئۆتریشیدا بخاتەڕوو.

نوێنەری پەرلەمانی ئۆتریش ڕایگەیاند لەکۆی شەش کەس تەئییدکراو بۆ کاندیداتۆری هەڵبژاردنی سەرۆک کۆماری لە٢٧ی جۆزەردانداً، سێ کەسییان گومانی بەهێزیان لێدەکرێ، کە لەتیرۆرە نێونەتەوەییەکاندا دەستیان هەبووە و ئەم سێ کەسە، هاشمی ڕەفسەنجانی، موحسێن ڕەزایی فەرماندەی پێشوی سوپای پاسداران و مەحمود ئەحمەدی نەژاد شارەداری ئێستای تارانە.

بەپێی ئەم هەواڵانەی کە لەدوو سایتی (tansit.com-kurdis، giarang.com) دا بڵاوبوونەتەوە پێدەچێت تیشکێکی تازەتر بخرێتە سەر دۆسیەی شەهیدکردنی دوکتۆر قاسملوو و هاوڕێکانی و بەسەلماندنی ئەم تاوانە گرنگانە، ڕەفسەنجانی وەکو سەرکردەیەکی تیرۆریست ناوی دەخرێتە پێرستی ڕەشی تیرۆریستانەوەو حوکمەتی کۆماری ئیسلامی ئێران، بەرەو ڕووی تاوانگەلێک دەبێتەوە کەبێدەگەن بەگران بەتوندی لەسەری دەکەوێت و دیارە دەبێ وەڵامدەری ڕای گشتی بێت لەجیهاندا.■

laparakan.qxd 5/29/2005 12:25 PM Page 2

بەڕێوەبەری گشتی بازرگانی خۆراک: وەزارەتی بازرگانی عێراق بەرپرسە لەدواکەوتن و خراپی خۆراک.. حکومەتی هەرێم داوای لێکردوون لەو کارانەدا نوێنەریان هەبێت

بەدواداچونی – بەهار مستەفا

هەرچەندە باری گوزەرانی هاوڵاتیان باش بووە، بەڵام هەندێ خۆراک لەبازاڕەکاندا گرانبووە، ئەویش بەهۆی ئەوەی زیاتر لەشەش مانگە هەندێ خۆراک دابەش نەکراوە لەلای بریکارەکان .. بۆیە پێویستی بەم بەدواداچونە کرد تاکو هاووڵاتیان لەم بارەیەوە ئاگادار بن. چوینە لای بەڕێز دلاوەر نوری مەحمود بەڕێوەبەری گشتی بازرگانی سلێمانی لەبارەی زۆرینەی گلەییەکانی هاوڵاتیان لەدواکەوتنی خۆراکی مانگانەیان لەگەڵیشیدا خراپی هەندێ خۆراک وتی:

گوناهی ئێمەی تیا نییە کەوا خۆراک دوا دەکەوێت و نادرێت، بەڵکو وەزارەتی بازرگانی عێراق هەڵدەستێت بەهێنانی خۆراک، ئێمە بەهیچ شێوەیەک بەهەڵسانی ئەو کارە ئاگادار نین و ئەوان پەیوەست نامە لەگەڵ کۆمپانیاکانی دەرەوە دەکەن بۆ هێنانی خۆراک، لەبەرئەوە ئەوان بەرپرسن لەدواکەوتن و تەنانەت لەهێنانی جۆری خۆراکەکەش راستە خۆراکی خراپ بووش دەهێنن و دابەشکردنەکەش هەر خۆیانن بەگوێرەی ژمارەی دانیشتوانی هەر پارێزگایەک دەیکەن، پاشانیش کەدەگاتە دەستمان ئێمە دەیخەینە گەنجینەکانمانەوە و خێرا بەسەر هاوڵاتیاندا دابەشی دەکەین و لای خۆمان گلی نادەینەوە.

چاودێر: حکومەتی هەرێمی کوردستان پێشنیارێکی بۆ وەزارەتی بازرگانی عێراق نەکردووە کە بۆ لەمەودوا نوێنەریان ئامادەی پەیوەست نامەکانیان بێت کە لەگەڵ کۆمپانیاکانی دەرەوە ئیمزای دەکەن؟

دلاوەر نوری: داوامانکردووە لەبەرپرسانی حکومەتی عێراق لەبەغدا کەبۆ لەمەودوا هەچ پەیوەست نامەیەک ئیمزا کرا دەبێت وەزارەتی دارایی هەرێمی کوردستان ئامادە بێت.

چاودێر: دەکرێت چەند مانگێک خۆراک نەدرێت و دواکەوێت ئێوەش هەر بەبێ دەنگی بمێننەوە یان چۆن ئەمە لێک دەدەنەوە؟.

دلاوەر نوری: ئەوان هۆکەی دەگەڕێننەوە بۆ خراپی بارودۆخی ئاسایش، ئێمەش لاریمان لەوە نییە و کاریگەری هەیە لەدواکەوتن بەڵام بەوشێوەیەش نا! دەمەوێت ئەوە بڵێم کەوەزارەتی بازرگانی عێراق بەرنامەیەکی باش و گونجاوی نییە و تائێستاش نەیتوانیوە هەندێ خۆراک لەگەنجینەکانی خۆی دابنێت و دابەشی بکات راستەوخۆ خۆراکەکە لەمیناوە دێتە لامان خەزن و ئیحتیاتیان نییە، ئومێدەوارم لەدوای دانانی حکومەتی تازە دابەشکردنەکە بەرە و باشتر بڕوات، هەروەها ئەوبەڵێنانەی کەوەزارەتی بازرگانی عێراق بڕیاری دابوو بەوەی جۆری خۆراک باشتر بکات لەگەڵ زیادکردنی هەندێ مادەیتر تائێستا هیچیان جێبەجێ نەکردووە.

چاودێر: دەنگۆی ئەوە هەبوو گوایە خۆراک نامێنێت و لەجیاتی پارە دەدرێت؟

دلاوەر نوری: پێشنیازێک هەبوو بۆ گۆڕینی سیستمی فۆرمی خۆراک گوایە بکرێت بەپارە لەجیاتی خۆراک بەڵام تائێستا پێشنیازەو ئەمساڵیش چونکە کۆبونی خۆراکی (٢٠٠٥) مان بەسەر هاوڵاتیان دابەشکردووە ساڵی (٢٠٠٥) یش هەروەک خۆی دەبێت.

چاودێر: دوا وتەتان چیە؟

دلاوەر نوری: بەڕێوەبەرێتی گشتی بازرگانی بە بەردەوامی بەدواداچونی ئەو کێشەیە دەکەین و ئاگاداری بەرپرسانمان کردووە لەکێشەی نەهاتن و دواکەوتنی خۆراک کەوا ماوەیەکی زۆرە خۆراک ناگاتە هەموو شارەکانی عێراق بەڵام ئەم ماوەیە کەمێک باشترە بەوەی کەئێستا شەکرو شیری منداڵمان بەدەست گەیشتووە.■

خانەقی و قەیرانی بەشداری نەبوونی خەڵک لەکۆڕەکاندا!

ئا: بێستون باجەڵان – خانەقی

خانەقی بە بەراورد لەگەڵ شارەکانی تری کوردستان زیاتر دووچاری پرۆسەی تەعریب و سڕینەوەی زمان و نەژادی رەگەزی و مۆرکی نەتەوایەتی هاتووە لەسەر دەستی رژێمی بەعسی شۆفێنییەوە. بۆیە هەر دوا بەدوای پرۆسەی ئازادی عێراق لەلایەن حکومەتی هەرێم وەک ئەرکێکی نەتەوەیی و نیشتمان پەروەری گرنگی و بایەخێکی زۆری پێدرا لەهەموو رووێکەوە بەڵام ئەوەی جێی بایەخ پێدان و مەهامی زیاتر بوو بۆ شارەکە گەشەپێدان و زیندوکردنەوەی زاراوە و زمانی رەسەنی کوردی بوو چونکە ئاسەوار و کاریگەری سیاسەتە شۆڤێنەکەی بەعس بەشێوەیەکی زەق و دیار رەنگی دابووەوە و هەست بەوە دەکرا ئەم شارە لەڕووی زمان و فەرهەنگ و رۆشنبیری خۆیەوە بێ بەری و خەفە کراوە، جا بۆ ئەم مەبەستەش رێکخراوە حکومی و ناحکومی و مەدەنیەکان زۆرترین کۆڕ و کۆبوونەوە و خولەکانیان بۆ ئەم شارە تەرخان کرد بەمەبەستی بەهێزکردنەوەی زمان و لایەنە رۆشنبیرییەکەی و گەشەکردن و هۆشیارکردنەوەی شارەکە، سەرەتا خەڵکەکە بەپەرۆشی و حەماسێکی گەرمەوە دەهاتنە کۆڕ و کۆبوونەوەکان و هۆڵەکانیان جەنجاڵ و قەرەباڵغ ئەکرد بەڵام وا بۆ چەند مانگێک دەبێت دیاردەی کەمی بەشداری خەڵکی شارەکە و چۆڵی هۆڵەکان زۆر بەزەقی دەرکەوتووە توانیمان لەنزیکەوە رەئی چەند کەسێک وەربگرین لەشارەکە لەمەر هۆکارەکانی ئەو مەسەلەیە.

×سەرەتا "جەمال کاکەیی" خوێندکاری کۆلێژی زمان – خانەقی وتی:

هەروەکو ئاشکرایە کەرژێمی بەعسی رووخاو لەماوەی دەسەڵاتی حوکمڕانیدا بەوپەڕی بەربەریەتەوە هەوڵی سڕینەوەی بنەمای فەرهەنگی زمان و داب و نەریتی کوردەواری و پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانیدا لەجێبەجێکردنی سیاسەتە نەگریسەکانی پاکتاوی رەگەزی و تەعریب و راگواستن و تەبعیس، کەدڕندەترین شێوە بەسەر خەڵکی ناوچەی خانەقی و دەوروبەریدا سەپاند، بەڵام هیچ مەرامێکیان نەهاتە دی ئەوەش خۆڕاگری و گیانی بەرگری خەڵکی خانەقی و دەوروبەری ئەوەیان سەلماندو بونی خودی واقعی خۆیان لەڕوانگەی نەتەوایەتییەوە دەربڕی لەو گۆڕەپانەشدا دەیان لاوی خوێن گەرم و نەبەردیان بەخاکی کوردستان بەخشی و دەیانیتر لەلایەن رژێمی شۆفێنیزمی رووخاوەوە راپێچی زیندانیەکانی بەعس کراون و پاشان شەهیدیان کردوون.

خەڵکی ئەم شارە تووشی نەگریسترین و زوڵم و ستەمی بەعسی رووخاو بوونەتەوە بەڵام هەر خۆڕاگربوون و لەهیچ دەمێکدا چۆکیان دانەدا.

کەپرۆسەی ئازادی عێراقیش هاتە ئاراوە. جەماوەری شاری خانەقی بۆ هەتا هەتایی هەوای ئازادی و سەرفرازیان هەڵمژی کەگەورەترین دەرفەتی مێژووی زێڕین بوو بۆ گەلەکەمان بەگشتی و ناوچە تازە رزگارکراوەکانی کوردستان بەتایبەتی هاتە ئاراوە کەخۆی لەخۆیدا ئامانجێکی ستراتیژی نەتەوەیی پڕ بەرهەمی خەبات و قوربانیدانی گەلەکەمان و هێزی پێشمەرگەی کوردستان بوو، دیارە لەدوای پرۆسەی رزگاری خانەقیەوە هەڵمەتێکی چڕوپڕ بۆ سڕینەوەی شوێنەواری پاکتاوی رەگەزی و بوارەکانی تری سیاسەتی رژێم لەلایەن داموو دەزگا حکومی و حیزبی و رێکخراوەکانەوە دەستی پێکرد بۆئەوەی کلتورو سیاسەتی نەگریسی رژێمی بەعس لەناوچەکەدا بسڕدرێتەوە، کە ئەم هەڵمەتەش هەنگاوەکانی تایبەتمەندی و سەنگی خۆیان هەبوو کەتیایدا لەسەرەتای رزگاربوونەوە تائێستا دەیان و سەدان کۆڕ و سیمینارو کۆبوونەوە و چالاکی پڕ بایەخی جیا جیا لەبوارەکانی "روناکبیری، سیاسی، هونەری، رۆژنامەنووسی، فەرهەنگ و کلتورو زمان و زانستی و کۆمەڵگەیەکی مەدەنی و مافی مرۆڤ و دیموکراسی و کۆمەڵایەتی" لەلایەن کەسانی پسپۆڕ و شارەزایی بوارەکان ئەنجامدراوە.

کەدەکرێت بڵێین ئەنجامدانی هەموو ئەو چالاکیانە بەشێوەیەکی پۆزەتیڤ و سەردەمیانە بەڕێوەچووە و خەڵکی شاری خانەقیش بەوپەڕی پەرۆشیانەوە ئامادەیی تەواویان هەبوو لەو چالاکیانەدا چونکە جەماوەری شارەکە خەڵکێکی روناکبیرو مەدەنیخواز و پێشکەوتوون و لەگەڵ رەوتی گۆڕانکاریەکاندا حەماسیان هەیەو بەرەو پێشەوە دەچن و تامەزرۆی ژیانی ئازادو سەرفرازی و بنەماکانی دیموکراسین لەکۆمەڵگەدا کەبۆ سەلماندنی ئەمانەش مێژووی دێرینی خانەقی و خەڵکەکەی لەپێش سەدەیەک یان کەمتر ئەو راستییانەیان بەرجەستە کردووە، وە خەڵکی شارەکە لەهەموو ئەو چالاکیانەدا سودمەند بوون و شتی نوێیان دەست کەوتووە وە بۆ وەڵامی پرسیارەکەتان کەماوەیەکە بەکەمی خەڵکەکە بەشداری لەو چالاکیانەی کۆڕ و سیمینارو کۆبوونەوەی فراوان یان هەر چالاکیەکی دیکە دەکەن. ئەوەش من لای خۆمەوە دەیگەڕێنمەوە بۆ چەند خاڵێک کەوای لەخەڵکەکە کردووە نەتوانن بەردەوام و ئامادەباشیان هەبێت لەو کۆڕ و سیمینارانەی کە لەشارەکەدا بەڕێوە دەچێت.

١-ئیش و کارو بەرنامەی تایبەتی خەڵکەکەو سەرقاڵیان بەژیانی رۆژانەی خۆیانەوە بین و بەشداری پێویست نەکەن.

٢-مەسەلەی بەڕێوەچوونی کۆڕ، سیمینارو خولی رۆشنبیری بەشێوەیەکی زۆرو بەردەوام لەهەردوو کاتی بەیانیان و ئێواران ئەمەش وا دەکات کەئامادەباشیان نەبێت. بۆنمونە رێکخراوێک لەماوەی رابردوودا (٢٥) کۆڕو سیمیناری بەڕێوە برد.

٣-هەموو ئەو بەڕێزانەی کەبابەتی کۆڕو چالاکیەکان پێشکەش دەکەن بەشێوە زاری کوردی پەتی باسەکانیان دەکەن و لەمەشدا ناتوانرێ پەیامی سەرەکی ئەو بابەتانە بگەیەنرێتە خەڵکەکە لەبەرئەوەی شێوەی زاراوەی قسەکردنی خەڵکەکە لوڕییەو زۆر زاراوەی کوردی پەتی هەیە تێگەیشتنی ئاسان نییە. بۆیە ناتوانن لەهەموو وشەو زمانەکە تێبگەن دەتوانم بلێم هەمووئەو خاڵانە دەبنە هۆی وەرس و بێزارکردنی هاووڵاتیان بۆیە ناتوانرێ بەردەوام ئامادەباشیان هەبێت لەو چالاکیانەدا.

پاشان "م. ساڵح حسین میروەیس" بەم شێوەیە دوا:-

سەبارەت بەپرسیارەکەتان، سەرەتا ئەمەوێت ئەوە بڵێم کە کەمی ئامادەبوونی جەماوەر لەکۆڕو کۆبوونەوە ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و سیاسییەکاندا، شەپۆلێکەو بەتایبەت لەم ساڵانەی دواییدا سەرجەم کوردستانی گرتۆتەوە نەک بەتەنها شارە تازە رزگارکراوەکان بەتایبەت شاری خانەقی و کەرکوک کەرژێمی بەعس زۆرترین کاری وێرانکاری شۆڤێنانەی لەو دوو شارەدا ئەنجام داوە وەک سیاسەتە چەپەڵەکانی "تەعریب، تەبعیس، ترحیل".

بەڕای من مەسەلەی جیهانگیری و ئەو پێشکەوتنە گەورانەی کەجیهان بەخۆیەوە دەیبینێت لەبواری تەکنۆلۆژیاداو بەتایبەت لەبواری راگەیاندن و میدیاکاندا، وای کردووە مرۆڤەکان زیاتر لەڕێگەی سەتەلایت و تۆڕەکانی ئەنتەرنێتەوە خۆیان سەرقاڵ و ئامادە بکەن و چییان بوێت لەو رێگەیەوە بەئاسانترین شێوە دەستیان بکەوێت لەزانیاری سەرجەم بوارەکاندا هەروەها دەتوانم هۆکاری تری خەم ساردی و ئامادە نەبوونی جەماوەرو خەڵک لەکۆڕو کۆبوونەوەکاندا بخەمە ئەستۆی پارتە سیاسییەکانی کوردستان کە بەداخەوە لەماوەی "١٤" ساڵ حوکم کردنیان زیاتر مرۆڤەکان تووشی نائومێدی و بێ هیوای کرد بەهۆی بەجێ نەهێنانی ئەو دروشم و بەڵێنە زۆرانەی کەبەجەماوەریان دەدا.

هەروەها هۆکاری ئامادەنەبوونی جەماوەر دەگێڕمەوە بۆ گوێنەدان و گوێنەگرتنی پارت و بەرپرسان بەڕاوبۆچوونی جەماوەرو پشتگوێ خستنی زۆرێک لەداواو مافەکانیان کەئەمیش وای کردووە درزێکی گەورە لەنێوان جەماوەرو دەسەڵات دروست بێت و سەبارەت بەشاری خانەقی رەنگە هۆکارەکان بەدەر لەجیهانگیری و زۆربوونی تۆڕەکانی راگەیاندن وەک سەتەلایت و ئەنتەرنێت و کەرەستەکانی تر، دواتر تەمەنی تازەی رزگاری شاری خانەقی لەگەڵ ساڵانێکی دوورو درێژی لەسیاسەتەکانی تەعریب و وێرانکاری لەو شارەدا فاکتەرێکی سەرەکییە بۆ کەمی ئامادەبوونی جەماوەر لەگەڵ کەمی رۆشنبیری جەماوەری خانەقی لەسەر کۆڕو کۆبوونەوە لەچاو شارەکانی تری کوردستان، دواتر مەحروم بوونی خەڵکی لەخوێندن بەزمانی کوردی دایک و بەباشی قسە پێکردن و بەکارهێنانی هۆکارگەلێکن وایان کردووە کەمرۆڤەکان لەم شارەدا جۆرێک لەنامۆیی لەناخیاندا دروست بێت و ئەمەش وا بکات حەزیان بەئامادەبوونی ئەو کۆڕو کۆبوونەوانە نەبێت.

×"عابید رۆشنبیر"یش بەم شێوەیە وەڵامی داینەوەو وتی:-

من پێم وایە مەیلی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی وشیارییەکی تەواوی خەڵکی خانەقی بەدنیای کۆڕو سیمینار چونکە هاووڵاتیانی خانەقی کەمتر ئاشنای کۆڕ گرتنن، کۆڕو سیمینار نەبۆتە کەلتورێک لەشاری خانەقی ئەویش دەگەڕێنمەوە بۆ تارماییەکانی بەعس کەنەیهێشتووە مرۆڤ ئازادانەش هەناسە بدات، بەڵام ئەگەر ئێمە بگەڕێینەوە بۆ رابردوو ئەوە خانەقی هەردەم مەڵبەندی زانست و مەعریفە بووە بەڵام مەخابن ئێستا خانەقی بۆتە وێرانە و کاریگەریە نێگەتیڤەکانی بەعس بەزەقی دەبینی، هەم روخساری شارەکە هەم بەروخساری یەک بەیەکی هاووڵاتیانی خانەقی، تەنانەت چەند نەوەیەک پێگەیشتوون لەم شارە ئینتمایان بۆ هیچ نییە، شتێک نییە ناوی کۆڕو سیمینار بێت لایان، تەنها فشقیات و گەشت و گەڕان و یاری بەمۆبایل کردن و.. هتد.. دیارە من نامەوێت بەڕەهایی قسە بکەم و ئەگەرچی کۆمەڵێک گەنجی نوخبەو ئەکتیڤ هەن ئەیانەوێت خۆیان رۆشنبیر کەن، خۆیان چەکدار کەن بەزانستی سەردەم و پێشبڕکێیانە کەزووتر فریایی ئەم پێشکەوتنە خێرایە بکەون کەگلۆبالیزەیش دونیای کردۆتە گوندێکی بچووک.. فاکتەرێکی تری نەهاتنی خەڵکی خانەقی بۆ کۆڕەکان دەگەڕێنمەوە بۆ تێنەگەیشتنی هاووڵاتیانی خانەقی لەزمان و شیرینی رەسەنی کوردی، چوون ناکرێت کەسێکی خەڵکی سلێمانی کەدێت کۆڕێک دەبەستێت و بەزمانێکی پاراو و پەتی دەدوێت.

ئەوە بێگومان خەڵکی خانەقی هیچی لێ تێناگەن ئەمەش وادەکات هاتن و نەهاتنیان هیچ لەمەسەلەکە نەگۆڕێت هەرچەندە ئێمە پێویستمان بەکاتی زۆر هەیە تاکو نەوەیەک پێ بگەیەنین و دروست کەین کەوشیاری نەتەوەیی هەبێت و ئەرکی خۆی بزانێت لەکۆمەڵگەدا چییە و ئاشنای کەین بەدونیای دیموکراسی و مافی مرۆڤ و ئازادی بیروڕاو، کەلتوری فرە رەنگی و فرە دەنگی و ئاشنای کەین کەئەو وەکو هاووڵاتیەک بەرپرسیارە لەو رووداوانەی لەدەوروبەری روودەدەن و ئەم خۆی بەخاوەنی نازانێت و ئەبێ وشار بێت و نەخێر بۆ گەندەڵی ئیداری و رۆتینات و بیروکراسی بکات و ئەبێت نەخێر بۆ دەسەڵات بکات کەئەبینێ کەسایەتی مرۆڤ دەڕوخێنرێت. ئا بەم شێوەیە دەتوانین خەڵکی خانەقی کەتۆراون لەدونیای کۆڕو دیالۆگ ئەبێت ئاشتیان بکەینەوە چوون خەڵکی خانەقی و هەموو عێراق بەدەر لەکوردستان زیاد لە "٣٥" ساڵە تۆراون ئێستاش شڵەژان و توانای رەخنەیی دروست کەریان لێ بڕاوە.

"کازم حاجی" هونەرمەندی شێوەکاریش بەم شێوەیە وەڵامی داینەوە:-

شاری خانەقی شاری رۆشنبیری و هونەرمەندانە ئەویش هەر لەمێژەوە بەبۆنەی ئەو پێشکەوتن و شارستانیەی کە لەسەردەمی کۆنەوە بۆ ئەم شارە بەجێماوە لەماوەی دەسەڵاتی رەشی بەعسی "٣٥" ساڵ داغانی خەڵکی ئەم شارەدا بەراگواستن و تەبعیس و تەهجیرو زیندان، بەڕاستی ئەم ئیشی ناڕەوایەی بەرامبەر ئەم میللەت و شارە کاریگەریەکی زۆری کردە سەر دەروون و سایکۆلۆژیەتی خەڵکەکەو جیلێکی پەروەردە کرد لەناو ئەم کۆمەڵەدا کەدوور بن لەهونەرو رۆشنبیری و مەدەنیەت.. هەروەها چەند هۆکارێکی تری ئەم بەشداری نەکردنەی خەڵک لەکۆڕو کۆبوونەوەکان دەگەڕێنمەوە بۆئەوەی کەزۆربەی خەڵکی شارەکە تەلەفزیۆنەکانیان لەسەر سەتەلایتە بەمەش گوێیان لەئاگاداری و هەواڵی کۆڕو کۆبوونەوەکان نابێت. هەروەها لەسەر راگەیاندنی شاری خانەقیە کەئاگاداریی خەڵکەکە بکەن لەسێ تا چوار رۆژ پێش کۆڕو کۆبوونەوەکان هەروەها یەکێکیتر لەهۆکارەکان دەگەڕێنمەوە بۆئەوەی کەنیوەی خەڵکەکە دڵ شکاون بەرامبەر بەوەی کەتا ئێستا دانەمەزراون لەهیچ جێگاو دام و دەزگایەکدا.

×جەلال سۆفی یش کەخوێندکاری کۆلێژە بەم جۆرە هۆکارەکانی لێک دایەوە وگوتی:-

ئەگەرچی ئەمە پێویستی بەلێکۆڵینەوەیەکی قووڵ هەیە کەفاکتەرەکانی ئەم دوورە پەرێزی و کێشەیە دەست نیشان بکات. بەڵام دەکرێت سەرەپێش چەند هۆکارێک دیاری بکەین کەراستەوخۆو ناڕاستەوخۆ کاریگەرییان هەیە.

هۆکاری کلتوری:-

پێمان خۆش بێ یان ناخۆش بێ فەرهەنگی گوێ شلکردن بۆ روناکبیر، کتێب خوێندنەوە، پێکهێنانی کۆڕو سیمینار مێژوویەکی دوورو درێژی نییە، ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کەخەڵک رانەهاتوون بەم لایەنەو لەکاریگەری و بایەخی نەگەیشتوون، ئەڵبەت ئەمە تەنها خانەقی ناگرێتەوە بەڵکو تەنانەت لەشارێکی گەورەی وەک بەغداش هەمان کێشە هەیە.

هۆکاری ئابووری:-

خانەقی وەکو باقی ناوچەکانی عێراق تازە رزگاری بووە، ئەمەش وایکردووە خەڵکەکەی لەجاران زیاتر دڵخۆش بن بەژیان و.. هەریەک لای خۆیەوە خەریکی پێکەوە نانە، بۆ خانووبەرەو، دامەزراندن و، کڕین و فرۆشتن.. هتد ئەمانەش وایانکردووە خەڵک زیاتر بەلای پارەو مادیاتدا راکێش بکرێن.

واتە هەموو شت و ژیان و مان و.. لەپارەو سەرمایەو شێوەی بەدەستهێنانی دا دەبینن. ئیدی کۆڕو سیمینار کەلەقسە زیاتر نین چ بایەخی هەیە!؟.

هۆکاری سیاسی:

ئەمە گرنگترین لایەن و کرۆکی کێشەکەیە. خانەقی ساڵەهای ساڵە یەخسیری پیسترین سیاسەتی تەعریب و پشتگوێخستن بوو.. ئەگەر واقعیانە ورد بینەوە دەبینین ئەو جۆش و سۆزەی لەباری نەتەوایەتییەوە هەیە لەشارەکانی دیکەی کوردستان دا. لەخانەقی نییە. چونکە بەعس کاری لەسەرکردووە. نەخشەی بۆکێشاوە.. ئەو هەستەی کز کردووە لەسیاسەت و روناکبیری و هونەرو.. دوور خراونەتەوە ئێستاش خەڵکی خانەقی لەو شتانە دەسڵەمێنەوە. ئیتر کەتۆ جۆشت نەبوو بۆ دواڕۆژی سیاسیت، بۆ مەعریفە.. تۆ کە کەلتورەکەت دوور بێ لەکۆڕ.. تۆ کە لەناکاو بکەویتە بەر شەپۆلی سەرمایەداری و.. چۆن دڵ بەکۆڕو سیمینار خۆش دەکەی؟

هەڵس وکەوتی لایەنەکان:

دوو ساڵە خانەقی رزگارە کۆمەڵێکیش کۆڕو سیمینار پێکهاتووە کەتێدا جگە لەڕووناکبیران، هەندێ لایەنی سیاسی و کەسایەتی سیاسی تێدا قسەیان کردووە بەڵێنیان داوە. دواتر لایەنەکان و کەسایەتییە مەسئول و سیاسییە کەقسەکانیان جێبەجێ نەکردووە ئەمەش وایکردووە کەخەڵکی باوەڕیان نەمێنێ، سارد بنەوە، نائومێد بن و بەچاوێ سەیری رووناکبیرو پیاوی سیاسی بکەن، چوون ئەوان نازانن ئەرکی رووناکبیر تەنیا رونکردنەوەیەو لەسیاسەت و دەسەڵاتداران جیاوازن.

لێرەدا دەبێ بزانین ئەوە ئەرکی رێکخراوەکان و حوکمەتەکە رێگای گونجاو بدۆزنەوە هەوڵ بدەن کە ئەم کۆڕو سیمینارانە بکەنە نەریت و لەزەین و مێشکی نەوەکانیاندا بیانچەسپێنن. ئاخر دەبێ ژیان دەرفەت بدات.. ئابووری جێگرتووبێ..

رووناکبیر جێی خۆی هەبێ.. رێکخراوەکان لەسەر ژیان و کۆمەڵگە کاریگەرییان هەبێ.. ئەوکات چاوەڕوان بین خەڵک بەشەوقەوە تەنانەت خانەقی لەکۆڕەکاندا بەشداربن.■

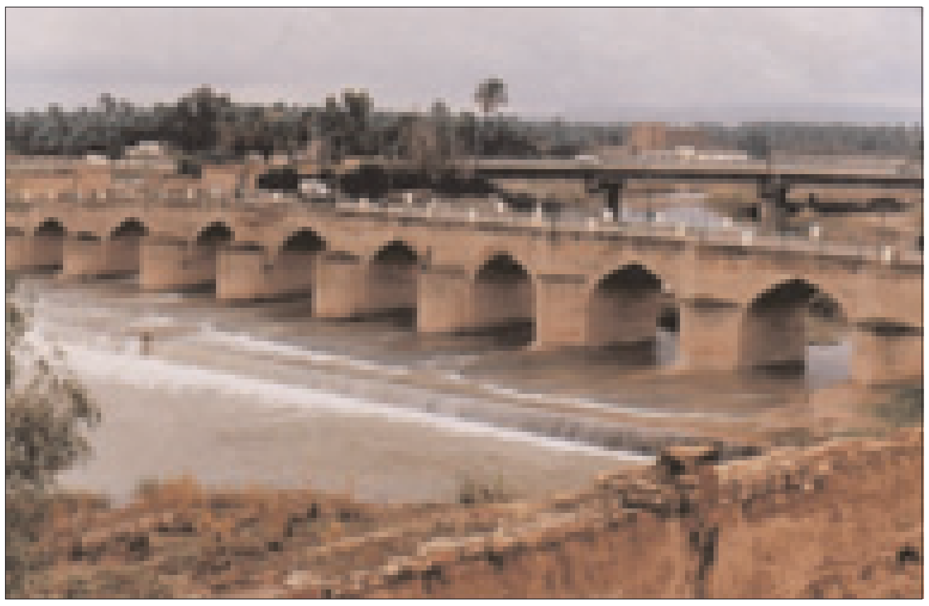

سیکۆتین کێشەکان

ئا/محەمەد رەزا

×بنکەکانی پۆلیس، لەناو شاری سلێمانیو دەوروبەریدا، چاپوکانە لەهەوڵی پاراستنی سەرو سامانی هاوولاتیاندا ئەرکەکانی سەرشانیان جێبەجێ دەکەن، هەرلەناوئەوکەرتوبنکانەدا، کەرتی پۆلیسی رزگاری بۆ بەرگرتن لەدیاردە دزێوەکان، هەستا بەدەستگیرکردنی گومانلێکراوێک، کەدوکاندارەو گومانی ئەوەی لێدەکرا سیکۆتین بفرۆشێتە گەنجانو قوتابیان، ئەوانیش بەمەبەستی خۆمەست کردن

لێپرساوی کەرتی پۆلیسی رزگاری:
١١٨ سیکۆتینمان لەدوکانێکدا دەست بەسەردا گرت کەمنداڵان دەیانکڕیو لەبری مەی خواردنەوە خۆیان پێ مەست دەکرد.

بەکاری بهێنن، هەروەها توانی چوار گەنجی تریش دەستگیر بکات، کە لەناو هاوڕێکانیاندا بەسیکۆتین خۆر ناسراون، بەمەبەستی وەرگرتنی زانیاری لەوبارەیەوەو ئاشناکردنی خوێنەرانی بەڕێزی هەفتەنامەی چاودێر بەو دیاردە دزێوو ناشایستەیە لەسەردانێکماندا بۆ کەرتی پۆلیسی رزگاری رائیدی پۆلیس (تەهای سەید عەلی) بەتێرو تەسەلی تیشکی خستە سەر چۆنیەتی مامەڵەکردنیان لەگەڵ ئەو دیاردەیەداو دەستگیرکردنی گومانلێکراوەکان بەم شێوەیەی لای خوارەوە..

-لەچەند رۆژی رابردودا، بەڕێوەبەری نەهێشتنی تاوان لەسلێمانی ئاگاداری کردم بەوەی کەدوکاندارێک هەڵدەستێت بەفرۆشتنی سیکۆتین، بەمنداڵانی گەڕەکی (ئاوباریک)ی (٤٠٥-٤٠٦) کە ئەو منداڵانەش بەمەبەستی (خۆمەست کردن) بەکاری دەهێنن، داوایان لێکردین ئەم کارە ئێمە ئەنجامی بدەین، ئێمەش پەنامان بردە بەر بڕیارێکی کارگێڕی، کە بەڕێز (قائیمقام)ی قەزای مەرکەزی سلێمانی پێی بەخشین بۆ سەلماندنی ئەو دیاردەیە، چوینە دوکانی ناوبراو (١١٨) سیکۆتینمان تیا دۆزییەوەو دەستمان بەسەردا گرت، خاوەنی دوکانەکەشمان لەگەڵ خۆمان هێنا بۆ(مەرکەز)بەڕێز(قائیمقام)فەرمانی دا بەهێشتنەوەی دوکاندارەکە لامان بۆماوەی شەوێک، دواتر داوای لێکردین (تعهد الکاتب العدل)ی پێ پڕبکەینەوە، تاکوو جارێکی تر بەهیچ شێوەیەک سیکۆتین نەفرۆشێت بۆ ئەو مەبەستە لەبەرئەوەی دوکانەکە لاڕێیەو ئەو ژمارە سیکۆتینە بۆ ئەو دوکانە زۆرە، ئەو بڕیارەمان وەک خۆی جێبەجێ کردووە لە چوارچێوەی بڕیارێکی ئیداریدا نەک (قضائی)، جگە لەوەش پێشتریش زانیاریمان پێگەیشتبوو کەمنداڵانی ئەو سنورە سیکۆتین لەو دوکانە ئەکڕنو لەبری خواردنەوەی مەی بەکاری ئەهێنن، توانیمان چوار لەو کەسانە دەستگیر بکەینو ئامادەیان بکەین لەکەرتەکەمان، دوای ئەوەی کارە یاساییەکانمان لەگەڵدا ئەنجامدان، بەڵێن نامەمان پێ پڕکردنەوە کەجارێکی دیکە ئەو جۆرە رەفتارە ئەنجام نەدەنو لەبری مەی خواردنەوە سیکۆتین بەکارنەهێنن، ئێمە بەگوێرەی یاساو رێنماییەکان رێگە بەکەس نادەین کەدیاردەی لەو جۆرە لەم کۆمەڵگەیەماندا ئەنجامبدەنو سیمای شارە خۆشەویستەکەمان تێک بدەن.

×دوای ئەوەی لای رائد تەهای سەید عەلی لێپرسراوی کەرتی رزگاری تەواوبوین، زانیاریمان لەسەر دوکانو شوێنی ئەو کەسانە وەرگرت کەدەستگیرکرابونو دوای ئەوەی بەڵێننامەیان پڕ کردبۆوە ئەو دیاردەیە دووبارە نەبێتەوە، گەنجەکان بەسیمایانەوە نارەحەتی زۆر بەدیدەکراو زۆر پاڕانەوە کەنەوێنەیان بگرینو نەناویشیان تۆماربکەین، خۆیان گۆتەنی، ئەیانگوت مامۆستا بڕوا بکە جارێکی تر ئەم شتە دووبارە ناکەینەوەو لەلایەن کەسوکارمانەوە توشی دانوسانو نارەحەتی دەبین، ئەوەی ئاشکراشە خوێنەری بەڕێز ئێمە لەلایەک وەک خستنەڕووی ئەم دیاردە دزێوەو دۆزینەوەی چارەسەرێک بۆی، بڕیاری ئامادەکردنی ئەم بابەتەمان دا، لەلایەکی تریشەوە کەزانیمان ئەم گەنجانە بڕیاری خۆچاککردنیان داوەو دوبارەی ناکەنەوە زۆر هاتمان دان کەسوربن لەسەرئەوەی دیاردەی لەوجۆرە ئەنجام نەدەن، چونکە ئەوان نەوەی دوارۆژنو بەکاری لەوجۆرەش لەناو کۆمەڵگەدا بەچاوێکی سوکەوە لێیان دەڕوانن، ئەوان زۆر قسەکانی ئێمەیان بەبایەخەوە رەچاو دەکردو پەیمانیان چەند جار دوپات دەکردەوە کەدواهەمین جاریانە ئەو کارە بکەن، بۆیە ئێمەش نەوێنەیان و نە ناومان لەم بابەتەدا بڵاونەکردەوەو هیوامان خواست جارێکی تر ئەو کارە ئەنجام نەدەن، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا کاتێک (م.م)مان دواند کەخاوەنی دوکانی ناوبراو بوو خۆی بێ بەری کرد لەوەی کە ئەو سیکۆتینی بۆ ئەو مەبەستە فرۆشتبێتە گەنجانو منداڵانی ئەو گەڕەکەو گوتی: من راستە کەسێکی دوکاندارم، بەڵام پەیوەندیم بەوەوە نیە، کاتێک مشتەریەکانم سیکۆتینم لێ دەکڕدن ناکرێ دوایان کەوم تا بزانم بۆ چ مەبەستێک بەکاری دەهێنن، من زیاتر قوتابی کچ سیکۆتینی لێ کڕیومو بۆ کتێبو دەفتەر چاککردن قوتابی کوڕو کچ کڕیویانە، پاشان منداڵانی گەڕەک سیکۆتینیان لەمن کڕیوە من نەمزانیوە بۆ مەبەستی خراپ بەکاریان هێناوە.

خاوەن دوکانەکە:
بڕیارم داوە بۆ لەمەودوا دوکانداری نەکەم، سنعەی خۆم خۆش دەوێتو لەمەودوا دەبێت کارێک بکەم توشی عەیبە نەبم

×لەگەڵ ئەو قسانەشدا ئێمە هەر بەگومانەوە دەڕوانینە قسەکانی چونکە ئەو ژمارە سیکۆتینە زۆرەی لەم دوکانەدا دۆزراوەتەوە، کەرەستەی دوکانێکی لاکۆڵان نیە بەم رێژە زۆرە، ئەگەر نەزانرێت سەرفیاتی زۆری لەسەرە بەهەرحاڵ هەر لەدرێژەی قسەکانیدا گوتی:- من لەوەو پێش هیچ ئاگادار نەکراومەتەوە سیکۆتین نەفرۆشم ئێستا بەم شێوەیە ئەم تۆمەتەم خراوەتە پاڵ، بڕیاریشم داوە بگەڕێمەوە بۆ وەزیفەکەمو بۆ لەمەودوا دوکانداری نەکەم، چونکە من سنعەی خۆم زۆر خۆش دەوێت و دەبێت کارێک بکەم بۆ لەمەودوا توشی عەیبەی لەم جۆرە نەبم، بڕواش بکەن جارێکی تر دوکانداری ناکەم.

×دواتر بۆ وەڵامدانەوەی دروستی قائیمقامی مەرکەز سەبارەت بەچۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم دیاردەیەدا کەبەدیاردەیەکی خەتەرو ترسناک مەزەنە دەکرێت، سەردانی قائیمقامی مەرکەزی سلێمانیمان کردو بەڕێز (زانا محەمەد ساڵح) لەوبارەیەوە ئاوا قسەی بۆکردین:

-بەمەبەستی زوتر کارکردنی یاسایی بۆ ئەو دیاردەیە ئێمە رێگەیەکی نوێمان گرتۆتەبەر، کە لەلایەک دەبێتە رایی کردنی بەزوویی ئەو کێشەو دیاردەیە کەسودی گشتی تیا رەچاو دەکرێتو لەلایەکی تریشەوە دەبێتە فاکتەرێکی سەرەکی بۆ (ئیجرائاتی) بەپەلە، لەکەرتو بنکەکانی پۆلیسدا، دیارە ئەم دیاردەیەی کەمامەڵەمان لەگەڵدا کردووە، دیاردەیەکی زۆر ترسناکە، کە دەبێتە هۆکاری تێکدانی لاوەکانمان کەبەنەوەی دوارۆژی ئەم گەلە مەزەنە دەکرێن، ئەگەر بەزویی چارەسەری بۆ نەدۆزینەوەو کۆنترۆڵی نەکەین، هەروەها لەڕووی دەرونیشەوە نائارامیەک لای هاووڵاتیان دێنێتە گۆڕێ، یان دروست دەکات، هەربۆیە بڕیارمان داوە لەهەچ شوێنێکی پارێزگای سلێمانی ئەو کەسانەی ئەو دیاردە دزێوانە ئەنجام ئەدەن، بگیرێنو بەند بکرێنو حجزیان بکەین، بۆ ماوەیەکی دیاریکراو، دیسانەوە هەر لەماوەی حجزکردنەکەیاندا دەبێت لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدا بکرێت، ئەو چەند کەسەی ئەم جارەشیان دەستگیر کراوە، لێپرسراوی کەرتی رزگاری ئاگاداری کردین کەچەند دوکاندارێک مامەڵە بەو شتانەوە دەکەن، کەلاوەکانمان لەبری مەی خواردنەوە بۆ مەستکردنی خۆیان بەکاری دەهێنن، بڕیارمان دا بەدەستگیرکردنیان، پاش ئەوەی بەڵێننامەمان پێ پڕکردنەوە بەشێوەیەکی وردو گونجاو بەکەفالەت ئازادمان کردون، لەژێر چاودێریشدان هەر کات دوبارەی بکەنەوە کاری یاسایی توندتریان دەربارە دەکەین، لەوبارەیەشەوە لیژنەیەکمان لەئاسایشی ئابوریو چاودێری بازرگانیو چاودێری تەندروستی سلێمانی پێکهێناوە، بۆ چاودێری کردنی ئەو جۆرە کارانە لەناو شاری سلێمانیدا، داواکاریشین لەهاووڵاتیان هەر دیاردەیەکی لەو جۆرەیان بینی

قائیمقام:
بڕیارمان داوە لەهەچ شوێنێکی پارێزگای سلێمانی ئەو کەسانەی ئەو دیاردە دزێوانە ئەنجام ئەدەن، بگیرێنو بەند بکرێنو حجزیان بکەین، بۆ ماوەیەکی دیاریکراو، دیسانەوە هەر لەماوەی حجزکردنەکەیاندا دەبێت لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدا بکرێت

هاوکاریمان بکەن، وەک ئەوەی بەردەوام هاوکاری دەزگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستانیان کردووە بەبێ بەرانبەرو وەک بەجێهێنانی ئەرکێکی نیشتمانی کەزۆر سوپاسیان دەکەینو هیواداریین بەردەوام بن لەو خزمەتە گەورەیە.■

کۆمەڵەی کاسبکارانی کەرکوک
چەتری کۆکردنەوەی کاسبکارو خاوەن پیشەکان

هێدی گەلاڵی

لەدوای پرۆسەی ئازادی عێراق.. لەتەک حزبە سیاسییەکاندا رێکخراوو سەندیکاو کۆمەڵەی پیشەییو دیموکراتیو جەماوەری لەشاری کەرکوک لەشێوەی خەباتی نوێی سیاسیو سەندیکاییو رێکخراوەیدا مەدەنیانە لەخزمەتی دانیشتوانی شارەکەدا دروستبوونو کاری خۆیان ئەنجام دەدەن. لەسەرەتای ساڵی ٢٠٠٥ دا بەهاوکاریو پشتگیری ناوەندی رێکخراوە دیموکراتیەکانی کەرکوک و بەئامادەبوونی یاریدەدەری سکرتێری گشتی (ی.ن.ک) بۆ کاروباری بازرگانیو نوێنەری مەکتەبی رێکخراوە دیموکراتیەکان.. لەپێناو کۆکردنەوەو رێکخستنەوەی کاسبکارانی شارەکە، کۆمەڵەی

بەرنامەی ئێستامان ئەوەیە کە لەڕێگای ئەو کۆمەڵەوە بتوانین هەموو کاسبکارانی کەرکوک بەبێ جیاوازی ئایدۆلۆژیاو نەتەوەو ئایین لەکەرکوک دا کۆیان بکەینەوەو ڕێکیان بخەین

کاسبکارانی کەرکوک دامەزرا. بۆ زیاتر ئاگاداربوون لەڕەوشی پێکهاتەی کۆمەڵەکەو ئامانج لەدروستبونیداو رۆڵی لەئێستاو ئایندەدا چۆن دەکەوێتەوە. سەردانی کۆمەڵەکەمان لەگەڕەکی ئەڵماس کرد، لەدەسپێکدا (جەنگی عزەدین مەحمود) سەرۆکی کۆمەڵەکە وتی:

-کۆمەڵەی کاسبکارانی کەرکوک لە (٢٠٠٥/١/٥) وەک بیرۆکەیەک لەسەر دەستی ناوەندی رێکخراوە دیموکراتیەکانی کەرکوک، هەروا بەئامادەبوونی عەبدوڵڵا حاجی سەعید یاریدەدەری سکرتێری گشتی ی.ن.ک و جوتیار نوری وەک نوێنەری مەکتەبی رێکخراوە دیموکراتیەکان.. ئەوە بوو کۆمەڵێک کاسبکارانی شارەکە لەبارەگای ناوەندی رێکخراوە دیموکراتیەکانی کەرکوک کۆبوونەوەو دەستەی دامەزراندن پێکهێنرا کە لە ٢١ کەس پێکهاتووە.. دوای ئەوە لەرۆژی (٢/١٧)دا جارێکی تر کۆبووینەوەو دەستەی ئیداریو کارگێڕیمان هەڵبژارد کەپێکهاتووە لە ٧ کەس وەک سەرۆک و جێگرو ئەندامانی دەستەی کارگێڕی کۆمەڵەکە. لەهەمان کاتدا بۆئەوەی چەپکە گوڵەکە لەناو کۆمەڵەکەدا رەنگبداتەوە سێ کەس لەنەتەوەکانی تر کە عەرەبێکی رەسەنو تورکمانێکو مەسیحیەکمان هەڵبژارد بۆئەوەی جیاوازی لەنێوان نەتەوەکاندا نەکرێت.

×بەرنامەی ئێستاتان چییە؟

-بەرنامەی ئێستامان ئەوەیە کە لەڕێگای ئەو کۆمەڵەوە بتوانین هەموو کاسبکارانی کەرکوک بەبێ جیاوازی ئایدۆلۆژیاو نەتەوەو ئایین لەکەرکوک دا کۆیان بکەینەوەو رێکیان بخەین. بۆئەوەی لەهەر بەشداریەکی جەماوەریو بۆنەو ئاهەنگو یادەکاندا بونیان بسەلمێنینو قسەی خۆیان هەبێت. لەلایەکی ترەوە کار بۆ ئەوە دەکەین کاسبکارو دەوڵەمەندەکانی کەرکوک وا تێبگەیەنین کەلەدنیای ئەمڕۆدا کۆمەڵگە ئەبێ بەرەو کرانەوەو بەمەدەنیبوون ئەچێت.. لەو رەوشەوە پێویستە هەر کاسبکارو دەوڵەمەندێک

جەنگی عیزەدین مەحمود

بەگیانێکی نیشتمانی وەکو بۆرژوای نیشتمانی لەهەموو گۆڕانکارییە سیاسیەکاندا لەهەموو ئەو شتانەی رێگرن لەبەردەم کۆمەڵگەی مەدەنی یاخود ئەو گۆڕانکاریانەی بەردەوام هەیە. بتوانن رۆڵیان تیا هەبێت بۆ نمونە لەکۆبوونەوەکانی پەرلەمانی کوردستان دا ئێمە بتوانین رۆڵی سەرەکیمان هەبێت. لەفشار خستنە سەریانو مانبگرینو خۆپیشاندان بکەین. یان دەنگمان هەبێت لەمیدیاکاندا بۆئەوەی بتوانین فشارێک دروست بکەین کە لەدواجاردا لەبەرژەوەندی رۆڵەکانی گەلەکەمانو توێژی کاسبکارو پیشەوەراندا بشکێتەوە. ئێمە دەمانەوێ لەکاسبکارو پیشەوەرەکانو دەوڵەمەندەکانی شارەکەمان بگەیەنین کەوەک چۆن خەڵکی سیاسیو رێکخستن رۆڵیان هەیە، ئێمەش رۆڵمان هەبێت.

×ئامانج لەدروستبونی ئەوکۆمەڵەیە چییە؟

-ئامانجمان ئەوەیە کاسبکارانو خەڵکی شارەکە وا گۆشکەین کەرۆڵو گرنگی رێکخراوەکانی سەندیکاییو پیشەیی بۆیان بەرجەستەکەین، یان بۆیان شیبکەینەوە کەرۆڵی کۆمەڵەو یەکێتییە پیشەییو دیموکراسیو جەماوەرییەکان تا چەند زەرورە بۆ راپەڕاندنی ئەرک وکارەکانیان.

چونکە بەڕاستی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ سەندیکاو کۆمەڵە جیاجیاکاندا لەکەرکوک شتێکی نامۆیە.. وەک ئەزانن لەدوای پرۆسەی ئازادکردنی عێراق، ئازادی کاری رێکخراوەییو سەندیکاییو پیشەیی لەو شارانەدا ئازاد بووکە لەو پرۆسەیە ئازاد بوون ئامانجی ترمان ئەوەیە کە رۆڵێکی تر ببینین لەشێوەی فشارو بەرژەوەندی (الجماعە الچخگ والمصالحە) بێت لەکۆمەڵدا. کە لەبەردەم حکومەتو بەڕێوەبەرێتیەکاندا بەشێوەیەک کەدژ نەبێت لەگەڵ یاسای دیموکراسیەتو سیستەمو ئادابی گشتیدا.

هەروەها دەمانەوێ بەرگری لەبەرژەوەندی کاسبکاران بکەین بەبێ گوێدانە ئەوەی کەچ ئیشێکی هەیە یان پیشەسازیە یاخود بازرگانییە. بەمەرجێک ئەو خاوەن پیشەیە کرێچی بێت

هەروەها دەمانەوێ بەرگری لەبەرژەوەندی کاسبکاران بکەین بەبێ گوێدانە ئەوەی کەچ ئیشێکی هەیە یان پیشەسازیە یاخود بازرگانییە. بەمەرجێک ئەو خاوەن پیشەیە کرێچی بێت، بۆئەوەی لەهەر ناکۆکیەک لەگەڵ خاوەن کرێکەدا یان موڵکەکەدا بەپێی یاسا بێت. واتە کۆمەڵەکەمان لەڕێی یاساوە ئەتوانێت بەرگری لەداواکانیان بکەین. هاوکات ئێستا ئیش بۆ ئەوە دەکەین ناسنامەی ئەندامێتی بۆ هەر کاسبکارێک دروست بکەین کەروومان تێدەکات. دیارە بەهۆی چەندێتی ناسنامەکانیش ژمارەو رێژەی کاسبکارو پیشەوەری راستەقینە دەردەکەوێت.■

laparakan.qxd 5/29/2005 12:26 PM Page 4

رۆژهەڵاتی کوردستان و هەڵبژاردنەکانی سەر کۆماری

عەدنان حەسەنپوور

شەرعییەتی دەوڵەت تەنیا پێوەندیی بەیاسامەندیی دەوڵەت لەڕووی حقووقییەوە نییە، بەڵکوو پێوەندیی بە پەسندکردنی کۆمەڵایەتیشەوە لەلایەن تاکەکانەوە هەیە.

دوکتۆر حسەین بەشیرییە

لەم ساڵانەی دواییدا پرسی هەبوون و ئامادەبوونی سیستەمگەلی نادیموکراتیک لەرۆژهەڵاتی ناڤیندا بۆتە یەکێک لەبابەتە ئاڵۆزەکان لەبەستێنەکانی فیکرو سیاسەتدا. ئێران وەکوو یەکێک لەوڵاتە نادیموکراتیکەکان ئەتوانێت لەم پرۆسەیەدا ببێتە جێی باس و خواسێکی بەرفرەو ئەشبینین کەوای لێهاتوە. بەڵام ئەوەی پێوەندیی بەسیاسەتی ناوخۆیی کۆماری ئیسلامییەوە هەیەو راستەوخۆ یەکانگیرە لەگەڵ ئەستاندن و بەدیهاتنی مافی کورداندا، پرسی بەشداریکردن یان نەکردنی نەتەوەی کوردی ژێر دەستی ئێرانە لەپرۆسەو رووداوە سیاسییەکانی ئەو وڵاتەداو چۆنیەتیی هەڵسوکەوتی جەماوەری رۆژهەڵات لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندیی ئێراندا.

گەر بمانهەوێت بەشێوەیەکی زەمەنی سەیری ئاراستەکانی ئەو هەڵسوکەوتە بکەین بۆمان دەرئەکەوێت کە لەبەشی هەرەزۆری مێژوودا تاکی کوردی بەشدار لەسیستەمی سیاسیی ئێراندا بەهەندێ چەمکی وەک (جاش، خۆفرۆش، خائین و...) ناوزەد کراوە. بەردەوام ئەوانەی کەوتوونەتە نێو بێرمووداى پرۆسەی سیاسیی ئێرانەوە لەلایەن خەڵکەوە سووک سەیر کراون و بۆ خۆیشیان زۆرجار گرێدراویی خۆیان بەسیستەمەوە شاردۆتەوەو ئینکاریان کردووە. لەدوای دەسپێکردنی قۆناغی چاکسازی لەساڵی ١٣٧٦ی هەتاویدا هەندێ لەچالاکانی سیاسی و فیکریی کورد، هەریەکەو بەجۆرێک، راستەوخۆ لەژێر ناوی "کردنەوەی دەلاقەیەکی نوێ بەرووی بزاڤی کوردیی ئێراندا" تێکەڵی سیستەم بوون و هەندی وردە پۆستی ناوچەییان وەرگرت. لەم قۆناغەدا چەمکی وەک جاش تا ڕادەیەک کاڵ بوونەوەو خەڵک بەجۆرێکی تر لەو تاکانە ورد ئەبوونەوە. بەڵام بەشی هەرەزۆری ئەو تاکانە لەباتیی هەوڵدان بۆ بەرجەستەکردنەوەی کێشەی کوردی رۆژهەڵات کەوتنە کۆکردنەوەی سامان و هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی پۆستی بەرزتر. لەبەرئەوەش کە پاراستنی بەرژەوەندییەکان گرێدراوییەکی تەواوی هەبوو لەگەڵ پاساودانەوەی هۆکارەکانی بەشداربوونیان لەو پرۆسەیەدا وردە وردە کەوتنە دۆزینەوەی شەرعییەت بۆ کارەکانیان و پێبەپێی ئەوەش شەرعییەتدان بەسیستەمی دەسەڵاتداری کۆماری ئیسلامی ئاشکراترین دەرکەوتەی ئەم رەوتەش لەم دوایانەدا پێکهێنانی نیمچە کۆمەڵەیەک بوو لەژێر ناوی "ریفۆرمخوازانی کورد"دا کە بە بەرپاکردنی هەندێ کۆبوونەوە کەوتنە گەڵاڵەکردنی مانیفێستی خۆیان، کەدواجار لە ١٥ بڕگەدا ئاراستەی رای گشتی کرا.

لەمێژە باس لەوە دەکرێت کوردان دەبێ چۆن پێوەندی و هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندیدا هەبێت، دیاریکردنی شێوازی ئەو بابەتە لەڕاستیدا بەپێی زەمەن و دۆخی زەمەن بگۆڕو جیاوازە، بەڵام ئەوەی نەگۆڕە پێویستیی مامەڵە نەکردنە لەسەر مافە رەواکان و نەگۆڕینی کێشەی کوردە بەهەندێ وردە گلەیی، کەچی ئەمە دەقاودەق ئەو پرۆژەیە ئەگرێتەوە کە ریفۆرمخوازانی کورد گەڵاڵەیان کردوەو بەڕێوەی دەبەن.

سەیر لەوەدایە کە کردەوەکانیان وا ئەگەیەنێت نوێنەری هەموو کوردی ئێرانن و لەلایەن خەڵکەوە دیاری کراون بۆئەوەی داوای مافی کوردستانیان بکەن (هەرچەند بەقسە حاشا لەم شتە ئەکەن).

ئەگەر ئەو ریفۆرمیستانە بەڕاستی کەڵکەڵەی کوردیان لەمێشکدایەو ئەوەندەش زاناو خاوەن ئەزموونن، ئایا ناتوانن ئەوە لێک بدەنەوە کەفەزای تازەی جیهان و رۆژهەڵاتی ناڤین. بەجۆرێک نەخشێنراوە کەئاراستەکانی کێشەی کورد بەگشتی بیچمێکی دیکەی بەخۆوە گرتووەو هاوکێشەکان ئیدی بەپێوانەکانی پێشوو ناپێورێن و میکانیزمە سیاسییەکان هەمان ئەو میکانیزمانەی زووتر نین؟!. پێم وایە ئەوەی کە گەشەپێدانی دیموکراسی یەکێکە لەفاکتەرە گرنگ و کاریگەرەکان لەڕەوتی دامەزراندنەوەی سەرلەنوێی رۆژهەڵاتی ناڤیندا، جێی ناکۆکی نەبێت، لەڕاستیدا هەموومان ئەزانین کەئیدی چەمکی وەک "ئیمپریالیزم، دزینی نەوت و.." ناتوانن پاساو دەرەوەی پرۆسەی سیاسیی ناوچەکە بن. ئیدی پەروەردەکردنی دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکان لەئاراستەی بەرژەوەندییەکانی زلهێزەکاندا نییە، بەڵکوو زلهێزەکان (ئامریکا) باش تێگەیشتوون کەوڵاتەکان تادیموکراتیکتر بن ئیمکانی پارێزراو بوونی بەرژەوەندیەکانی ئەوان زیاترە. جا با پرسیار کەین بزانین شەرعییەتدان بەحکومەتە نادیموکراتیکەکان دژ بەپرۆسەی دیموکراتیزاسیۆن ناوەستێت؟ ئایا پاراستنی بەرژەوەندییە تاکییەکان دژایەتیکردن و تێکدانی بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی لێ ناکەوێتەوە؟ ئایا ئەوکەسانەی خۆیان لەم راستییە ئاشکرایانە قوتار ئەکەن ئەتوانن هەڵگری بچووکترین کەڵکەڵەیەکی کوردبوون بن؟

وەڵامدانەوە بەم پرسیارانە بابەتێکە برادەرانی ریفۆرمخواز هەمیشە خۆیان لێ دزیوەتەوە لەباتیی وەڵامدانەوە ئەسڵی پرسیارەکانیان کوژاندۆتەوەو لایان بردوە.■

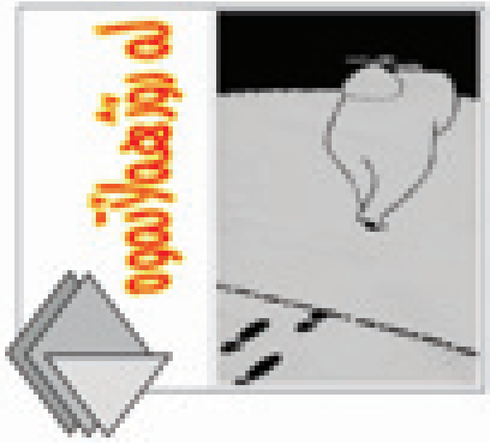

"هێرش" - کرماشان

ئیسلامی سیاسی لەرۆژهەڵاتی کوردستاندا

سەرەتاکانی پەیدابوون و سەرهەڵدانی جیدیی جووڵانەوە ئیسلامییەکان لەرۆژهەڵاتی کوردستاندا هەڵئەگەڕێتەوە بۆ ساڵە سەرەتاییەکانی سەرکەوتنی شۆڕشی ١٩٧٩ و هاتنە مەیدانی هەندێ هێزی وەک "مەکتەب قورئان".

ئەحمەدی موفتی زادە - دامەزرێنەرو سەرۆکی ئەو جووڵانەوەیە - ئەیویست بەراکێشانی سەرنجی رای گشتی بۆ لای بۆچوونەکانی خۆی زەمینەی پێکهێنانی هەرێمێکی ئیسلامیی خود موختار لەبەشی رۆژهەڵاتدا برەخسێنێت.

هەر ئەوەش بوو خۆی و رێکخراوەکەی خزاندە نێو هاوکێشە سیاسییەکانەوەو بەجۆرێک لەجۆرەکان کەوتە ململانێی دوو هێزی سەرەکیی ئامادەی گۆڕەپانەکە واتە کۆمەڵەی شۆڕشگێڕو حیزبی دیموکرات، دواتر ئەو ململانێیە بوە مایەی شەڕو ناکۆکی لەنێوان ئەوان و هێزە ناسیۆنالیستەکانی کوردستانی ئێراندا.

ئەمە سەرەتای دروستبوونی دژایەتیکردنی ئیسلامی سیاسی کوردی بوو لەگەڵ بزووتنەوە کوردییەکاندا کە داوای دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەییەکانی کوردانی ئەو پارچەیەی نیشتمانیان دەکرد. ئەڵبەت پێویستە ئەوەش زیادکەین کە "مەکتەب قورئان"ییەکان تاڕادەیەک مافی نەتەوەییشیان لەبەرچاو بوو بەڵام ئیسلامبوونەکەیان قورسایی ئەکرد بەسەر کوردبوونەکەیاندا، واتە بەشی هەرەزۆری مەکتەبییەکان سەرخستنی ئامانجەکانی ئیسلامیان لاگرنگتر بوو لەدابینکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد.

دوای سەقامگیربوون و دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئیسلامیی توندڕەوی شیعە لەتارانداو راگەیاندنی جیهاد بەدژی کوردان لەلایەن خومەینییەوە، کوردستان بوو بەیەکێک لەبەرە ئاڵۆزەکانی شەڕو کۆماری ئیسلامی دەستی دایە پاکتاوکردن و سەرکوتکردنی هەموو دەنگێکی جیاواز. سەرەڕای ئەوەی مەکتەب قورئان هەندێ پەیمانی نەنووسراوی هاوکارییان لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیی ئێراندا هەبوو، کەچی ئەوانیش لەهێرشەکان بێبەش نەبوون و موفتی زادە گیراو خرایە زیندان. لەو چەند ساڵەی سەرکوت و دیکتاتۆریشدا بەتەواوی خۆیان لەکاری سیاسی کێشایەوەو لەڕێگای دروستکردنی شانەی نهێنی و ئاشکراو سەرفکردنی بەلێشاوی پارەوە هەوڵیان دا قورسایی خۆیان لەنێو جەماوەردا راگرن، بەتایبەت بەمیکانیزمی جۆراوجۆر هەوڵیان داوە لاوان بکەنە پشتیوانی سەرەکیی بۆچوونەکانیان موفتی زادەییەکان هەر ئێستاش بەو کارانەوە سەرقاڵن، بەڵام هەندێکیان بەسەرۆکایەتیی "حەسەن ئەمینی" دەستیان داوەتە کاری سیاسی و بڕوایان وایە ئیسلام لەو ڕێگایەوە ئەگاتە دەسەڵات و پەرە ئەسێنێ.

لەم ساڵانەی دواییداو دوای دزەکردنی تیرۆریستانی ئیسلامی بۆ ناو خاکی ئێراق، تیرۆریستانی ئەلقاعیدە هەوڵیان داوە شانەو تەنزیماتی خۆیان لەکوردستانی بندەستی ئێرانیشدا چێ بکەن کەهەندێ لەئیسلامییە سیاسییەکانی سەرەتای شۆڕشی ١٩٧٩ لەم پێناوەدا هاوکارییان ئەکەن. بەتایبەت دوای پرۆسەی ئازادیی ئێراق و دەرکردنی ئەنسارو لئیسلام لەکوردستانی باشوور زۆربەی پەناگاو مقەڕەکانی ئەو تیرۆریستانە گوێزێنراوەتەوە بۆ ناو خاکی رۆژهەڵات و لەوێوەو بەپشتیوانیی دەسەڵاتی ئیسلامیی ئێران هەوڵی لەخشتەبردنی ناسیۆنالیزمی کوردی و هەموو جۆرە بیرێکی پێشکەوتنخوازانە ئەدرێت. بەڕای من مەترسیی تاقمی تیرۆریستی ئیسلامی بەدەیان جار زیاترە لەمەترسی دەوڵەتی دیکتاتۆری ئێران، هەربۆیە پێویستە بزاڤی رووناکبیریی کوردستانی رۆژهەڵات بەهەستیارییەکی تەواوەوە بکەوێتە خوێندنەوەی بنەماکانی ئەو مۆدێلە ئیسلامەو رەخنەگرتن لەکردەوەتەیان بکاتە ئامانجێکی هەمیشەیی، کە بەداخەوە تائێستا نەمانتوانیوە لەو بەستێنەدا چالاک بین.■

پێگەی کورد لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆک کۆماری ئێراندا

چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەسکەندەر مورادی خاوەنی ماستەرنامەی ژیئوپولەتیک

سازدانی (چاودێر)

چاودێر: بەپێی هەڵبژاردنەکانی عێراق و پێگەی نوێی کورد لەو وڵاتەدا، دووڕایی هەڵبژاردنەکانی ئێران چۆن دەبینن و بەپێی بیروڕای گشتی گەلانی ئێران و بەشداری هاوپەیمانیەتی هێزو لایەنە سیاسیەکان بۆ دیاریکردنی سەرۆک کۆمار چارەنووسی کوردی ئێران چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

ئەسکەندەر مورادی: گەر سەیری واقعیەتی سیاسی ئێستەی ناوچەکەو دەوروبەر واتە رۆژهەڵاتی ناوین و ئاسیای ناوین و ناوەندی و هەندێ وڵاتی تر وەک ئەفغانستان و فەلەستین و ئۆکراین و عێراق، ئازەربایجان و قرقیزستان و بۆماویەکی تر لوبنان بکەین ئەوا دەبینین میکانیزمی هەڵبژاردن بوەتە دەینەمۆی گۆڕان. ئەو گۆڕانانە هەنگاوێک بەرەو دیموکراسییەت بۆیە پاڵپشتی جیهانی لێ دەکرێت. سەرکەوتنی هەڵبژاردنەکانی عێراق و ئەفغانستان لەئاکامی گۆڕانی رژێم لەلایەن فاکتەری دەرەکی و بان ناوچەیی و هەڵبژاردنەکانی فەلەستین بەپێی پاڵپشتیی و یارمەتی وڵاتانی جیهان بەتایبەت ئوروپی بۆ جێبەجێکردنی نەخشەی رێگاو چارەسەری کێشەی فەلەستین و لەئۆکراین و قرقیزستانیش دا سووربوونی باڵی دژە دەسەڵات و پشتیوانی کردنی خەڵک و یەکیەتی ئوروپی هاتە رێ. ئەوەش پێوەندی بەکوردەوە هەبێت، لەعێراقدا قورسایی ژمارەی دانیشتوانی کوردو هاودەنگی و هاوپەیمانی هێزە سیاسییە کوردستانیەکان، سەرکەوتنێکی مەزنی بۆکورد بەدی هێنا. لەعێراقی دوای سەدام دا کورد تەنیا بەهەڵبژاردن دەیتوانی مافی رەوای خۆی بچەسپێنێت و شەرعیەتی سیاسی و یاسایی مسۆگەر بکات.

سروشتی هەڵبژاردن لەعێراقی دوای بەعس دا هەڵبژاردنێکی ئازادانە بەچاودێری نێو نەتەوەیی و UN و بەپێی تەرکیبی دانیشتوانی عێراق بوو. بەڵام ئایا لێکچوونێک لەنێوان وڵاتی ئێستای عێراق و کوردستانی عێراق و وڵاتی ئێران و کوردستانەکەی هەیەو ئایا مکانیزمی هەڵبژاردن لەعێراق و ئێراندا وەک یەکن تا بتوانین پێوەندییەکی لۆژیکی و زانستی لەنێوان ئەو دوو وڵاتەدا دەست نیشان بکەین؟ ئەوەی پێوەند بەجوگرافیای سیاسی و ژیئوپۆلەتیک بێت: فاکتەری شوێن، فاکتەرێکی گرنگە لەلێکۆڵینەوەی زانستیدا. ئێران و عێراق پێش هەموو شتێک شوێنێکی جوگرافین. هەر شوێنێک تایبەتمەندی خۆی هەیە، بەم پێیەش لەنێوان ئێران و عێراقدا جیاوازی زۆر دەبینرێت. گۆڕان لەعێراقدا بەپێی دەستێوەردانی دەرەکی و فاکتەری بان ناوچەیی هاتوەتە دی و هەڵبژاردنیش شەرعییەتی یاسایی و سیاسی بەو گۆڕانە دەبەخشێت. بەڵام لەئێراندا گۆڕان نەهاتوەتە دی و بەپێچەوانەی عێراقەوە حاکمییەت و دەسەڵات بەردەوام بوون و مانەوەی خۆی لەهەڵبژاردن دا دەبینێت. بەواتایەکی تر مکانیزمی هەڵبژاردن لەعێراق دا مکانیزمی یاسایی کردن و شەرعییەت بەخشینی گۆڕان بووە بەڵام لەئێراندا ئەو مکانیزمە بەردەوام بوونی بارودۆخی ئێستە دەسەلمێنێت.

ژمارەی دانیشتوانی عێراق و پێکهاتەکەی لەئێران ناچێت. لەعێراقدا دوو نەتەوەی سەرەکی هەیە (کورد ٣٠ لەسەدو عەرەب ٧٥ لەسەدو .. .. لەسەد) بەڵام ئێران وڵاتێکی فرە نەتەوەیە (فارس، کورد، تورک، عەرەب، بلوچ، تورکمان) ئەو قورساییەی کەفاکتەری کورد لەهەڵبژاردنەکانی عێراقدا هەبووی لەئێراندا نابێت.

کورد لەعێراقدا بەهاو پەیمانییەکی سیاسی و بەپرۆژەیەکی دیاریکراو داخوازییەکی روون، ئاشکرا لەهەڵبژاردندا بەشداری کرد بەڵام لەئێراندا کورد ئەو ئیمکانەی بۆ نییە بەپێی پرۆژەو داخوازییەکی روون و ئاشکرای کوردستانی بەشدرای لەهەڵبژاردندا بکات.

کوردی ئێران لەڕووی کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە ناتوانێت وەک یەکەیەکی دیاریکراو لەهەڵبژاردندا بەشدار بێت. کورد لەئێراندا فاکتەرێکی پارچە پارچە کراوە، کوردی شیعە، کوردی سوننی، کوردی کرماشانی، کوردی ئیلامی و هی تر. (بڕوانە نەخشەی ژمارە یەک، پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و جوگرافی کوردستانی ئێران).

هەروەها بەپێچەوانەی عێراقی دوای سەدام، سیستەمی هەڵبژاردن لەئێراندا سیستەمێکی داخراوە واتە هیچ جۆرە جیاوازییەک لەنێوان کاندیداکاندا نابینرێت - لانی کەم لەئاست کێشەی کورد دا -. دەسەڵاتی سیاسی لەئێراندا هێشتا پێناسەیەکی دیاریکراوی لەکێشەی قەومی و مەزهەبی بەتایبەت کێشەی کورد نییە. لەڕووی کۆمەڵایەتیشەوە ئاڵۆزیی کێشەی قەومیی خراوەتە ئەستۆی کورد واتە کەمینە قەومی و مەزهەبیەکانی تر وەک کورد داخوازیی قەومیی چڕوپڕیان نییە ئەویش بەهۆی کاریگەری مەزهەب، ئەوەش وایکردووە کەدەسەڵات و تەنانەت کۆمەڵانی خەڵکی ئێران وەک فاکتەرێکی "راکرد لەناوەند" سەیری کورد بکەن.

ئامارانەی سەرەوە بەپێی سەرژمێری ١٣٧٥ی هەتاوی هاتووە.

کاریگەری هەڵبژاردنەکانی سەرۆک کۆمار لەسەر ئێران و کوردستانەکەی بەدوو جۆر دوو رایییەکەی دەبینرێت. یەکەم: لەئاستی ئێراندا کۆمەڵانی خەڵک و لەئاستی کوردستاندا کورد چۆن سەیری مکانیزمی هەڵبژاردن دەکەن. دووهەم: ئایا کورد بۆی هەیە وەک فاکتەری کوردستانی هاوشێوەی کوردستانی عێراق لەئاکام و قورسایی هاوسەنگی سیاسی و حزبیی هەڵبژاردندا کاریگەر بێت.

بەپێی واقعییەتی ئێستا ئەوەی دەبینرێت جۆرێک نائومێدی لەئاستی ئێراندا خۆی سەپاندووە ئەویش بەهۆی سیستەمی داخراوی مکانیزمی هەڵبژاردن و بەئاکام نەگەیشتنی پرۆسەی چاکخوازی دوو خولی پێشوی سەرەک کۆماری ریفۆرمیست لەئێراندا. هەروەها خەڵکانی ئێران بەگومانەوە سەیری کاریگەری هەڵبژاردن لە گۆڕینی بارودۆخی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری دەکەن. هەڵبژاردنەکانی خولی پێشووی پەرلەمانی کۆماری ئیسلامی ئێران (خولی حەوتەم) ئەو یەئس و نائومێدییەی کۆمەڵانی خەڵکی ئێرانی فرەتر کردووە. ئەوەش پێوەند بەکەمینەی قەومیی و مەزهەبیی لەئێراندا بێت، تەنانەت لەپەرلەمانی تاڕادەیەک کراوەی خولی شەشەم دا، فراکسیۆنی کەمینەکان وەک فراکسیۆنی کورد نەیتوانی داخوازییە قەومیی و مەزهەبیەکانی کەمینەکان جێبەجێ بکات.

لەئاستی کوردستانیش دا نە دەسەڵات و نەکاندیداکانی سەرۆک کۆماری هیچ کام قەرەی

خشتەی ژمارە یەک، پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و جوگرافی دانیشتوانی کوردستانی ئێران

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—

تێبینی: ژمارەی دانیشتوانی ئازەربایجانی رۆژئاواو رووپێوەکەی بەبەشە ئازەری نشینەکەشیەوە هاتووە، هەروەها سەبارەت بەپارێزگای لورستان، قەومی لور هەرچەن بەپێی بەڵگە مێژووییەکان وەک کتێبەکەی شەرەفخانی بەدلیسی بەشێکن لەکورد بەڵام راستیەکەی ئەوەیە کەلور فرەتر خۆی بەلوڕ وەک قەومێکی سەربەخۆ لەکورد دەزانێت نەک بەشێک لەکورد. ئەو

کێشەکە وەک کێشەیەکی قەومیی و جوگرافی ناکەونەوە. تەنانەت بەگومانەوە سەیری ئەو چەن مادەیەی کە لەیاسای بنەڕەتیدا سەبارەت بەکەمینەکان وەک مادەی ١٥ و ١٦ هاتووە، دەکەن. بارودۆخی زیئوپۆلەتیکی ناوچەکەش فرەتر لەپێشوو حاکمییەت و دەسەڵاتی لەکێشەی قەومی ترساندووە بەتایبەت ئەو گۆڕانانەی کە لەعێراقدا هاتووەتە دی و عێراقێکی فێدراڵی لێکەوتەوە.

هەڵبژاردنەکانی وڵاتانێک وەک ئۆکراین وای کردووە کەدەسەڵات مکانیزمی هەڵبژاردن لەئێران داخراوتر بکات. لەو لایشەوە دسەڵات دەیهەوێ بەجێبەجێکردنی راکێشانی زۆرینەی هەرە زۆری دەنگدەران شەرعیەتی سیاسی و یاسایی خۆی لەئاستی نێوخۆیی و بەتایبەت نێونەتەوەیی مسۆگەر بکات. لەڕوانگەی خودی کوردیشەوە کورد هەرچەند ژمارەی دەنگدەرانی نزیکەی سێ ملیۆن کەسە، بەڵام پرسیار ئەوەیە ئایا ئەو ٢.٥ ملیۆن کەسە دەتوانرێت لەهاوپەیمانییەکی سیاسی وەک ئەوەی کە لەکوردستانی عێراقدا رێکخرا - لیستی هاوپەیمانی کوردستان - بەپرۆژەو داخوازییەکی سیاسی دیاریکراوەوە کۆبکرێتەوە. یان ئایا لایەنێکی سیاسی کوردستانی لەکوردستانی ئێراندا هەیە ئەو هاوپەیمانییە دروست بکات؟ ئەگەر ئەو هاوپەیمانییە دروست بوو ئایا قورسایی ئەو هاوپەیمانییە دەتوانێت لەدابەشکردنی دەسەڵاتدا وەک ئەوەی لەعێراقدا روویدا کاریگەر بێت؟ وەڵامی ئەو پرسیارانە تاڕادەیەک بۆ خوێنەر روون و ئاشکرایە. تەنیا هاوپەیمانیەک - بێجگە لەحزبەکانی دەرەوە - ئەو هاوپەیمانییەی کە لەچوارچێوەی هێزە ریفۆرمیستەکانی ئێرانیدا دروست بووە. ئەو هاوپەیمانییەش عەقڵییەتی ئایدۆلۆژیک بەسەریدا زاڵەو ناتوانێت کۆی ٢.٥ ملیۆن دەنگدەری کورد لەپێناو خۆیدا کۆبکاتەوە.

خودی ئەو ٢.٥ ملیۆن کەسیشە یەک بۆچوون و یەک هەڵوێستی سیاسییان نییە وەک هاوشێوەی کوردستانی عێراق. ئەویش بەهۆی دابەشبوونی ئوستانی و مەزەبی کوردستانی ئێران.. مەبەست لەدابەشبوونی ئوستانی ئەوەیە کەبۆچونی لورستان وەک کوردستان و تەنانەت کرماشان نییە.. کورد لەعێراقدا بەجیاوازی حزبی و سیاسی و ئایدۆلۆژییەوە هەمویان بەلیستی هاوپەیمانی دەنگیان دا بەڵام ئیمکانی یەک هەڵوێستی لەکوردستانی ئێراندا بەرانبەر بەدەسەڵات نییە. ئەوەی کەپێوەند بەچارەنووسی قەومیی و سیاسیی کوردستانی ئێرانەوە بێت هەڵبژاردنەکانی داهاتووی سەرۆک کۆماری کاریگەرییەکی ئەوتۆی لەسەر گۆڕانی دۆخی کورد نابێت. کورد نە لەئاستی وڵاتداو نە لەئاستی کوردستاندا ناتوانێت بەپێی قورسایی ژمارەی دانیشتوانەکەی بەهرە لەدەسەڵات وەربگرێت - بەتایبەت پارێزگای کوردستان و کوردی ئازەربایجانی رۆژئاوا کەسوننەن - روانینی دەسەڵات و باڵە سیاسییە دەسەڵاتدارەکانی ئێران بۆ کوردستان روانینێکی ستراتیجیکە بەپێی جوگرافیای سیاسی کوردستان کەبەشێکە لەجوگرافیایەکی سیاسی گەورەتر بەناو کوردستان کەفرەتر لەنیوەی کەوتووەتە تورکیاو عێراق. بۆچونی پاڵێوراوانی سەرۆک کۆماری بۆ کێشەی کورد لەئێراندا لەسێبەری ئەو روانینە ستراتیجیکەدایە. بەگشتی دەتوانم بڵێم دەینەمۆی گۆڕان لەئێران و گۆڕانی دۆخی کورد بەپێی مکانیزمی هەڵبژاردن زۆر لاوازە. نیزامی نێودەوڵەتیش بەگومانەوە سەیری هەڵبژاردنەکانی داهاتووی سەرۆک کۆماری ئێران دەکات پێچەوانەی ئەو پاڵپشتییە جیهانییەی کە لەهەڵبژاردنەکانی ئەفغانستان و فەلەستین و عێراق کرا.■

پـەژارەی هـاووڵاتـی

■ فەرمانگەکانی حکومەت لەبەردەم سیستمی کۆنی بەڕێوەبردندا.. (هاوڵاتیەک)

■ وزەی کارەبا بۆ وزەی خوێندن.. (مەحمود)

■ دیسانەوە ئاسیا سێڵ.. (راسان)

■ قەرەباڵغی و گرفتی پارکی ئۆتۆمبێل.. (هەریاد)

دوو دیمەنی بێزارکەری بەڕێوەبەرایەتی تۆمارکردنی خانووبەرەی سلێمانی

■ هاوڵاتییەک

نەبوونی پلان و دڵسۆزی و لاوازی توانای بەڕێوەبردن لەناو بەشێکی فەرمانگەکانی حکومەتدا بەردەوام فەرمانگەکان ڕووبەڕووی ڕەخنە و گلەیی و گازندەی هاوڵاتیان دەکاتەوە، چونکە هاوڵاتیان مافی خۆیانە داوا بکەن کە حکومەت هەوڵ بدات بەئاسانترین و خێراترین ڕێگە و جوانترین شێوە خزمەتگوزارییەکانیان بۆ دابین بکات، کە لەگەڵ ئارەزوی خەڵک و نوێترین سستەمەکانی بەڕێوەبردندا بگونجێت. ئەمڕۆ لەوڵاتی ئێمەدا دەزگایەک یان فەرمانگەیەکی حکومی نییە بتوانێت لەئاست زۆری ژمارەی دانیشتوان و مەرجی جوانکاری و تەندروستی ئەمڕۆی دانیشتواندا بگونجێت کەلێرەدا تەنها فەرمانگەیەکی حکومی بەنمونە دێنمەوە کەئەویش بەڕێوەبەرایەتی تۆمارکردنی خانوبەرەی سلێمانییە، سەرەتا کەدەچیتە ئەم فەرمانگەیە دیمەنی ژوور و هۆڵی نارێک و ئیزبارە و دۆڵابی کۆن و شکاو و پیسی ناو ساڵۆنی هاتوچۆی هاوڵاتیان توشی دڵتەنگ دەکات، ئەمە بێجگە لەوەی زۆری ئەوراق و ئیزبارە وای کردووە کەفەرمانبەران لەبەر تەسکی جێگایان نەتوانن بەشێوازێکی ئاسایی و خێرا کاری هاوڵاتیان رابپەڕێنن کەلەبەرامبەر ئەمەشدا کاری هاوڵاتیان بەقورسی و خاوی بەڕێوەدەچێت.

هەر لەبەر ئەم قەرەباڵغی و ناپلانییەدا کەهاوڵاتی بییەوێت صورەت قەیدی ئەسڵی وەربگرێت، دەبێت لانی کەم (٣) مانگ چاوەڕێ بکات، کە ئەمەش لەو سەرەوە کاردەکاتە سەر درەنگ وەرگرتنی سلفەی عەقارو پەک کەوتنی لەسەر تەواوکردنی موڵکەکەی. جا لێرەدا دەپرسین ئێمەی هاوڵاتیان تاکەی بەم سیستمە کۆنەی بەڕێوەبردن کارەکانمان بەڕێوەدەچێت و تاکەی لەگەڵ دیمەنی قەرەباڵغ و ناشیرین و هۆڵی پیس و دوور لەمەرجی تەندروستی ڕۆژانە لەفەرمانگەکانی حکومەت دا کارەکانمان بەسەربەرین، بۆیە هەقوایە لەهەموو فەرمانگەیەکی حکومیدا گرنگی تەواو بدرێت بەپاک و خاوێنی و جوانکاری بیناو هۆبەکانی کارکردن و هەوڵ بدرێت بۆ دابینکردنی سیستمی پێشکەوتویی کۆمپیوتەریی لەپێناو هەرچی زووتر راپەڕاندنی مامەڵەی هاوڵاتیاندا، دیارە سیمای جوان و پاکوخاوێنی گرنگییەکی ئەوتۆی هەیە، بۆئەوەی گەر لەفەرمانگەیەکیشدا زۆر ماینەوە لەبەر جوانی بیناو پاک وتەمیزی ئارام بگرین و توشی دڵەڕاوکێ و بێزاری نەبین.■

■ مەحمود نامۆ

هەموان دەزانین کە ٦/١ و ٢٠٠٥/٦/٢ تاقیکردنەوەی (سێیەمی ناوەندی و سێیەمی پیشەیەیکان و شەشەمی ئامادەیی) دەست پێدەکات. ئێمەی خوێندکاران بۆ ماوەی مانگێک و چەند رۆژێکە خۆمان بۆ تاقیکردنەوەکان ئامادە کردووە، بەگەرماو بەبێ کارەبا، بۆ ئەو ماوەیەی کەتەرخان کراوە بۆ تاقیکردنەوەکان پێویستی زۆرمان بەکارەبایە تا بتوانین کۆششێکی باش بکەین لەشەواندا و ئامادەگی خۆمان بۆ تاقیکردنەوەکان ئەنجامبدەین.

لەبەر ڕووناکی کارەبا نەک لەبەر ڕووناکی چراکە چەندین جار تووشی بچڕانی سیلسیلەی ئەفکار ئەبین و چاومان تووشی کزبینی دەبێت و تووشی سەر ئێشە و ماندووبوونی جەستەیی ئەبین، بۆیە داواکارین لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کارەبای سلێمانی کەهاوکاریمان بکەن و ڕووناکیمان پێ ببەخشن و کارەبامان بۆ دابین بکەن، تا ئێمش زیاتر خۆمان ماندوو بکەین بۆ تاقیکردنەوەکان هەنوکە دابەشکردنی کارەبا بۆ سەر فیدەرەکان و گەڕەکەکان لەکاتژمێر ٤ی پاش نیوەڕۆوە دەدرێت تا کاتژمێر ١ی شەو کاتێکیش کە دەبڕێت لە ١ی شەو تا ٤ی پاشنیوەڕۆ کارەبا نایەتەوە، لەکەش و هەوایەکی زۆر گەرمدا و لەم وەرزەدا کەتاقیکردنەوەکانمان کەوتوونەتە ئەم کەش و هەوا گەرمەوە گەر بێت و وزەی کارەبا هەبێت ئەوا ئێمەش وزەی خوێندن و خۆئامادەکردنمان زۆر دەبێت و دەتوانین هەوڵ بدەین و بخوێنین بۆ تاقیکردنەوەکان، وەلێ نەبوونی کارەبا بۆ ئێمەی خوێندکاران زۆرێک لەبەرنامەکانی کۆشش کردن و ئامادەکردنی وانەکان بۆ تاقیکردنەوەکانی لێ تێکداین و نەمان توانیوە بەشێوازێکی پێویست خۆمانی بۆ ئامادە بکەین.. بۆیە لێرەوە بۆ جارێکی تریش داواکارین لەوەزارەتی پەروەردەو بەڕێوەبەرایەتی گشتی کارەبای سلێمانی کە کێشەی نەبوونی کارەبامان بۆ چارەسەر بکەن و هاوکاریمان بکەن بۆ خوێندن و خۆئامادەکردنمان بۆ تاقیکردنەوەکان، کارەبامان بۆ دابین بکەن لەرۆژەکانی تاقیکردنەوەی وزاریدا، کێشەی نەبوونی کارەبا کێشەیەکی زیندووی هەنووکەیی ناو شاری سلێمانییە چارەسەرکردنی کێشەی نەبوونی کارەبا سودمەندە بۆ هاوڵاتیان و خوێندکاران، چونکە بەشێکە لەزانست و یارمەتی دەرە بۆ فێرکردن لەزانست و زانیاری و گونجاندنی کەش و هەوایەکی لەبار بۆ هاوڵاتیان و خوێندکاران.■

■ راسان کەمال

ئاسیا سێڵ بەئەندازەی هەموو سود و قازانجێکی بۆ خەڵکی ئەم شارە زیان و بێزاریشی نەبێت کەمتر نییە.

ئەمجارە واز لەهەموو ئەو بێزاری و سکاڵایانە دێنین کەپێشتر و لەبازار و لەڕێی کەناڵە جیاجیاکانی راگەیاندن و لەروپەری رۆژنامەکانیشدا لەسەر ئەم کۆمپانیایە قسەو باس و دەردەشەیان لەبارەوە کراوە، بەڵکو ئێستا قسە لەکردەیەکی نەشیاوی ناشارستانی نائەخلاقی ئاسیا سێڵ دەکەین کەبەراستی من وایدەبینم کەئەگەر حکومەت سنورێکی بۆ دانەنێت چیتر خەڵکی شار قبوڵی نەکەن.

ئاسیا سێڵ بەو هەموو خۆشەویستی و شیرینیەی خۆیەوە، بڕیاری داوە بەیەکجاری جێی خۆی لەدڵی دانیشتوانی شاردا بکاتەوە!، بەوەی کەلەگەڕەکەکانی شاردا دەستی بەدانانی چەند موەلدەیەکی گەورە کردووە و بەردەوام و بەدەنگی گەورە و بێزارکەر لەکاردان، بەجۆرێک کەئارامی شەوانی چەند گەڕەکێکی شاریان تێکداوە و ژیان و گوزەرانی چەندین خێزانی دانیشتوی ئەو گەڕەکانەیان شێواندووە.

ڕەنگە زۆرکەس پێی وابێت کەبەو جۆرە نییەو ئاسیا سێڵ و بەڕێوەبەرەکەشی قسەو تەبریراتی تریان هەبێت، بەڵام من بۆ ڕاستی و ناراستی ئەم قسەیەم، داوا لەهەریەک لەو کەسانە دەکەم کەبڕوایان وایە ئەو کارە بێزارکەر نییە.

با تەنها شەوێک بڕیاری پشودان لەیەکێک لەو ماڵانەی نزیک بەو موەلدانەی ئاسیا سێڵ بدەن، یان جەنابی کاک فاروقی مەلا مستەفا کەرەم بکات و داوا بکات لەیەکێک لەو ماڵانەدا بۆ تەنها یەک شەو بمێنێتەوە و پشوو بدات.

خۆ ئەگەر ئەو خۆی و خێزانی توانییان بەو جۆرە گوزەران بکەن، ئەوا ئەوکات ڕەنگە خەڵکیش قیروسیای لێبکات، کە بەدڵنیاییەوە ئامادە نییە بۆ تەنها یەک خولەکیش بەو جۆرە گوزەران بکات.

هەربۆیە، پێویستە حکومەت هەرچی زووترە ڕێگەچارەیەک بۆ ئەم گرفتە بدۆزنەوە، ئەگەر نا پێناچێت خەڵک چیتر ئەم هەموو دژایەتی و ژیان تێکدانە لەئاسیا سێڵ قبوڵ بکەن.■

■ هەریاد هادی

یەکێک لە گرفتە بەرچاوەکانی شاری سلێمانی و بەتایبەت لەناو بازاڕو سەنتەری شاردا، وێڕای قەرەباڵغی و زۆری ژمارەی ئۆتومبیل، کەمی و لەهەندێ جێگادا نەبوونی پارکی پێویستی وەستانی ئۆتومبیلە.

هەمووان دەزانین کەشارو فراوان بونی ژمارەی دانیشتوان و زیادبوونی گەڕەکەکانی بەجۆرێکە، کەدەکرێت بڵێین بەهیچ جۆرێک بازاڕو سەنتەری شارو هەتا شەقامەکانیش لەئاست پێداویستی و گوزەرانی ئەو ڕێژە زۆرە لەدانیشتواندا نین.

هەربۆیە کاتێک بەنێو بازاڕو سەنتەری شارو هەندێک لەگەڕەکەکانی نزیک بەسەنتەری شاردا تێدەپەڕێت، چەند پارکێکی وەستانی ئۆتومبیلت بەرچاو دەکەوێت کە جگە لەدیمەنێکی ناشرین و خۆڵ و تەپوتۆزێکی زۆرو دیواری کۆن و ڕوخاو لەهیچ شتێکی تر پێکنایەت، ئەمە جگە لەوەی بەهۆی زۆری ژمارەی ئەو ئۆتومبیلانەی لەکاتە جیاجیاکانی ڕۆژدا ڕوو لەبازاڕو سەنتەری شار دەکەن، قەرەباڵغیەکی ئەوتۆ لەسەر پارکەکانیش دروست دەبێت، بەشێویەک کەژمارەیەکی زۆر لەو ئۆتومبیلانە لەدەرەوەی پارکەکان و لەسەر فەرع و ناو کۆڵان و ڕێڕەوەکاندا بەشێوازێکی زۆر نارێک وپێک دەوەستێنرێن.

ئەم دیاردەیە جگە لەوەی بێزاری زۆرێک لەخاوەن ماڵەکانی نزیک بەو پارکانەی لێکەوتۆتەوە، بووەتەهۆی نارەزایی وکلەیی وگازندەیی ڕێبوارانیش.

ڕەنگە کەسێک هەبێت کە لەکاتی خوێندنەوەی ئەم بابەتەدا بڵێت، چار چییە؟

لەڕاستیدا چارەسەری تەواوی ئەم گرفتە لەگەڵ ئەوەی گرانەو هەروا سانا نییە، بەڵام هاوکات لەگەڵ دروستکردن و بەئاسماندا کردنی ئەو و باڵەخانەو بینا بەرزانەی لەسەنتەری شارو دەوروبەری بەمەبەستی بازرگانی دروست دەکرێن، حکومەت و لایەنی پەیوەندیدار دەتوانێت بەمەرجی بوونی پارکی پێویست لەپێکهاتەی ئەو باڵەخانانەدا بڕێک لەگرفتی قەرەباڵغی و نارێکی وەستانی ئۆتومبیلەکان چارەسەر بکات.

خۆ ئەگەر کەسێکیش بڵێت حکومەت و لایەنی پەیوەندیدار ئەم کارەیان بۆ نەکردووە؟ منیش دەڵێم نازانم، ئێوە دەڵێن بۆ؟!■

لەژێر ناوی سەرمایەداری و بازرگانیدا دەیان زەوی گرنگ و پڕ بەهاو ستراتیژی دراوە بەچەند کەسانێک کەبینای تیادا دروست دەکەن..

ڕەهێڵ عەلی

داواکارین لەوەزارەتی پەروەردەو بەڕێوەبەرایەتی کارەبای سلێمانی کە کێشەی نەبوونی کارەبامان بۆ چارەسەر بکەن و هاوکاریمان بکەن بۆ خوێندن و خۆئامادەکردنمان بۆ تاقیکردنەوەکان..

مەحمود نامۆ

پواز

بازاری ئازاد یان قۆرخ کردنی بازار؟!

ئەوەی باس دەکرێت و دەبینرێت لەبازاری ئازاددا، لەوڵاتە ئەوروپیەکان و ڕۆژئاوادا، بریتییە لە ململانێی نێوان سەرمایەدارو بازرگانەکان لەسەر خستنە ڕووی باشترین جۆرو بڕوکەمی نرخی کاڵاکە لەبازاری وڵاتەکانیاندا، زۆرجار لەئەنجامی ئەم ململانێ دروستەدا بەدەر لەوەی کەحکومەت دوورە پەرێز دەوەستێت، جارجارەش هاوکاری و کارئاسانی بۆ بازرگانەکان دەکات بۆ زیاتر خستنەڕوی کاڵاو باشی کاڵاو کەمی نرخ. بەڵام ئەوەی لەوڵاتی ئێمە ناویان ناوە بازاری ئازاد، تەواو پێچەوانەی یاساو ڕێساکانی بازاری ئازادە لەئەوروپادا، چونکە لەوڵاتی ئێمەدا ململانێ لەنێوان سەرمایەدارەکاندا لەسەر قۆرخ کردنی بازارو گرانی نرخی ئەو کەلوپەلانەیە کەدەیهێننە بازارەکانی کوردستانەوە، نەمان بینی دوو سەرمایەدارو دوو بازرگان لەسەر پێداویستیەکانی هاوڵاتیان لەبازارەکاندا ململانێ بکەن لەسەر کەمی نرخ و باشی بەرهەم و زۆری کاڵا، هەمیشە هەوڵیان داوە کەمترین بڕی پێداویستی خەڵک بێننە بازارەکانەوە، بۆئەوەی بەئارەزووی خۆیان بەو نرخە بیفرۆشن کەدەیانەوێت.

زۆرجاریش لەڕێی سیناریۆیەکەوە لەڕێی دەزگاکانی حکومەت و یاساوە، پەیمانێک لەگەڵ حکومەت دەبەستن و دەست بەسەر بازاردا دەگرن لەسەر هێنانی کاڵایەک یان چەند کاڵایەک کەتەنها مافی ئەو بێت ئەوجۆرە کاڵایە بێنێت و ماف بەهیچ جۆرە کەس و کۆمپانیاو سەرمایەدارێک نادرێت کەلەو جۆرە بابەتە بهێنێت کەمەبەستی کەمی نرخ و مونافەسەکردنی بازار بێت.

هاوڵاتیانیش بەهۆی داخراوی ژیانیان و نەزانین و بێ ئاگاییانەوە، بەناچاری بەنرخێکی زۆر بەردەوام کەلوپەل و پێداویستیەکانی خۆیان دەکرن، دیارترین نمونەش ڕێگرتن بووە لەسەنتەری سەرچنار بۆ پەیوەندی جیهانی بەهێنانی کارتی ئەسعەدی لەکوردستاندا بۆ پەیوەندی کردنی هاوڵاتیانی کورد بەئەوروپاوە کە نرخی کارتێکی ئەسعەدی تەنها (٦$) بووە کەهاوڵاتیان دەیانتوانی بۆ ماوەی کاتژمێرێک قسە لەگەڵ ئەوروپادا بکات. بەڵام لەلایەن کۆمپانیای کوردتێلەوە کەبەشێکی حکومەتە ڕێ لەسەنتەری سەرچنار گیرا بەخستنە بازاری ئەو کارتەوە کەبەزەرەری هاوڵاتیان شکایەوە، چونکە ئەمە مونافەسەیەکی دیارو ئاشکرای هەرسێ کۆمپانیای ئاسیاو ساناو کوردتێلی دەکرد بۆ پەیوەندی کردن بەجیهانەوە، چونکە یەک کاتژمێر قسەکردن لەگەڵ ئەوروپادا بەکارتی ئەو سێ کۆمپانیایە بڕەکەی دەگاتە (٢٠$) کە جیاوازیەکەیان (١٤$)ە. ئەمە بێجگەلەو قۆرخ کردنەی بازار لەلایەن کۆمپانیای ئاسیاوە کەسەرەتا سیم کارتێکی بە (٥٠٠$) دەفرۆشت بەهاوڵاتیان و ئێستا دەیفرۆشێت بە (٤٩$) و قازانجیشی لێدەکات، کەدەیان نمونەی لەو جۆرە لەبازارەکان کوردستاندا هەیە.

ئێستا جۆرێکی تر لەقۆرخ کردن لەبازارەکانی کوردستاندا پەیدا بووە ئەویش لەژێر ناوی سەرمایەداری و بازرگانیدا دەیان زەوی گرنگ و پڕ بەهاو ستراتیژی دراوە بەچەندکەسانێک کەبینای تیادا دروست دەکەن، کەلەدواجاردا وای لێدێت شوێنە گرنگ و بازرگانیەکانی ئەم شارە دەبێتە موڵکی چەند کەسێک، بەردەوام هاوڵاتیانیش ئەو قسەیە دوبارە دەکەنەوە کەبەرپرسانی حزبی و حکومەت، شەریکی بازرگانەکانن.

هۆکاری قۆرخ کردنی بازار لەلایەن چەند کەسانێکەوە، دەگەڕێتەوە بۆ چەند خاڵێک:

١. نەبوونی زانیاری لەسەر بازاری ئازاد لەلایەن هاوڵاتیانەوە، شاراوەی پەیوەندی نێوان بازاری ئازادو حکومەت.

٢. نەبوونی هەستی مرۆڤایەتی و ویژدان لەلای سەرمایەدارو بازرگانی وڵاتەکەمان.

٣. شەراکەتی بەرپرسانی حکومەت و حزب لەگەڵ کۆمپانیاو سەرمایەدارەکان و بازرگانەکان، کەلەم حاڵەتەدا بەرپرسان لەبەر بەرژەوەندی خۆیان بەردەوام بێ دەنگ و بێ هەڵوێستن لەئاست مامەڵەی بازرگانەکان لەسەر نرخی کاڵاکان لەبازاردا.

دیارە هۆی تریش هەیە، بەڵام بەبۆچونی من ئەمانە سێ هۆی سەرەکین، هەروەها پێشنیاریش دەکەم، حکومەت بۆ ڕاگرتنی تا ڕادەیەک نرخی کەلوپەل و پێداویستیە سەرەکی و ڕۆژانەکانی خەڵک بازارێکی بکردایەتەوە کەزیاتر بەرژەوەندی هاوڵاتیان لەبەرچاو بگرێت، نەک قازانج و سەرمایە.

ڕەهێڵ عەلی

laparakan.qxd 5/29/2005 12:26 PM Page 6

سەندیکای کارگەکانی هەرێمی کوردستان کێشەکانیان لەمەڕ مووچە، دەخەنە بەردەم حکومەت، بۆ چارەسەر کردن

چاودێر/ کرێکاری کارگەکان لەم هەرێمەی خۆماندا، وەکو ئەوەی ئێستە ئێوە هاتوون سکاڵا دەکەن، یەعنی ئێوە پێتان وایە حکومەت غەدری لێکردوون؟

ناهید تۆفیق ئەمین/ لیژنەی سەندیکای کارگەی جگەرەو پوختەکردنی توتن

-بەناوی کارگەی جگەرەو پوختەکردنی توتنەوە سڵاوو ڕێزم هەیە بۆ هەموو لایەک، من وەکو سەندیکای کارگەی جگەرەو پوختەکردنی توتن، ناڕەزایی دەربڕم بەو غەدرەی کە لێمان کراوە ساڵەهای ساڵە، لەسەردەمی ڕژێمی دیکتاتۆردا دوو جۆر کرێکارمان هەبووە، کرێکاری (ماهر) لەگەڵ کرێکاری (غیر ماهر) ئەم دوو جۆرە جیاوازیان زۆرە، ماهر ئەوەیە کە خزمەتی لە ٢٥-٢٦ ساڵ بەرەو ژووروو شەهادەی هەیە، لەگەڵ ئیدارییدا جیاوازییان هەیە موچەکەی لە (٣٢٨٠٠٠)دا وەستاوە، ئیداری دەڵێن ئێمە ئیدارین موچەیان زیاد دەکات ئەگەر بەرهەمی نەبێ ئیداریش نابێت، داواکارین لەلایەنە پەیوەندیدارەکان،

لە حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزیری پیشەسازیو وزە، ئەم کارانەمان بۆ جێ بەجێ بکات نەیخاتە پشت گوێ، ئەمەش مافی خۆمانە کە داوای دەکەین، (فنی_ مشغل- میکانیک)مان هەیە خزمەتی (٣٠) ساڵ بەرەوژووری هەیە، هەیە شەهادەی هەیە، ئیدارییەکان بەحەقی خۆیانو ئێمەش بەحەقی خۆمان. ئێمە ئینتاجین کەچی ئیداریەکان موچەیان زیاد ئەکاتو ئێمە زیادمان نەکردووە. ئێمە داوای حەقی خۆمان ئەکەین کە یارمەتیمان بدەن، ڕەزامەندی بفەرموون بۆ داخوازیەکانمان.

چاودێر/ بەڕێزت هەست ئەکەیت کە حکومەت غەدری لێکردوویت کە شەهادەی بۆ حساب نەکردوویتو موچەکەشی لە (٣٢٨٠٠٠) تێنەپەڕێت؟

محەمەد مەلا زادە - ل. سەندیکای کرێکارانی کاگەی چیمەنتۆی سەرچنار

-زۆر سوپاستان دەکەم، ئێمە کرێکارمان هەیە (٣٥) ساڵ خزمەتی هەیە، بەڵام موچەکەی لە (٣٢٨٠٠٠) تێپەڕ ناکات، دەڵێن تا (٢٥) ساڵ حسابە ئەی دوای ئەوەی کە خزمەتی لە (٢٥) ساڵ زیاتر دەبێت چی بۆ حساب دەکرێ، ئێمە وەکو کرێکاری شارەوانی سلێمانی بەشی خزمەتگوزاری، بەڕاستی غەدرێکی زۆریان لێکردووین هەینیو شەممان ڕۆژانی پشوو ئیش دەکەین، لەجەژندا ئیش دەکەین، لە ئێستادا وەزع زۆر باشە داوا لەحکومەت ئەکەین کە یارمەتی زیاتری ئەو کرێکارانەی شارەوانی بدەن. زۆر سوپاس.

چاودێر/ داواکاریت چیە لەحکومەتو وەزارەتو لەلایەنە پەیوەندیدارەکان؟

- داواکارین ئەو شوێنانەی کە پەیوەندیان بەکرێکارانەوە هەیە، چاوێک بخشێنن بەژیانو گوزەرانی کرێکاردا، موچەکەیان (٦٩٠٠٠) هەزارە لەکاتێکدا کرێی خانوو (٢٠٠) دۆلارە زۆر سوپاس.

سالار ڕەفیق تۆفیق - شارەوانی سلێمانی

چاودێر/ حکومەتی هەرێم شەهادەی سەرەتایتان بۆ حساب ناکات ئەمە بەلای ئێوەوە ناحەقی نیە لەبەرامبەر هەزارەها کرێکاری وەک ئێوە لەکاتێکدا وتتان کە زۆربەمان (٣٥) ساڵ خزمەتی هەیە، کەچی موچەکەتان نەگۆڕاوەو باش نەکراوە؟

-بۆ ئەم مەبەستە وەکو لیژنەی سەندیکای کرێکاری کارگەی چیمەنتۆی سەرچنار، چەند داواکارییەکمان کردووە دەربارەی ئەوەی کە غەدرمان لێکراوە، شەهادەی شەشی سەرەتایی بەبڕیارێکی نوێی وەزارەتی دارایی بۆی دەرچووە بۆ ئەوانەی لەئیدارەدا کار دەکەن، بۆیان حساب دەکرێ، بەڵام ئەوانەی لەکارگەکاندان حسابیان بۆ ناکرێ، بەڵام ئێمە دەپرسین شەهادەی شەشی سەرەتایی لە هەر بوارێکدا بێت هەر شەهادەی شەشی سەرەتاییە لەلایەن وەزارەتی پەروەردەوە، ئەو کرێکارانەی کە هونەرینو زۆر باش شارەزاییان لەئامێرەکاندا پەیدا کردووە کە بەرهەم زیاد دەکەن بۆ کارگە بۆ جیاوازیان هەبێ لەگەڵ ئەوانەی کە قەڵەمیان بەدەستەوەیەو لە ئیدارەدان ئێمە غەدرەکە لەوەدا دەبینینەوە ئەو شەهادەیە بۆچی بۆ ئەوان حساب دەکرێتو بۆ ئێمە حساب ناکرێ کە ئێمە زۆر نیگەرانین لەسەر ئەو بڕیارەو ڕەخنەمان هەیە کە لە وەزارەتی داراییو ئابوریەوە دەردەچێت کە جیاوازییان خستۆتە ناو ئێمەوە، ئێمەش داوا دەکەین بەناوی هەشت لیژنەی سەندیکاکانەوە، ئەو بڕیارەش ئێمە بگرێتەوە شەهادەی شەشی سەرەتاییمان بۆ حساب بکەن. ئەوانەی کە خزمەتیان لە (٢٥) ساڵ زیاترە شەهادەی شەشی سەرەتاییان بۆ حساب بکرێت، غەدری دووەم کە لێمان کراوە بەگوێرەی سیستەمی نوێی تازە کە هاتووە کە ئەوانەی بڕوانامەو خزمەتیان هەیە، تەماشاکە کە چەند غەدر لە کرێکاران کراوە. ئەوانەی خزمەتیان لە (٢٥) ساڵ زیاترە (عەلاوەو ترفیع) یان نادەنێ، بەڵام بۆ تەکنیکارەکانو ئەندازیارەکان خزمەتیان تا (٣٥) ساڵ ئەڕوات، ئەمەش جیاوازییەکی ترە. کرێکاری زۆرمان هەیە لەکارگەدا کار دەکاتو هونەرین. هەموو ماهرن کەچی لێرە ماهرو غیر ماهریان تێکەڵ کردووە بەسەر یەکدا.

جیاوازی نیە لەگەڵ کرێکارێکی خزمەتگوزارو پاسەوانو کرێکارە هونەرییەکان. کە هەموویان خاوەن ئەزموونن، من بەناوی خۆمو لیژنەی سەندیکای کارگەی چیمەنتۆی سەرچنارەوە داوا دەکەین بۆ ئەم مەبەستە چەند جار سەردانی وەزارەتمان کردووەو بەڕێوەبەری کارگەو بەڕێوەبەری تەکنیکو بەرهەمو تەنانەت وەزارەتی پیشەسازیو وزەش ئێمە داواکاریمان ئەوەیە جیاوازی شەهادەمان نەکەن لە ئیدارەو هونەریدا. چۆن شەشی سەرەتایی بۆ ئیدارییەکان حساب دەکرێت ئاواش بۆ هونەریەکان حساب بکرێت.

لە ساڵی ١٩٧٨ بەبڕیارێک هەمووی کراوە بەفەرمانبەر، باشە ئەگەر ئێمە فەرمانبەرین بۆ وەکو فەرمانبەر حسابمان بۆ ناکەن. ئەگەر کرێکارین بۆچی یاسای کرێکاریمان بۆ ناگێڕنەوە. ئێمە لێرەوە کەوتوینەتە ناو ئەم بەرداشەوە. دەڵێین لەبەر ئەوەی بەو بڕیارە بووین بەکرێکارو ئێمە ئەو خزمەتەت بۆ حساب ناکەین، وەئەگەر داواکاریەکانمان جێ بەجێ نەکەن ئەوا دەست دەکەین بەخۆپیشاندان بۆ دەستکەوتنی مافەکانی خۆمان. زۆر سوپاستان دەکەم.

سروەخان..

بەخێرهاتنتان دەکەم، سوپاست دەکەین بۆ ئەم چاوپێکەوتنە، هیوادارین ئەو داواکاریو پێشنیارانەی کە دەیبەنە بەردەمی لێپرسراوان کاری بۆ بکەن، ئێمە وەک سەندیکای کارگەی جلوبەرگ چوینە لای بەڕێز کاک (مەلابەختیار)، هەندێک کێشەو داواکاریمان هەیە خستومانەتە بەردەمی.. یەکێک لەوانە کرێکارانی کارگەی ئێمە ئاستی خوێندەوارییان شەشی سەرەتاییە لەگەڵ ئەوەشدا موچەکەیان لە(٣٢٨ ٠٠٠) سێسەدو بیستو هەشت هەزار دینار تێپەڕناکات، ئەگەر (٢٥) ساڵ بەرەوژورتر خزمەتی هەبێت. ئەمە داواکارییەکی کرێکارانی ئێمەیە، ئینجا لەگەڵ ئەوەشدا چاوێکی پیابخشێننەوە، بۆئەوەی بتوانن کرێکارانی ئێمەش لەگۆڕینی ئەم موچەیەدا سودمەند ببنو زەرەرمەند نەبن. ئینجا بەنیسبەت دائیرەی ئێمەوە.. بەڕاستی کۆمەڵێک کرێکارمان هەیە لەسەردەمی ڕژێمدا بەپێی ڕێنمایی ئەو سەردەمە عقوبە یان ئینزارێک دراون کە گوایە نەگەیشونەتە کەفائە یاخود ئەو ئیشانەی کە بۆیان داناون نەیانکردووە، ئەویش جۆرێک بووە لەچەوساندنەوەی کرێکارانی ئێمە. ئێمەش ئەو دیاردەیە لەمکاتەدا کاری کردۆتە سەر موچەکانیان چونکە بەپێی ئەو ڕێنماییانەی کە لەوەزارەتی داراییەوە هاتووە زەرەرمەند بوون پێی. داواکاریمان لەحکومەت ئەوەیە چاوێک بخشێننەوە بەموچەی کرێکاراندا با کرێکاریش مەغدور نەبێت، چونکە کرێکار غەدری زۆری لێدەکرێت لەبەرئەوەی چەند خزمەتەکەی زۆربێت موچەکەی ئاستێکی وەهایان بۆداناوە کە ناتوانرێت زیادبکات.

زۆر سوپاس بۆ ڕەخساندنی ئەم هەلە، من وەکو لیژنەی سەندیکای کرێکارانی کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە ناوم (واحید محەمەد سەلیم)ە، خزمەتکاری کرێکارانی کارگەی چیمەنتۆم، دیارە خۆتان چاک دەزانن هەموو کاتێک کرێکاران لەڕیزی پێشەوەی قوربانیدانو گیانفیداییدا بوونو ئەم ڕۆژە ئازادە کە ئێستا هاتۆتە پێشەوە لەسەرشانی کرێکارو ڕۆڵەی کرێکارانو شەهیدانی ئەوان هاتۆتەپێشەوە، بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ کرێکاران لەهەموکەس بەشخوراوترن. داواکارین لەحکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو داواکارییەی کە پێشکەشمان کردووە:

١-کرێکاران بەگشتی زەرەرمەندن لەدابەشکردنی ئەم موچە نوێیەدا، ئەگەر لەمەرکەزییەوەیە، ئەگەر لەهەرێمەوەیە.

٢-داواکارین لەبەڕێز سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان، کە خۆی لەسەر شاشەی تەلەفزیۆن بڕیاری داوە لەخوارەوە ئیش بۆ سەرەوە بکات، لەبەرئەوەی کرێکاران زۆرزۆر زەرەرمەندنو داوای لەئێمە کردووە وەکو ڕێکخراو و سەندیکاکان کە ڕاپۆرت بەرزبکەینەوە، ئێمە یەکەم کەس وەکو سەندیکای تاسلوجە ڕاپۆرتمان بەرزکردۆتەوەو بردومانە بۆ کاک (عومەر فەتاح) داوادەکەین ئەو بەڵێنەی خۆی بهێنێتەدی.

دیارە ئێمە وەک تاسلوجە گرفتمان زۆرە لەبەرئەوەی کارگەکەمان بەکرێکارو خاوخێزانەوە فرۆشراوین لەگەڵ کارگەیەکی ئەهلیدا کاردەکەین، بەڵام ئێمە داواکارییە گشتیەکان دەخەینەڕوو، بەڕاستی ئەم دابەشکردنی موچەیە هیچ شەرعیەتێک قبوڵی ناکات، بەمن دەڵێت شەهادەی شەشت هەیە،

چەند جار سەردانی وەزارەتمان کردووەو بەڕێوەبەری کارگەو بەڕێوەبەری تەکنیکو بەرهەمو تەنانەت وەزارەتی پیشەسازیو وزەش ئێمە داواکاریمان ئەوەیە جیاوازی شەهادەمان نەکەن لە ئیدارەو هونەریدا. چۆن شەشی سەرەتایی بۆ ئیدارییەکان حساب دەکرێت ئاواش بۆ هونەریەکان حساب بکرێت

باشە گەر شەهادەی شەش ناخوات بۆ خوێندکار لە(یەکی سەرەتایی)یەوە دەست بکات بەخوێندن، با لە (یەکی ناوەندی)یەوە دەست بکات بەخوێندن. هەروەها بەمن دەڵێت تۆ حەدی خۆت دەبێت لە (٢٥) ساڵ تێنەپەڕی، باشە من (٣٧) ساڵ خزمەتم هەیە (١٢) ساڵەکەی تر چیم لێدەکات، موچەکەم لەپاش ئەو هەموو خزمەتە ئێستا (٣٢٨ ٠٠٠) سێسەدو بیستو هەشت هەزار دینارە، لەوەزیاتر تێناپەڕێت. ئێمە کاتی خۆی لەگەڵ کاک (د. بەرهەم) دانیشتنێکمان کرد باسی ئەم ساڵی خزمەتو موچە نوێیەی کرد کە بەشەهادەو بەساڵی خزمەت، ساڵی خزمەتی وەزیرێکو فەراشێک فەرقی نییە، هەروەها دەرماڵەی شەهادە دیاریکراوە، ئێستا کرێکارێک (٣٢٨ ٠٠٠) سێسەدو بیستو هەشت هەزار دینار وەردەگرێت بەڵام باقی چینو توێژەکانی تر (٧٠٠ ٠٠٠) حەوت سەد هەزار دینار وەردەگرن، یانی (٤٠٠ ٠٠٠) چوار سەد هەزار دیناری لەئێمە زیاترە، ئەمە بەچ مافێک با تێمانبگەیەنن بۆئەوەی ئێمە قەناعەت بکەین. لەبەرئەوە داواکارین لەحکومەتی هەرێم کە بەرهەمی خوێنی شەهیدانە بەزوترین کات داواکاریەکانمان بۆ جێبەجێ بکەن، ئەگەر هەرێمیەو ئەگەر مەرکەزییە.. زۆر سوپاس.

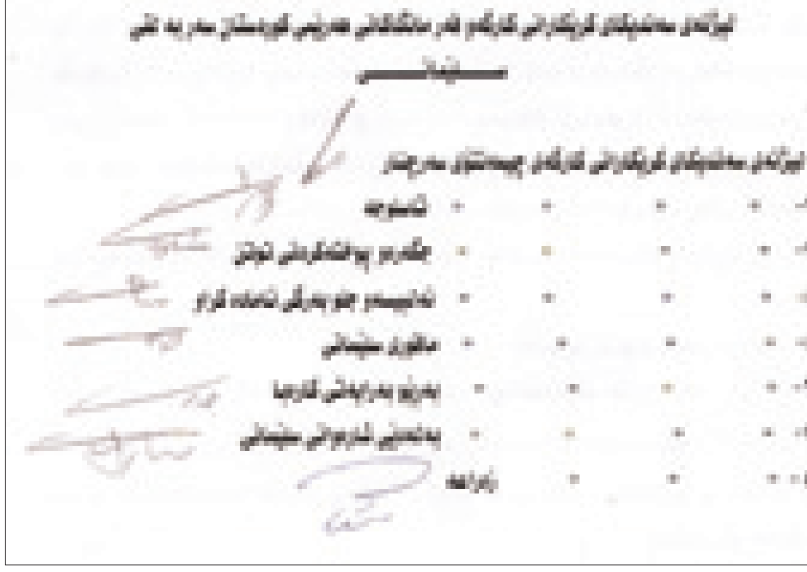

ئێمە لێرەوە کەوتوینەتە ناو ئەم بەرداشەوە. دەڵێین لەبەر ئەوەی بەو بڕیارە بووین بەکرێکارو ئێمە ئەو خزمەتەت بۆ حساب ناکەین، وەئەگەر داواکاریەکانمان جێ بەجێ نەکەن ئەوا دەست دەکەین بەخۆپیشاندان بۆ دەستکەوتنی مافەکانی خۆمان

زۆر سوپاس بۆ ڕۆژنامەی (چاودێر)، بەڕاستی دەورێکی کارای هەیەو ماندوبونێکی زۆرتان کێشا، دیارە ئەمڕۆ (٢٤)ی مانگە کاتژمێر (١٠)ی سەرلەبەیانی سەردانی کاک مەلابەختیار (ل. مەکتەبی ڕێکخراوە دیموکراتیەکان)مان کرد، لەسەر کۆمەڵێک گرفتی چینی کرێکاران کە چینێکی زیندووەو هەمیشە کێشەکانیشی هەر زیندووە. داواکارییەکانیشی ڕۆژانەیەو دیارە ئەو کرێکارانە کۆمەڵێک ناعەدالەتی لەموچەو کارەکانیاندا هەیە، ئێمە وەکو لیژنەی باڵا چەند جار یاداشتنامەو دیدارمان لەگەڵ دەزگا بەرپرسەکاندا ئەنجامداوەو بڕیاریش هەبووە، بەڵام لەهەندێک دەزگادا کاری پێنەکراوە، لەوانەیە هۆکارەکە مەرکەزیی بێت کە حکومەتی مەرکەزی بڵێن بڕیارەکە لەوێوە دەردەچێت، بەڵام بگەڕێینەوە بۆ ئەساسەکەی هەمووی بڕیاری ژمارە (١٥٠)ی ساڵی (١٩٨٧) کە ناوی کرێکارانی گۆڕی بەفەرمانبەر، بەئیش کرێکارن، بەڵام بەماف فەرمانبەر نین دیارە ئەوە هەموو ئیفرازاتی سەردەمی ڕژێمی بەعسە کە بۆ ئێستاش ماونەتەوە، بەبێ چارەسەر، دەکرێت لەنوسینەوەی دەستوردا کرێکاران حسابیان بۆبکرێتو لێرەش لەحکومەتی فیدراڵی هەرێمی کوردستان ئێمە بۆخۆمان کارێک بکەین کە کێشەو گرفتەکانی کرێکاران چارەسەربکەین. بۆیە ئەمڕۆ کاک (مەلابەختیار) زۆر بەڕۆحیەتێکی لەخۆبوردوانەو شۆڕشگێڕانەوە هاوکاری کردینو داوای لێکردینو کۆمەڵێک ڕێنمایی کردین کە ئێمە لەداهاتوودا هەڵئەسین بەسەرژمێریکردنی تەواوی ئەو کرێکارانەی کە ئەو بڕیارە نایانگرێتەوەو بڕوانامەکانیان بۆ حساب نییە، لەبەرئەوەی (فنی)ن، بۆ چارەسەرکردنو قسەکردن لەگەڵ حکومەتدا.. زۆر سوپاس.■

داواکارین لەلایەنە پەیوەندیدارەکان، لە حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزیری پیشەسازیو وزە، ئەم کارانەمان بۆ جێ بەجێ بکات نەیخاتە پشت گوێ، ئەمەش مافی خۆمانە کە داوای دەکەین

laparakan.qxd 5/29/2005 12:26 PM Page 7

مانا.. یان گەمەی ڕەنگەکان

زەنوێر کەریم

هەموو خەونە شیعریە گەورەکان، لەو زمانەوە سەردەردێنێ، کەپێی دەڵێن زمانی ئەندێشەکانی داهێنان، نەک زمانی جوگرافیاو، گەرماو گەرمبوونی ئەو سنورانەی هەمیشە لەودیوی خەونەوە، سەیری دونیا ئەفسوناویەکەی شیعر دەکەن - بۆیە شیعر زادەی هەرچیەک بێت، سەرەتا ئەو باڵندە ئاوییەیە، لەکەنارەکانی خەونەوە، سەیری سەرمابوونی هەموو وشەکان دەکات. بەتایبەتیش، ئەو وشانەی، بۆنی بەخاک بۆنی ڕۆحیان لێدێت. جوگرافیاکان چین، جگە لەبەرزی شاخەکان و لەڕەنگی قاوەیی بیابانەکان، و لەئاوی سوێرو، لەهەڵگۆلفینی چاوی شەپۆل و، لەهێندێ شوێن تاریکی و بەدڵنیایشەوە هێندێ شوێنی پڕاوپڕ لەڕووناکییە. بەڵێ ئەمانە دەبنە ئەو باڵندانەی، لەباخچەکانی شیعر، لەئامێزی وشە، لەهەناسەدانی وشە، لەدوا خەونی وشەوە - لەمەرگ و لەدایک بوونی وشە. سەیری بەڕەنگ بوونی هەموومان و، لەسەرووی هەمووشیانەوە شیعر دەکەن، بۆیە ئەی شیعر. ئەی پڕداهێنان ترین باڵندە، من لەسنورەکانی جوگرافیاوە، قەت بۆت ناگەڕێم، چونکە پێویستم نە بەبۆنی تۆ هەیە، نە بەتورەبوونەکانی تۆ، بەڵکو تەنیا سەیری بەخەون بوونی ڕەنگەکانی تۆ دەکەم، تۆ جگە لەبەرجەستەبوونێکی قاوەیی، یان پەمەیی یان.. سور.. تاد.

بۆیە شیعر زادەی هەرچیەک بێت، سەرەتا ئەو باڵندە ئاوییەیە، لەکەنارەکانی خەونەوە، سەیری سەرمابوونی هەموو وشەکان دەکات. بەتایبەتیش، ئەو وشانەی، بۆنی بەخاک بۆنی ڕۆحیان لێدێت

چیتر دەبەخشە، ئەو ڕێبوارانەی، نە بەشەپۆل پێدەکەن و نە لەشەوێکی سەرخۆشیشدا.. سەیری بەئاسمان بوونی هەموومان دەکەن. من قەت لەون بوونی جوگرافیادا بۆت ناگەڕێم، چونکە ئێرە، ئەم ویستگەیە، هیچ مانایەکم پێنابەخشێ. قەت لەپەنجەرەی ماناشەوە بۆت ناڕوانم.. چونکە هەموو جەستەکانی تۆ مەئلوفن - قەت لەنێو بارانیشەوە سەیرت ناکەم - چونکە تەڕبوونی چاویلکەکانی تۆ. ناتوانێ قاقای بەلەمە سەرخۆشەکەی ڕامبۆم نیشان بدات.. ناتوانم نا - لەدیوارێکی شێدارەوە. بڵێم شیعر.. ئەی خواوەندترین دەروازە، کەی خۆشت دەوێم.. ناتوانم.. نا.. لەبەر بەیانێکی تەمومژدا - بەهەنگاوی شەقامەکانی تۆ بڵێم.. کوانێ قاچی ماناکانت.

من لەترسی ماناکانە، پەنا بۆ تاریکترین کتێب دەبەم، من لەترسی ماناکانە - بەگالیسکەکەی ریلکە، ئەو گۆڕانیانەمان بیردەچێتەوە، کاتی جوگرافیا پیرەکانی سنور، پێمان دەڵێن ئەمە زمانی دێیە. ئەویشیان زمانی شار. ئەی جوگرافیا، ئەی پیرترین مانا، لەنێو فەرهەنگەکانی یاداشتە خۆڵەمێشیەکان - دە توخوا بەمەرگی مانا، دوا تەلقینی ڕۆحی شیعرم مەدە، من لەو مانا مەئلوفانە زۆر بێزارم، لەو پەنجەرەی مەئلوفەوە، سەیری هیچیان ناکەم. نەدوا خۆکوشتنی بەفرو.. نەدوا سەربڕینی کاتژمێرەکان.

من لەڕەنگەوە سەیری گەورەبوونی وشەو، سەیری دوا ڕوت بوونەوەی شیعرو، سەیری ئەو خۆرئاوابوونەش دەکەم، کاتێ شیعرو ڕەنگ - لەودیوی بێمانایی هەموو شتەکانەوە، ئاوێزانی ئەندێشەی داهێنانێکی گەورە دەبن.■

بەگژداچوونەوەی دەسەڵات لای نازم حیکمەت

و: هەڵگورد عومەر تۆفیق

ڕەخنەگرانی دوای جەنگی جیهانی یەکەم لەتورکیا بانگەشەی ئەوەیان رادەهێشت کەهونەر هیچ بەرپرسیاریەتی رامیاری و ئەخلاقی و کۆمەلایەتی نییە، بەڵکە بەهای هەموو کارێکی هونەری تەنها لەجوانی هونەریدا کۆدەبێتەوە، نەک لەئایدیادا. نابێ هونەر قۆرخ بکرێت بۆ (رووخستنی فکر) و ئیدعای فکری لەدواوە بێت.

ئەم ڕەخنەگرانە مەبەستیان بەرگری کردن لە (جوانی هونەر) نەبوو مەبەستیان بوو، فکری دیموکراتی و شۆڕشگێڕی لەئەدەبی تورکیدا پەرەنەسێنێت، بۆیە کا بەرەنگاربوونەوەو دژایەتی ئایدۆلۆژیای ئەوانی تریان.. بەئەرکی گرنگی ئەوکاتەی خۆیان دەزانی، بۆ بنیات نانی ئەدەبێکی نوێ کەخزمەتی جەماوەری تورکی بکات و هەوڵبدات بۆ رزگاربونیان لەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و نیشتمانییە.

نازم حیکمەتیش وەک ڕۆشنفکرو شاعیری تازەپێگەیشتووی ئەو سەردەمە هەمیشە ئەوەی دووبارە دەکردەوە، کەجێگای شاعیر لەناو بزووتنەوەی ژیاندایە، واتە شارەزایە بەسروشتی ژیان و نابێت شاعیر تەنها گرنگی بەخودی ژیانی خۆی بدات، چونکە شاعیری راستگۆ "بەتەنها خەریک نابێت، بەعەشق و ئاوات و ئازادی خۆیەوە، ئازادی گەلەکەی دەخاتە نێو شیعرەکانیەوە".

هەروەها دەڵێت "هونەری راستگۆ، ئاوێنەی ژیانێکی راستگۆیە کەتیایدا دژایەتی ژیان و ناکۆکی و سەرکەوتن و نوچدان و عەشق کۆدەبێتەوە، دیارە ئەم جۆرە هونەرەش رووخسارێکی جوان دەدات بەژیان".

هۆگربوونی شاعیر بەژیانەوە، لەزمانی شیعری نازم حیکمەتدا دەبینرێت، شیعری تازەش ناتوانێت بەزمانێکی کلاسیکیانە دابڕێژرێت، هەروەکو ئەو شاعیرانە بەکاریان دەهێنا کەبەرپەرچی پەیوەندی نێوان شیعرو راستیان (حەقیقەت) دەدایەوە. بۆیە شاعیری هاوچەرخ خاوەنی چەند زمانێکی، جیا جیا نییە، وەکو زمانێ بۆ شیعرو زمانێ بۆ گفتوگۆ، بەڵکە خاوەن یەک زمانی زیندووی خاوێن و قووڵە کەهەموو رەگەزەکانی ژیانی تێدا کۆدەبێتەوە، چونکە شاعیر بوونەوەرێکی زیندووە لەناو ژیاندا.

بۆیە نازم حیکمەت لەگەڵ دەرچوونی یەکەمین دیوانی خۆی قسەکانی کردە راستی و لەساڵی (١٩٢٩ز)دا لەژێر ناوی (٨٣٥ دێڕ) ئەم ناونیشانە نامۆیەش لەگەڵ شێوەی شیعرە نوێکانیا دەگونجا، چونکە لەگەڵ ئەو چەمکەدا دەگونجا کەمەبەستی سەرهەڵدانی (دێڕ) بوو لەشیعری نوێدا. لەشیعری (دەرگای برسیەکان) هۆنراوەی تورکی گواستەوە بۆ قۆناغێکی تر (دێڕ) چووە جێگەی (بەیت) کەرەگەزی بنچینەیی بوو لەشیعری کۆندا.

ئەم دیوانەی کەئەم شیعرەی لەخۆگرتبوو، بانگەشەی بۆ ژمارەیەکی زۆر لەخوێنەران و نووسەران پێ کرد. گرنگیەکی زۆری پێدرا، جا ئەگەر ناوەڕۆکی ئەم دیوانە بەئەدەبی تورکی (نوێ) بێت، ئەوا یەکەمین دیوانیشە بەرگری لەکێشەی شۆڕش دەکات، وەک چۆن یەکەمین نووسەر بوو لەنوێ کاری گۆڕینی شیعردا.

ئەم وروژاندنەی نازم حیکمەت، بەس بوو، بۆ خرۆشاندنی ڕەخنەگران، دژ بەخۆی و کۆمەڵەکەی. لەگەڵ ئەمەشدا ڕەخنەگران دانیان بەو تازەگەریەو ئازایەتییەدا هێنا کە (نازم) هێنایە شیعری تورکییەوە.

ئەوەتا ڕەخنەگرێکی ئەو سەردەمەی وەکو (نور اللە ئاتاج) نوسیویەتی "شیعرەکانی نازم ناوەڕۆکی روون و تەواون ئەمەش دیاردەیەکە کەم دەبینرێت، هیچ پەیوەستیەک لەنێوان پارچە هۆنراوەکانیدا نییە، بۆیە دەتوانێت پارچەی یەکەم بخەیتە کۆتایی و.. هەم دەشتوانیت بیخەیتە ناوەڕاستەوە.. هیچ لەناوەڕۆکی شیعرەکە ناگۆڕێت".

لێرەوە دەگەینە ئەو ئامانجەی کەشیعرەکانی (نازم) بەپێچەوانەی شیعری باوەوە، فکرەکەی لەتەنها پارچەیەک و دێڕێکدا نابینرێت بەڵکە زۆرجار ماناکەی سەرتاپای شیعرەکە داگیر دەکات هەروەکو لەشیعری (زەریای خەزەر)دا.

شیعری تورکی پێش شاعیر بێ بەش بوو لەئازایەتیو بەگژداچونەوە، زۆر جاریش (دێڕ) لەناو دەبات بۆ گەیاندنی ئیقاعی شیعرەکەی بەگوێچکەی خوێنەردا..

چیا شەپۆلە
بەلەم ئاسکە
بیر شەپۆلە
بەلەمەکە هەڵدەچێت
بەلەمەکە ڕۆدەچێت
بەلەمەکە دائەچێت....

ئەم دیوانەی شاعیر دەنگی وای دایەوە، کەزۆربەی ئەو گەنجانەی ئەو سەردەمە لەشیعرەکانیاندا کاریگەری و جێ پەنجەی (نازم) یان پێوە دیاربوو.

هەر لەوکاتەدا کارێکی گەورەی تری بەئەنجام گەیاند ئەویش (داستانی جوکنداوسی - یا - ئاو) کە لەمۆسکۆدا قەڵەم رێژی سەرەتای بۆ کردبوو، مەبەستی سەرەکی ئەم کارەشی "هونەر لەخزمەتی بزووتنەوەی رزگاری گەلاندا" بێت.

ئەو وێنە شیعریانەی لەو داستانەدا دەبینرا، لەپێناو رازاندنەوەی کارەکەیدا نەبوو، بەڵکە تێکەڵکردن و پەیوەست کردنی خەیاڵ و تێڕامان و ماناکەی لەگەڵ لایەنە هونەریەکەیدا توانیویەتی "بزوتنەوەی شۆڕشی چین" دەربخات.

شاعیر لەم داستانەیدا، فانتازیاو ڕۆمانسیەت و جەفەنگ لەپێناوی ون کردنی مەبەستی رووکەشی دا بوو لەژێر چاوی سانسۆردا، چونکە لەو ڕۆژانەدا باسکردنی شۆڕش و روخاندنی ئایدیای ئیمپریالیەتی کارێکی نەشیاو بوو.

کەسایەتی راستەقینەی ئەم داستانە شاعیری چینی (ئیمی سیاو) بووکە (نازم) لەزانکۆی (کرێکارانی ڕۆژهەڵات) ناسی بووی کچە پاڵەوانی داستانەکەش (جوکندایە) کە تابلۆی وێنەکێشی ناسراوی ئیتالی (لیوناردو دافنشییە)، دەرکەوتنی (جوکندا) دووبارە پەیوەستە بەیادگاریەکانی شاعیرەوە، لەگەڵ (ئیمی سیاو) کەناسراو بوو بەخۆشەویستی بۆ تابلۆکەی (دافنشی).

ڕۆژێک ئیمی سیاو) دەچێتە مۆزەخانەوە وێنەی (جوکندا) سەرمەستی دەکات، وەلێ هەست بەشەرمەزاری دەکات کەدەزانێت، ئەوانەی وڵاتەکەیان وێران کردووە لەنەوەکانی (جوکندا)ن.

ئەمڕۆ سوارەکەم
لەسۆمای چاومدا وەستا
پرسی:
ئەوانەی نەوەتن. نەوەی خوڵقێنەر
بەتانکەکانیان
کێڵگەکانمان وێران دەکەن
وەکو کەڵەگاکانی دۆزەخ
بەشارەکانماندا دەسوڕێنەوە
خەریکبوو دەستم بەرزکەمەوە
هاوار بکەم (نەخێر)..

لەکاتی گەڕانەوەی شاعیر بۆ ئەستەنبوول لەدوای زانکۆی (کرێکارانی ڕۆژهەڵات)ی مۆسکۆ وە لەساڵی (١٩٢٩)دا، تورکیا گۆڕانێکی لیبراڵیانە لەڕژێمەکەیدا روویدا بوو. ئەویش هەندێ ریفۆرم کە لەلایەن بورژوازی نیشتمانی دەستەڵاتەوە، کرا بوو بۆ جێگا خۆشکردنی خۆیان، بەڵام لەچاو ئەو سەردەمەدا ئێشەکانیان مایەی دەستخۆشی و پێشکەوتنخوازانە بوو، چونکە تورکیای لەشارستانیەتی ئەوروپاو باشکردنی باری ئابوری و دامەزراندنی کارگەو هێڵی شەمەندەفەر، دەبینران.. کەچی هێشتا لەلادێکاندا دەرەبەگ دەسەڵاتی ستەمی لەبرەودا بوو. لەئەنجامی گرفتی ئابوری لەساڵانی (١٩٢٩-١٩٣٣) دا زۆربەی چین و توێژەکانی کۆمەڵی هەر لە (کرێکارو جوتیارو پیشەوەران) و تەنانەت چینی ناوەڕاستی گرتەوە. بۆیەکا کرێکارانی (ئەستەنبوڵ و ئەزمیرو ئەنکەرە) هەستان بەسازدانی خۆپیشاندان بۆ کەمکردنەوەی، کاتی کارکردن، بەهەشت کاژێرو، قەدەغەکردنی کاری منداڵان و ژنان لەکانە خەڵوزەکاندا، کەزۆرجار مەترسی مەرگی تێدا بوو.

لەو قۆناغەدا واتە کۆتایی بیستەکان، شەپۆلێکی ئەدەبی لەتورکیادا دەرکەوت، کەمەبەستی بەرگری کردن بوو لەسیستەمی دەسەڵاتی بورژوازی وەکو نوسەران (یەعقوب قەدری، ئەسەد مەحمود قرە، یشار ناچا..) ئەم کۆمەڵانە گوێیان نەئەدایە داواکاریەکانی گەل، بەڵکە پاڵپشتی دەسەڵات بوون.

لەگەڵ هەمان شەپۆلی ئەدەبی دەسەڵاتدا، چەند نمونەی ئەدەبی پێشکەوتوخواز هاتەگۆڕێ، کەبابەتەکانیان نزیک بوو لەژیانی ڕۆژانەی خەڵکییەوە، پاڵەوانەکانیان نوێنەری راستەقینەی گەل بوون لە (کرێکارو لادێ نشین و سەرباز..) ئەوەتا نووسەرێکی وەکو (فاروق ناقد) لەشانۆنامەی (درندە)دا ناکۆکی کۆمەڵایەتی لەدێکانی تورکایدا بەشێوەیەکی واقعی دەخاتەڕوو، لەکاتێکدا (ئەحمەد) سەربازەو دەگەڕێتەوە دێکەیان، خۆی لەبەردەم ئەو دەرەبەگ و بازرگانانەدا بینیوە کەجوتیاران دەچەوسێننەوە، لەهەمان کاتیشدا دەسەڵاتێکی بینی کە پاڵپشتی ئەم درندانە دەکات. بۆیە ئەحمەدی پاڵەوان دەڵێت (ئەم رژێمەی کە ئازاری گەلەکەی دەدات، بەروبومی فەنا دەکات، جیاوازتر نییە لەدەسەڵای رێگرو چەتەی چیاکان).

یەکێک لەو گۆڤارانەی کە لەساڵانی (١٩٢٩) بەدواوە دەردەچوو بەناوی (رەسمەلی ئای) کە (زکریا سەتل) دەری دەکرد، رۆڵێکی مەزنی هەبوو لەنێوان رۆژنامەو گۆڤارەکانی ئەو قۆناغەدا، ببوە مینبەرێک بۆ شاعیران و ئەدیبانی پێشکەوتوخوازی وەک (صەباح الدین عەلی/ صەدری ئارتەم). سەرۆکی ئەو گۆڤارە داوای لە (نازم حیکمەت) کرد، بۆ بەشداری کردن لەدەستەی نووسەرانی گۆڤارەکەدا، بەهۆی (نازمەوە) گۆڤارەکە گوڕو تینێکی بەهێزی بەخۆیەوە دی، بووە کۆمەکی ئەدیبانی پێشکەوتوخوازی تورکیا چەندان زنجیرە وتاری، لەسەر کێشەی ئەدەب و هونەر، رۆڵی هونەرو جێگای ئەدیب و بەرپرسیاریەتی لەکۆمەڵدا، هەروەها باسی وەزیفەی ئەدەبی تورکی پێشکەوتووخوازو کێشەی فۆرم و شێوازوو ئەفراندنی دەکرد. لێرەوە نازم حیکمەت ئەو جەنگەی دەستپێکرد کە لەگۆڤاری (ئیلس یەنلیق) وە سەری هەڵدا بۆ دامەزراندنی ئەدەبێکی نوێ، بەشێوەیەکی قووڵ و چڕ، پشت بەئەزموونی شیعری و ژیانی ڕۆژانە ببەستێت.

دوای هێرشی فاشی ئیتالیا بۆ سەر (حەبەشە) نووسینی زۆر لەگۆڤارو ڕۆژنامەکانی تورکیادا نووسرا، کەبەشان و باڵی فاشیەت و مۆسۆلۆنیدا هەڵی دەدا، بەرزگارکەری شارستانیەتی مرۆڤیان لەقەڵەم دەدا.

بەڵام ئەو نووسینانەی دژ بەفاشیەت و ئیتالیا دەنووسرا، قەدەغەو لەژێر چاوی سانسۆر گوزەری نەدەکرد.

لەسەرەتای ئەم گۆڕانکاریەدا (نازم) لەساڵی (١٩٣٥) دا داستانە شیعری (نانەکان بۆ تارانتۆ)ی نووسی کەهەڵقولاوی رووداوەکانی ئەو قۆناغە بوو، لەسەرەتادا ئەم داستانە لەژێر ناوی (کورە حەبەشیەک لەئیتالیا) دا بوو، بەڵام نوێنەری ئیتالیا لەتورکیا داوای بەچاپ نەگەیاندنی کرد، کەهێرش لەسەر ئیتالیا کراوە، بۆیەکا بەرچاوی خوێنەری تینوی ئازادی ئەو سەردەمە نەکەوت.

هەر بۆیە لەژێر ناوی (نانەکان بۆ تارانتۆ) بڵاوکرایەوە، ئەم داستانە بریتی بوو لە (سیانزە) نامە کەپاڵەوانی داستانەکە، کورە حەبەشیەک لەئیتالیادا (هونەری فوتوگراف) دەخوێنێت، پاشان دەگیرێت و بڕیاری نەمانی بەسەردا دەسەپێت، هاوڕێ ئیتالییەکەی خوێندکاری ئەو نامانە لە (دولابی) ژوورەکەیدا دەدۆزێتەوە کەنەیتوانیوە بۆ (تارانتۆ)ی هاوسەری بنێرێت، ئەم خوێندکارەش نامەکان بۆ (نازم حیکمەت) دەنێرێت.

داستانەکە بەوێنەگرتنی گەڕەکە میللییەکانی ڕۆما دەستپێدەکات کەکوڕە حەبەشیەکەی تێدا دەژیا، بۆیە هاوار دەکات (بۆئەوەی پڕوپاگەندەی فاشیەتان بۆ دەرکەوێت، با بەناو ئەم گەڕەکە میللیانەدا بسوورێینەوە.. نەک بەسەرکەوتن بۆ ئەو میوانخانانەی کەڕۆژی خۆرەتاوی لەئیتالیا ڕووناکترە).

دوای ئەم سەرەتایە، دێتە سەر ئەو نامانەی کەکوڕە حەبەشیەکە بۆ هاوسەرەکەی ناردوە، تێدا باسی مێژووی ڕۆمای کۆن و ئیتالیا دەکات.

نووسەری داستان لەساڵی (١٩٣٥)دا بۆنی چارەنووسی ڕەشی فاشیەکانی کردووە، لەسەردەمی بزوتنەوەی جەماوەری خەڵکیدا:-

مۆسۆلینی چەند زۆرداره تارانتۆ
هەر خۆی
بەتەنهایی
وەک منداڵ دەقیژێنێ
لەتاریکیدا بەجێماوە
ترسی لێ نیشتوە
پێکانی دەسووتێ
موسولینی چەند زۆرداره تارانتۆ
چونکە زۆر دەترسێت....

لەنامەی شەشەمدا باسی بارودۆخی هونەری و ئەدەبی ئیتالیا دەکات کە لەحەقیقەت دا مەبەستی ئەدەبی تورکی ئەو قۆناغەیە. نامەکانی تارانتۆ لەشێوەی دەربڕیندا کارێکی بەپێزە، بەهەستێکی ناسک و شێوازێکی وردبین و گاڵتەجاڕی نووسراوە، بۆیە ئەم داستانە وەک دیکۆمێنتێکی، دژ بەشاعیر لەدادگادا لەساڵی (١٩٣٦) دانرا، بەڵام شاعیر هەستی بەخۆشەویستی نووسینەکەی کرد کەئامانجی خۆی پێکاوە.

لەساڵی (١٩٣٦)دا داستانی (شێخ بەدرەدینی) نووسی کەدواهەمین کاری (نازم)، کە لەبەندیدا قەڵەم ڕێزی بۆکردووە لەساڵی (١٩٣٣)دا.

شێخ بەدرەدین، یەکەمین شۆڕشی جوتیارانە لەمێژووی تورکیادا داستانەکە باسی دوا ڕۆژەکانی شێخ بەدرەدین و خوێندکارەکانی (پور کلوجیە مستەفا) دەکات، واتە پێش رووخان و لەسێدارەدانیان، لەگەڵ تەواو نەبوونی کارەکەیدا، بەڵام بەکارێکی ناوازە لەقەڵەم دەدرێت، تیایدا بەسەرەتای بزوتنەوەی رزگاربوونی گەل دەزانێت، بەپێچەوانەی مێژوونووسە بۆرژوازەکان کە بەیاخیبونێکی جوتیارانیان لەقەڵەم دەدا.

لەساڵی (١٩٣٧)دا شاعیر، شیعری (بەفر لەتاریکیدا دەبارێت) دەنووسێ کەتیایدا بانگەشەی بۆ گەلی ئیسپانی کرد، کەیارمەتی گەلی ئیتالیا بدەن بۆ زرگار بوون.

ناتوانم دەستەوەستانم
لەنێوانماندا زەریاو چیا هەیە
سەرکردەی دەست تێوەردان هەیە
ناتوانم پێت بگەم..

لەمانگی مارتی (١٩٣٨)دا شاعیر گیراو دادگای نەهێنی بۆ پێکهێنرا کەتیایدا بە (٣٥) ساڵ بەندی بەسەردا سەپێنرا بەڵام بەپێی دەستووری ئەوکاتەی تورکیا، درێژترین حوکم (٣٠) ساڵ بوو.. بۆیە ماوەی بەندیەکەی کرایە (٢٨) ساڵ و (٤) مانگ.

شاعیر لەچاوپێکەوتندا لەگەڵ ڕۆژنامەی (ئێوارە)دا دەڵێ:

تەنیا تاوانم خۆشەویستی بێ سنوورمە بۆ نیشتمان و گەلەکەم، زۆر لەهاوڕێکانی ئامۆژگاریان دەکرد کە بەئاگا بێت و دژ بەدەسەڵات نەنووسێت، .. هەتا وەکو بەپاڵەوانی ئەفسانەیی ڕۆژهەڵاتیەکیان لەقەڵەم دەدا بەناوی (کەرەم)، کەچەندی ساڵ تێکۆشانی کرد بۆ گەیشتن بەخۆشەویستەکەی، بەڵام کاتێک پێی گەیشت، باوکی کچە ئەو فێڵەی کرد، کەبەرگی بووکێنی کراسێکی سیحری لەبەری کچەکەی کرد، لەشەوی زاوایەتیدا (کەرەم) خەریک دەبوو یەکە یەکە قۆپچەی کراسی بوکێنی خۆشەویستەکەی بترازێنێ، کە دەگەیشتە دوا قۆپچە، دووبارە قۆپچەکان دادەخرانەوە بەم شێوەیە، تا سپێدە کەرەم خەریکی داترازانی قۆپچە بوو تا لەکۆتاییدا لەعەشقی خۆشەویستەکەیدا سووتا.

بۆیە بەنازم حیکمەتیان دەوت:

کۆڵبدە نەبا وەک کەرەم بسوتێیت.
شاعیریش لەوەڵامدا دەڵێت:
بقیژێنە.. بقیژێنە
ئەڵێن بەو دەنگەت دەبیتە خۆڵەمێش
دەسووتێت وەک کەرەم
پێتان ئەڵێم
با بسووتێم
با ببمە خۆڵەمێش
گەر من نەسوتێم
تۆش نەسوتێیت
هەمووما‌ن نەسوتێین
چۆن؟ لەتاریکیدا ڕوناکی
پەیدا دەکەین؟!!.

بەشێک لەکتێبی (ناظم حکمت.. رجل العصري والمقاومة).

جورج طرابیشی. دار البیروت ١٩٧٧.■

laparakan.qxd 5/29/2005 12:26 PM Page 8

ئەفسانەی "سیزیف"

ئالبێر کامۆ

وەرگێرانی بۆ کوردی هادی محەمەدی

خوداکان سیزیفیان ناچار کردبوو کەبەردەوام گاشەبەردێک تا لووتکەی شاخ بتلێنێ و لەوێ ڕاگاشەبەرد بەهەموو بارستایی و قورساییەوە تلۆر دەبۆوە. بەڕاستی خوداکان چاک بۆی چووبوون، چونکە بۆ تۆڵەسەندنەوە هیچ ئەشکەنجەیەک سامناکتر لەکاری بێهودە نیە.

ئەگەر بڕوامان بەوتەکەی "هومێر" هەبێ، "سیزیف ژیرترین و بەبیرترین مرۆڤی سەردەمی خۆی بوو"، بەڵام بەپێی حیکایەتێکیتر، سیزیف هەر خەریک چەتەیی و ڕێگری بووە" من لێرەدا لەنێوان ژیری و ڕێگری سیزیف دا هیچ ناکۆکییەک بەدی ناکەم.

لەمەڕ ئەو هۆکارانەی کەسیزیفیان کردە شایانی کاری بێهودە، بیروڕا جۆراوجۆرن، هەندێک دەڵێن: سوکایەتی بەخوداکان کردبوو، رازی ئەوانی درکاندبوو، هەربۆیە شایانی ئەشکەنجەو سەرزەنشت بوو.

جارێکیان ژوپیتر "jupiter" ئیژین "Egine" کچی ئازوپ "ASOP" ئەدزێ، ئازوپ کەئەبینێ کچەکەی بێ سەرو شوێنە، بەوپەڕی حەپەسانەوە سکاڵا دەباتە لای سیزیف، سیزیفیش بەڵێن دەدا کە ئەم رازە نەدرکێنی، بەڵام بەو مەرجە کەئازوپیش قەڵای کوریەنت "Corinthe" ئاودێری بکات.

بۆوەی سیزیف پیت و فەڕی زەوینی لەبروسکەی ئاسمان بەپیرۆزتر دەزانی لەدۆزەخیان خست و بەتاژانگی ئەشکەنجە سزایان دا.

هۆێردیان دەگێڕێتەوە: سیزیف مەرگی لای خۆی زنجیر کردبوو.

"پلوتون"یش کە نەیتوانی لەئاست داڕوخانی ئەمپراتۆریای خۆیدا خۆڕاگرێ، خودای شەڕی ئاگادارکرد، ئەویش مەرگی لەزنجیری سیزیف رزگارکرد.

دیسان دەڵێن: سیزیف لەکاتی گیان کەنشت دا، بەبێ پارێزکردن ویستی ئەوینی ژنەکەی تاقیکاتەوە، بۆیە فەرمانی پێدا کە لەجیاتی بەخاک سپاردن تەرمەکەی بخاتە مەیدانی گشتیەوە، هەتا خەڵک گاڵتەی پێ بکەن.

بۆیە دوبارە سیزیف کەوتە دۆزەخەوە. دیسانەوە تورە لەوەی کەهاوسەرەکەی بەم جۆرە فەرمانبەرانە، کارێکی دزێو نامرۆڤانەی لەگەڵ کردووە لە "پلوتون" داوا دەکات بۆ سزادانی ژنەکەی بگەڕێتەوە. بەڵام هەرکە دەگەڕێتەوە سەرزەوی و سەرلەنوێ سیمای جوانی جیهان دەبینێتەوە و تامی ئاو و خۆرەتاوو، بەردی سوتێنەرو دەریای پڕ شەپۆل دەچێژێ لەگەڕانەوە خۆ دەبوێرێ رق و قینی خوداکان لەئاست ئەم سەربزێویەدا هیچ ئاکامێکی نابێ.

دیسان سیزیف ساڵگارێکی درێژ لەبەرانبەر کەوانەی کەنداوو، دەریای شکۆمەندو بزەی سەوزی زەنویرەکاندا ژیانی بردە سەر.

ئێستاکە لەلایەن خوداکانەوە فەرمانێک پێویست بوو، بۆیە مرکور تەتەری خوداکان هات و بەرۆکی ئەم یاخیەی گرت ژیانی لێ تفت و تاڵ کرد ئەوسا بردیەوە بۆ دۆزەخی ژان و دەردان، ئەو شوێنە کە گاشەکە ئامادە بوو.

ئێستە زانیمان کەسیزیف قارەمانی پوچیە، ئەو چەندە لەگەڵ مەیل و هەوەسی خۆیدایە ئەوەندەش ژان و ئەشکەنجە دەچێژێ.

سوکایەتی کردن بەخوداکان، رق و بێزاری لەمەرگ، عشق بەژیان و نەمری، ئەمانە هەموو دەسکەوتی ژانێکی دژوارو ئەبەدین، هەر مەیلێکی ئاگرین بەچێژو خۆشیە زەمینەکان بەئەشکەنجەو ئازار قەرەبوو دەکرێتەوە.

لەمەڕ بەسەرهاتی سیزیف لەدونیای مردواندا هیچیان نەگوتووە. بەڵام گەلێ رازو نەزیلەیان(١) هەڵبەستووە کەهێزی خولیای مرۆڤ بەپێز دەکا.

کەوا بوو دەتوانین هەوڵ و تەقەلای جەستەیەکی لاوازو داکێشراو بخەینە بەرچاو کەگاشەیەکی گەورەی هەڵکەندووە و بەهەورازا دەیتلێنێ، بەئەسپای هەزاران جار هەڵدەزنێ، دیسانەوە دادەگەڕێ.

ئالبێر کامۆ

سیزیف بەڕوخساری گرژو قوپاوەوە گۆنای لەبەرد لکاندووەو شان و باهۆی دێنە هانای، قاچەکانی دەبنە ئەستوون بەدەستێک گاشە رادەگرێ و دەستەکەی تر پڕ لەخۆڵ و بەبڕواوە گاشەکە دەتلێنێ.

دواتر ئەم هەوڵ و پەلەقاژێ دژوارە لەشوێنێکی بێ ئاسمان و زەمانێکی بێ کۆتاییدا دەگاتە ئەنجام. ئەوسا سیزیف دەبینێ لەچاو تروکانێک گاشەبەرد لەلوتکەوە بەرەو بنار دادەگەڕێ و دیسان دەبێ سیزیف بەرەو لوتکە بیباتەوە و دیسان گلۆر بێتەوەو سیزیف بەشوێنیدا بەرەو پێ دەشت دا بگەڕێ.

ساتی ئەم داگەڕان و لەخۆڕامانەیە کەمن دەکاتە هۆگری سیزیف سیمایەک کەئەوەندە نەخشی بەردی گرتووە، خۆی بۆتە بەرد.

من دەیبینم بەهەنگاوی قورس و قایم، یەک لەدوای یەک بەرەو رەنجی بێ کۆتایی دێتە خوارێ. لەم کاتەدا کەوەک وچانێکە، گەڕانەوەی وەک چارە رەشی ئاشکرایە، ئەم ساتە، ساتی وشیاربوونەوەیە، لەهەر کام لەم ساتانەدا کە ئەو لوتکە بەجێ دێڵێ و بەئەسپایی بەرەو بنار دادەگەڕێ و بۆ نێو جەهەنەمی خوداکان دەچێ، بەسەر چارەنووسی خۆی دا زاڵە، ئەو لەگاشەکەی بەهێزترە، ئەم ئەفسانەیە ئەگەر پڕ لەژان و ئازارە، هۆی ئەوەیە کە قارەمانەکەی وشیارە، بەڕاستی لەهەر هەنگاوێکدا ئەگەر هیوایەک بەسەرکەوتن هەبێ، لەئاست ئەو هەموو ئەشکەنجەو ئازارەدا بێ مانایە.

کرێکاری ئەمڕۆ بەدژواری کاردەکا، هەر رۆژ لەژیانی داکارێکی تایبەت دەکا.

ئەم چارەنووسەش لەپووچی کەمتر نیە، بەڵام پڕ ژانیش نیە، مەگەر لەو کاتە دەگمەنەدا کەوشیار دەبێتەوە، سیزیف کرێکاری خوداکان، سەربزێو و بێ هێز لەئاست توندوتیژی و چارەنووسی بێ سامان، لەگرینگی ئەم دۆخە ناهەموارە وشیارە، ئەوکاتی داگەڕان بیر لەم دۆخە دەکاتەوە. ئەشکەنجەی تاڵی ئەو لەیەک کاتدا سەرکەوتنی لەگەڵدایە، هیچ چارەنوسێک نیە کەبەسوکایەتی و گاڵتەپێکردن نەبەزیت و ئاسان نەکرێت.

ئەگەر جار لەدوای جار داگەڕان لەلوتکەوە بەرەو بنار ژان و دەردی لەگەڵدایە، دەبێ هۆمیدو دلخۆشیشی لەگەڵدا بێ، ئەمە قسەیەکی بێ هوودە نیە، ئەوکاتە کەسیزیف بەرەو گاشەکەی دەبێتەوە ژان و ئازاری بەردەوامە. ئەو دەمەی کەوێنەی زەوی لەبیری دا نەخۆش دەبەستێ ئەو دەمەیە کەبانگەوازی شادی و بەختەوەری دوپات دەبێتەوە.

کاتێ خەم لەدڵی سیزیف دا لەنگەر دەخا، شایی و زەماوەندی گاشەکە دەگا خۆڕاگری لەئاست ئەم کارەساتە جەرگبڕەدا زۆر سەخڵەتە. ئەمە شەوگارانی ئێمەن لەنێو باخی "جوتسەمانی"دا.

بەڵام چارەنووسی سەخت و مرۆڤ بەزین هەر کەناسرا، دەبەزێندرێ بەم جۆرە "ئودیپ" لەسەرەتاوە لەبەرئەوەی نەزان بوو لەچارەنووس پێڕەوی کرد بەڵام هەرکە وشیار بۆوە کارەساتی ئەو دەستی پێکرد، بەڵام هەر لەم کاتەدا دەیزانی کەتەنیا شتێک کە ئەو لەگەڵ ئەم جیهانەدا پێوەند ئەدا، دەستی جوان و ژیکەڵانەی کیژۆڵەیەکی گەنجە. ئەوجار بانگێکی بێ کۆتایی سەرتاپێی دادەگرێ:

"پێچەوانەی هەموو ئەزمونەکانم، پیری و روح بەرزی پێم دەسەلمێنن کەهەموو شتێ باشە". بەم جۆرە ئودیپی سوفوکول وەک کریلوفی داستایڤسکی یاسایەک لەسەرکەوتنی پووچی مان پیشان ئەدا، روانگەی مێژینە، بڕوای بەقارەمانێکی نوێ هەیە، بەبێ نوسینی سیناریۆی بەختەوەری، بێ هوودەیی بەدی ناکرێ. "ئاخ چ ڕێگایەکی بەرتەسک و تەنگەبەرە" بەڵام تەنیا جیهانێک لەئارادایە، بەختەوەری و بێهوودەیی ئاوڵوانەی زەوینێکن و لەیەکتر جیاناکرێنەوە ئەتوانین بڵێین کەهەستکردن بەپووچی لەبەختەوەرییەوە بەدی دێت. ئودیپ دەڵێ: "بەبڕوای من هەموو شتێ باشە".

ئەمە وتەیەکی پیرۆزەو لەم جیهانە نامۆو نالەبارەدا هەروا دەنگ ئەداتەوەو فێرمان دەکات کەهیچ شتێ بێ هوودە و بێ بەرهەم نیە.

ئۆدیپ، خودای ناڕازی و بەخەم و پەژارە، لەم جیهانە راوی دەنێ و بۆ مرۆڤ چارەنوسێک بونیاد دەنێ، کەبەدەستی مرۆڤەکان پەرداخ ئەکرێ.

تێکڕای شادی و ڕەزامەندی سیزیف لەوەدایە کەخۆی چارەنووسی خۆی دیاری دەکات گاشەبەرد هی خۆیەتی. مرۆڤی پووچ کاتێ چاو لەئەشکەنجەی خۆی دەکا، هەمو خوداو پەرسگەکان خامۆش دەکا، لەم دونیا خامۆش و کرۆکپەدا، لەناکاو هەزاران ناڵەی نزم و سەیرو سەمەرە لەم زەمینەوە بەرز دەبێتەوە، لەهەموو روخسارە، بێ هێزو خامۆشەکان، سکاڵاو پاڕانەوە دەبارێ.

ئەوەتانێ پاداشی سەرکەوتن، هەتاوی بێ سێبەر کەی هەبووە، دەبێ شەوەزەنگ بناسین، مرۆڤی پووچ دەڵێ: بەڵێ و کۆششی ئەو بەردەوامە.

بۆ ئەم مرۆڤە تەنیا چارەنووسێک هەیەو چارەنوسێکی بەرزتر لەئارادا نیە. لەئەنجام دا مرۆڤ خۆی بەخاوەنی سەردەمی خۆی دەزانێ و لەم ساتە مێژوویەدا بەرەو ژیان دەگەڕێتەوە، هەر لەم کاتەش دا سیزیف بەرەو گاشەکەی دەگەڕێتەوەو سەیری درێژەی کاری بێ هودەو دەسکردی خۆی دەکا چارەنووسی خۆی دەبینێ و لەمێشکیدا نەخش دەبەستێ و لەئەنجامدا مەرگ دەگات و هەموو شتێ کۆتایی دێ.

بەم جۆرەو بەبڕوا بەسەرچاوەیەکی ئینسانی، بەهەموو شتێکی بەرزو پیرۆز، چەشنی کوێرێ کە تامەزرۆی دیتنەو دەزانیت کەشەوگاری ئەو قەت رووناکی لەدوو نیە، بەمەیشەوە هەردەم لەبزووتن دایە گاشەکەی بەرەو لوتکە دەتلێنێ.

ئەمن سیزیف لەلاپاڵی کێوەکە بەجێ دێڵم، بەڵام ئەو دیسانەوە باری گرانی خۆی هەڵدەگرێ و بەچیادا هەڵدەزنی، ئەو بەرزترین نمونەی وەفاداریمان فێردەکا، ئەو بڕوای بەخوداکان نیەو گاشە بەردێک هەڵدەکەنێ و دەیتلێنێ و بەهەورازا هەڵدەزنێ، ئەویش وەک ئودیپ هەموو شتێ بەباش دەزانێ، لەمەوبەدوا ئیتر ئەم جیهانە بی هودەو بێ خاوەن نیە،، تۆسقاڵێک لەم گاشەبەردە، تیرێژێک لەم چیا هەڵەموتەی ئەنگوستەچاو، هەر ئەمانەن کەدونیایەک بەدی دێنن تێکۆشان بۆ گەیشتن بەلوتکەکان دڵی ئاشق سەر ڕێژ دەکا.

سیزیف مرۆڤێکی بەختەوەرە!؟

سەرچاوە: دەقێکی فارسی وەرگێڕدراوی محەمەد عەلی سپانلو■

(١) ئەفسانە

> لەهەر کام لەم ساتانەدا کە ئەو لوتکە بەجێ دێڵێ و بەئەسپایی بەرەو بنار دادەگەڕێ و بۆ نێو جەهەنەمی خوداکان دەچێ، بەسەر چارەنووسی خۆی دا زاڵە، ئەو لەگاشەکەی بەهێزترە، ئەم ئەفسانەیە ئەگەر پڕ لەژان و ئازارە، هۆی ئەوەیە کە قارەمانەکەی وشیارە، بەڕاستی لەهەر هەنگاوێکدا ئەگەر هیوایەک بەسەرکەوتن هەبێ، لەئاست ئەو هەموو ئەشکەنجەو ئازارەدا بێ مانایە

> تێکڕای شادی و ڕەزامەندی سیزیف لەوەدایە کەخۆی چارەنووسی خۆی دیاری دەکات گاشەبەرد هی خۆیەتی. مرۆڤی پووچ کاتێ چاو لەئەشکەنجەی خۆی دەکا، هەمو خوداو پەرسگەکان خامۆش دەکا لەم دونیا خامۆش و کرۆکپەدا، لەناکاو هەزاران ناڵەی نزم و سەیرو سەمەرە لەم زەمینەوە بەرز دەبێتەوە، لەهەموو روخسارە، بێ هێزو خامۆشەکان، سکاڵاو پاڕانەوە دەبارێ

نۆشتن لە خامۆشی

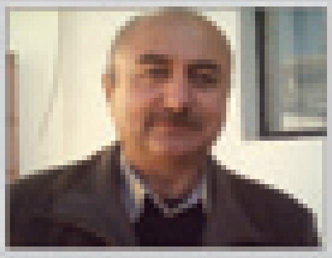

بۆچی کەسانی کاریگەر لەزانکۆی ئێمەدا بەپێی پێویست پێناگەن؟ بەتایبەتی کەسانێک کەرووەدەکەنە تەواوکردنی خوێندنی باڵا؟ چاوەڕوانی خول و دووخول و دەخول دەبێت کەسی وا پەروەردە نابێت لەنێوەندە ئەکادیمییەکەدا کاریگەر بێت و لەدەرەوەی نێوەندەکەی خۆیشیا بەکارو بەگوڕ بێت. لێرەدا دەبێت بپرسین چ سودێکی هەیە ساڵانە پارەیەکی زۆر سەرف بکەین و چاوەڕوان بین کەسمان بۆ پێبگات بەڵام کەخوێندنەوەکە تەواو دەکەن ئەو زانکۆیانە خۆیشیان ئامادە نین لەلای خۆیان دایانمەزرێنن.. رەنگە ئەوانیش قەناعەتیان بەتوانایان نەبێت.. هەندێک جار وا دەکەوێتەوە هەر بەڕێکردنی رۆتین بێت!!.

رەنگە غەدر لەزانکۆ بکەین ئەگەر بێین و هۆکاری ئەمانە هەر لەزانکۆدا بەند بکەین و دایبڕین لەگەڵێک هۆکارو نێوەندی تر. بەبۆچونی من کێشەکە لەقۆناغی ناوەندی و دواناوەندییەوە دەستپێدەکات و وردە وردە لەزانکۆدا گەورە دەبێت.

یەکێک لەو هۆکارانە دابڕانی خوێندکارە لەسەرچاوەی رۆشنبیری.. دەبوایە هەر لەقۆناغی ناوەندییەوە - بەلای کەمەوە - خۆشەویستی بۆ خوێندنەوەو گەڕان بەدوای سەرچاوەدا لای خوێندکار بچێنرایە، تا وای لێبکرێت هەر بەچەند کتێبێکی مەنهەجەوە نەلکێت.

کتێب بەدۆستی نزیکی خۆی بزانێت. ئەم کارە فەرامۆشکراوە بۆیە کە رووەدەکاتە تەواوکردنی خوێندنی باڵا وادەزانی کەوتۆتە جیهانێکی ترەوە، وا دەزانێت لەسەرەتاوە دەستپێدەکات.

زۆربەیان لەو کاتەوە کتێب دەناسن و دەیانەوێت لێی نزیک بنەوە، بەپەلە پروزە بۆ تەواوکردنی تێزی ماجستێرەکەی لەهەندێک کتێبی دیاریکراو نزیک دەبێتەوە پاش ئەوەیش رەنگە نەچێتەوە بەلایاندا.. جا دەبێت دوو ساڵ چی بێت بۆ خوێندنەوەو قۆناغی سەرەتایی خوێندنەوە؟ چۆنچۆنی ئەو خوێندکارە فریای رێکخستنی پرۆژەیەک بۆ خوێندنەوە بکەوێت.. بۆیە ئەوانەیشیان کەدەردەکەون لەوانەن کەپێشینەیەکی رۆشنبیریان هەیە.. ئەوانەیان نایەڵن تێزەکەیان بچێتە قاڵبی راپۆرت نوسینەوە.

بۆیە بەلاتانەوە سەیر نەبێت خوێندکاری وا هەیەکە دەیەوێت لەسەر رامبۆ بنوسێت وا دەزانێ رامبۆی پاڵەوانی فیلمێکی باوی بەناوبانگە.. تا پرسیار دەکات و مەسەلەکەی بۆ روندەبێتەوە.. کارێکی سەیر بەدیدەکرێت لەهەڵبژاردنی بابەتی تێزدا، تێکەڵاوکردنێکی شێواو لەلکاندنی کۆمەڵێک چەمکی دژ کە دەلالەت لەنەبوونی دیدێکی رون دەکات و ئێمە بۆمان هەیە لەسەر دوو شتی دژ بەیەک یاخود دوور لەیەک بنوسین بەڵام بەمەرجێک سیستمێک بدۆزینەوە بۆ رێکخستنیان ئەگینا دەکەوینە ناو کۆمەڵێک هەڵەکارییەوە (مغالطات).. بۆمان هەیە بێین لەتێزێکدا شتێک لەسەر جیهانی شاعیرێکی کورد - وەک شێرکۆ بێکەس - و شاعیرێکی عەرەب بنوسین بەدوای جیاوازی یا لێکچون لەنێوانیاندا بگەڕێین بەڵام چاکترە، پێش هەموو شتێک، لەحاڵەتێکی وەهادا سات و زەمەنی بیرئاوێزانییەک (زمن ولحظة المپاقفە) بدۆزینەوە کەپرۆژەکە بخاتە گەڕو بیخاتە سەر سکە تا دەست بەجوڵانی خۆی بکات.

لەم زەمینەیەشدا دەپرسین لەچ زەمەن و دەیەیەکدا نزیکبونەوەی رۆشنبیری لەنێوان ئەدەبی عەرەبی و کوردیدا روویداوە؟ بەلای منەوە لەحەفتاو هەشتاکاندا شیعری کوردی سودی لەشیعری نوێی عەرەب بینیوە، لەدیدو کەرەستەو تەکنیک.. بەڵام لەنەوەدەکاندا شیعری کوردی سودێکی لەو جۆرەی لەئەدەبی فارسی بینیوە نەک لەشیعری عەرەب.

شاعیرانی حەفتاو هەشتاکانمان بەکوردی و بەعەرەبی شیعر و ئەدەب و رۆشنبیری عەرەبیان دەخوێندەوەو بە بەردەوامی بەدوایدا دەچون و سودیان لەئەزمونی شاعیرە عەرەبە نوێخوازەکان دەبینی چونکە هەمویان زمانی عەرەبییان دەزانی، بەخوێندنەوە لەرۆشنبیری عەرەبەوە نزیکبون، بەڵام ئەمە لەنەوەدەکاندا وا نەمایەوە.. لەم دەیەیەدا ئەگەر بشێت بڵێین. نەوەیەکی تر پەیدا بوو دوور بوو لەزمانی عەرەبی و زۆر پێی نەدەخوێندەوە بەڵکو لەشیعری فارسییەوە نزیکبوو جا ئیتر هەندێکیان لەڕێگای خوێندنەوەوە بەزمانی فارسی و هەندێکیشیان لەڕێگای کاری وەرگێڕانەوە.. ئەم دوو زەمینە زەمەنییە کاریان لەسەر دەکرێت بۆ نوسینی چەندین تێز.. لەیەکەمیاندا دەتوانین تێزێکی ماجستێر یا دکتۆرا بنوسین و تیایدا بۆ ئەوە بچین کەشێرکۆ لەمەحمود دەروێشەوە نزیکە نەک لەمحەمەد ماغوتەوە.. کارێی چاک دەکەین ئەگەر بەراورد لەنێوان شێرکۆو مەحمود دەروێش بکەین یان شتێک دەربارەی دیدو بۆچونیان بنوسین چونکە هەردووکیان لکاون بەخاکەوەو باسی بەرهەڵستی دەکەن و تیایدا قوڵدەبنەوە. بەڵام کارێکی قورسە یا زۆر نەگونجاوە باسی بەراوردکردنی جیهانی شێرکۆ بێکەس و محەمەد ماغوت بکەین.. چونکە دوو بۆچونی جیاوازیان هەیە. راستە هەردوکیان موعاناتیان هەیە وێنەیەیان هەیە پێیان ئاشناین بەڵام دوو دیدی جیاوازیان هەیە. کەشێرکۆ باسی نیشتمان و خاک دەکات وەک کەسێک باسی دەکات تیایدا توابێتەوە، پێوەی لکابێت و رەشەباو بارود ناتوانێت دووریان خاتەوە. بەڵام محەمەد ماغوت لەدیدێکی جیاوازەوە باسی نیشتمان دەکات، وەک کەسێک لێی بێزار بێت چونکە نیشتمان بەموڵکی رژێمی عەرەبی دائەنێت خیانەت لەنیشتمان دەکات و خیانەتیش بەشتێکی پیرۆز دائەنێت چونکە وەستانە بەرامبەر بەرژێمی عەرەبی.. جا نازانم چۆنچۆنی لەتێزدا شێرکۆ و محەمەد ماغوت یەکدەخەن؟ یا کەسێک فارسی نەزانێت، ئەمەیان بەهەرحاڵ، یا ئاگای لەرۆشنبیری و ئەدەبی فارسی نەبێت چۆن رێگا دەدرێت لەسەر حافزی شیرازی و مەولەوی بنوسێت یا لەسەر فروغ و نازک تێز ئامادە بکات؟. خۆ ئەگەر لایەنی ئەکادیمی رەچاو بکرێت کۆمەڵێک مەرج هەن دەبێت رەچاو بکرێن.

زۆر لەو تێزانە پرسیاری گەورەیان تیا ناکرێت، بۆیە بەشێوەیەکی ئاسایی دەکەونەوە. لەشتی باوەوە دەستپێدەکەن بۆ شتی باو و هەڵێنجانی باو.

ئەدۆنیس لە کتێبی (الصوفية والسريالية) دا موغامەرە دەکات چونکە خۆی لەدوو بابەت دەدا سەر بەدوو سەرچاوەی جیاوازن.

سوفیزم و سوریالیزم جیان، دورن لەیەک بەڵام ئەو دەیەوێت لێکیان نزیکاتەوە. سۆفیزم ئیمانێکی بێدەنگە، سوریالیزم بۆ خۆی هەڵگری جۆرێک لەئیلحادە. پرسیاری ئەم دەربارەی نزیککردنەوەو دۆستایەتی دۆزینەوەی نێوان ئەم دوو جیهانە دوورەیە. یاخود لەبەشێکی کتێبەکەیدا بەدوای ئەوەدا دەگەڕێت بیسەلمێنێ رامبۆ، بەسەرچاوەی بیری، شاعیرێکی رۆژهەڵاتییە نەک رۆژئاوایی. بۆ وەڵامدانەوەیش بەدوای ئەوەوەیە بڵێت بابی قورئانی خوێندووە. دیارە گەشتیشی بۆ یەمەن چەسپاندنی ئەو وەڵامەیە.

ئەمە موغامەرەیە بۆ خۆی چونکە رامبۆ بەشاعیرێکی رۆژئاوایی ناسراوە لەبیروبۆچون و رۆشنبیریدا. ئەدۆنیس دەیەوێ دیوێکی ترو مەودایەکی تری رامبۆ بخوێنێتەوە باوەڕیشی پێنەکەین رێز لەو موغامەرە جوانەی دەگرین. خۆزگە تێزی خوێندنی باڵای ئێمەیش لەقاڵبی باوکاری دەرئەچوو، پرسیاری قوڵ و نامۆو نوێی دەخستەڕوو بەوەڵامی نوێوە دەکەوتە بەر دەستمان.■

شۆڤێنیزمی عەرەب و عێراقی خورمژ

ئارام تەها

مێژوو شاهیدە کەدەوڵەتی عێراقی وەک پاشماوەیەکی میراتی قەڵەمڕەوی عوسمانی تورکی لەساتێک لەساتەوەختەکانداو بەر مەبنای بەرژەوەندییە کۆڵۆنیالیزمیەکانی سەرەتای سەدەی بیستەم لەنەشتەرگەرییەکی زۆرەملێیداو لەئاکامی کۆکردنەوەیەکی ناچارییانەی فرە نەتەوەیی و فرە ئایینی و فرە مەزهەبی و فرە خێڵایەتیدا دامەزراوەو حوکمڕانیەتە یەک لەدوا یەکەکانیشی لەسەر بنەمایەکی عورفی و سەربازیی و کودەتایی یەک لەسەر حسابی دارمانی ئەوی تر هاتووە و ئەوەش کەداینەمۆو بزوێنەرو هاندەری پێدانی کورسی دەسەڵات بووە بەو فەرمانڕەوایە زۆرە ملێیانە فۆبیای نەتەوەپەرستی و شۆڤێنیزمی عەرەبی و ژمارەکردنی عێراق بووە بە بەشێک لەفۆبیای ئەو نیشتمانە عەرەبیە گەورەیەی کەتا هەنووکە لەسەر ئەرزی واقیع نەیتوانیوە وەک بەر مەبنای تەواوی پێکهاتە هاوبەشەکان تەنانەت لەسەر دوو وڵاتیشیاندا مۆدێلێک لەو فۆبیایە بەدەستەوە بدات و (ئیشەڵڵا بەدەستیشیەوە نادات).

ئەم فۆبیا لەسەردەمی عێراقی بەعسدا مایەی بەرزکردنەوەی ئەو دروشمە بوو کە (عەرەب یەک نەتەوەی یەکگرتووی خاوەن پەیامێکی نەمرە). ئەم بەپاشکۆیەتی کردنەی عێراق وەک بەشێک لەو فۆبیایە بەرادەیەک تۆخ بوو بوویەوە کەئاوێتەو یەکانگیری گوتارێکی لەخۆی شۆڤێنیزمتر بوو بوویەوە ئەو گوتارەی کە لەسەر دەستی رەوتە ئایینییە سونییە عەرەبییەکاندا پەیرەو دەکرێت و لەناوەڕۆکدا جگە لەگوتارێکی شۆڤێنیزمی عەرەبیی هیچی تر نیەو لەو رواڵەتیشدا جگە لەتیرۆر هیچی تر نیە.

فۆبیای شۆڤێنیزمی بەعس و فۆبیای ئاینی تیرۆر بەڕادەیەک ئاوێزانی یەکتر بوبوون کەتیایدا وێناکانی بەعسی قاعیدەو سەدامی بن لادن بەدیدەکران. گەرچی ئەم جۆرە نوێیە لەفۆبیای ئاوێتە لەهەناویدا هەڵگری ئیشکالیەتی ئەوەبوو کەبەعس لەپشتیەوە بۆ مەبەستی مانەوەی تاقمێکی دیاریکراو بەکاریدەبرد بەڵام لەنەگبەتیتر ئەوەبوو کەبێ ڕەچاوکردنی ئەم مەغزا سەددامییە تیرۆری ئایینی ئەمەی لەبەعسی سەدامی پێ قبوڵ بوو بەڕادەیەک کەتەنانەت دوای روخانی رژێمی بەعسیش تاهەنووکە ئاوێتەی یەکترن و چ تیرۆرو چ پاشماوەکانی بەعسیش لەیەک بەرەدا کۆدەکاتەوە.

ئیشکالییەتی دەرەوەی ئەم جۆرە نوێیە لەفۆبیای ئاوێتەش ئەوەیەکە ئەم بەرەیە بەبەرەی بەرگری دەزانێت و پێی وایە بەرگری کردن لەسیمبولی شۆڤێنیزمی عەرەبی لەم دەروازەیەوە دەسپێدەکات و ئەرکی هەموو عەرەبێکە دەستیپێوە بگرێت و پشتیوانی لێ بکات. ئاستەنگی بەردەم ئەم خواستە شۆڤێنیزمییە لەعێراقدا (عێراقی دوای رژێمی بەعس) لەئێستا خۆی لەچەند گرفتێکدا دەبینێتەوە، لەوانە:- یەکەم هەستنەکردنی شۆڤێنیزمی عەرەب بەعروبەیەتی عێراق. دووەم، بوونی سەرەک کۆمارێکی کوردو بەدەستەوەگرتنی چەند پۆستێک لەلایەن کوردی غەیرە عەرەبەوە. سێهەم، وەرچەرخان و گۆڕان و هەنگاونانی عێراق بەرە و عێراقێکی فیدراڵیی دیموکراسی پەرلەمانی کەخواستی عەرەبچێتی و عەرەبایەتیبونی عێراق چەند مافێکی تر بسەلمێنێت چوارەم، ئەژمارکردنی ئاینی ئیسلام بەیەک لەسەرچاوەکانی تەشریع نەک بەئەوەل و ئەخیر سەرچاوە کەتیایدا لەبایەخ و بەهێزی ئەو چەکە ئاینیە لاواز دەکات کەبەدەست فۆبیا نوێیە ئاوێتەکەوەیە.

لەلایەکی تریشەوە ناسنامەی سیاسی عێراق کەکاربۆ بەدەستهێنانی وەلائێکی عێراقی دەکات لەسەرو وەلائیی نەتەوەیی و ئایینی و ئیتنیەوە کەتیایدا هاوکێشەی عێراق بەشێکە لەنەتەوەی عەرەب و نیشتمانی عەرەبی بەهەندی سەرەکیی وەرناگرێت چونکە سروشتی ئەو پێکهاتەیە جێی ئەوەی تێدا نابێتەوە. هەموو ئەمانە لەتێڕوانینی عەرەب و وڵاتە عەرەبیەکانەوە عێراقی لەبەردەم هەڵوێستێکی واق ورماودا داناوە بۆ سەرلەنوێ چوونەوە بەنێو دنیای پەیوەندی و بەرژەوەندییەکاندا لەگەڵ دنیای عەرەبیدا کەمەرجی گەڕانەوە تیایدا بۆ نێو ئەو دونیایە پابەندبوونە بەفۆبیای عەرەبی بوونەوە لەلایەک و پارێزگاریکردنە لەیەکپارچەیی خاکی عێراق لەلایەکی ترکەدەستگرتن بەیەکەمیانەوە هەڵوەشاندنەوەی هاوکێشەی دووەمەو بەمەش شۆڤێنیزمی عەرەبی لەجیاتی ئەوەی پشتیوانی لەعێراقێکی فیدراڵ و دیموکرات و یەکگرتوو بکات کار بۆ دابەشکردنی دەکات و دەیەوێت لەو ناسنامە سیاسیە نوێیە دابیبڕێت کەعێراقیەکان لەخەمی بەدەستهێنانیدان. ئەم هەلومەرجە گەرچی بەردەبازی گواستنەوەیە بۆ قۆناغێکی نوێتر لەئایندەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بەڵام لەناوەڕۆکدا مەسەلەیەکی چارەنوسسازە لانی کەم بۆ دەستەبەرکردنی تەوافوقێک کەمایەی دارنینی جەنگی ئەهلییە لەبەرۆکی عێراقییەکان. خۆ گەر شۆڤێنیزمی عەرەبی عێراقیش مل بدات بەو خواستەو ببێتە کاراکتەری کارای ئەو نواندنە ئەوا ئەو جەنگەو دابەشبونی عێراق دەبێتە شتێکی حەتمی و (تقسيم المقسم و تجزئه المجزء) هەنگاوێکی تر تەکان و برەو دەدات بەڵام لەسەر حسابی رژانی خوێنێک کەشۆڤێنیزمی عەرەبی لێی بەرپرسیار دەبێت هەڵشکانی کردەوە تیرریستیەکانی عێراق بەگشتی و ناوەندی سوننەی عێراق بەتایبەتی و تێکچونی باری ئەمنی و رەشەکوژی بێ جیاوازی عێراقیەکان لێرەوە سەرچاوە دەگرێت و موبارەکە نەکردنی زۆرێک لەوڵاتانی عەرەبی لەحکومەتی عێراقی هەڵبژێردراویش دیارترین رەنگدانەوەی دیاری ئەو خواستەیەو دوایین جموجوڵە دیبلۆماسی و سیاسیەکانی عێراقیش لەگەڵ ئێران و تورکیا ئاماژەیەکی عێراقیی راشکاوە بۆ تێگەیشتن لەو خواستەو ئا لێرەوەیە عێراق لەبەردەم دووڕێیانی یا خورما یا مێوژدایە و ئەوەش کەشۆڤێنیزمی عەرەب لەعێراقی دەوێت نەخورمایەو نەمێوژ چونکە نەعێراقی شۆڤێنیزمی دەتوانێت عێراقی عێراقیەکان بێت و نەعێراقی عێراقیەکانیش دەتوانێت عێراقی شۆڤێنیزمی عەرەبی بێت.

کەواتە ئەوەی عەرەبی شۆڤێنیزمی لەعێراقی دەوێت (خورمژە) خۆ گەر وا نیە کوا پشتیوانی عەرەبی لەعێراقی فیدراڵ و دیموکرات؟ کوا هەڵوێستیان لەمەڕ رەشەکوژی و تیرۆر؟ کوا پشتیوانی و هاوکارییان لەمەڕ بوژاندنەوەی عێراق؟ کوا نوقڵانەو موبارەکەیان لەئەنجومەن و حکومەتی هەڵبژێردراوی عێراق؟ کوا فەتواو ئیدانەکردنی ئاینیان لەرسواکردنی ئیستغلالی ئایین؟ ئاینێک کە لەبری ئەوەی کەرەسەی لێبوردەیی و پێکەوەژیان و برایەتی بێت؟! کەرەسەی سەربڕین و قەتڵ و عام و حەڵاڵکردنی رشتنی خوێن بێت! کەرەسەی ناردنی تیرۆریست و یەکلاییکردنەوەی بەرژەوەندی و خواستی شۆڤێنیزم بێت لەسەر حسابی سەرو ماڵی هەموو هاوڵاتیەکی عێراقی بەکورد و عەرەب و تورکمانیەوە بەشیعەو سوننەو یەزیدی و سابیئیەوە.■

ژنانی کوێت براوەو ئیسلامییەکان دۆڕاو

ن/ئەمیر تاهیری

و لەئینگلیزییەوە/ بەرزان وەهاب

کە ئەنجوومەنی نیشتمانی کوێت (پەرلەمان) هەفتەی رابردوو کۆبووەوە کەم کەس پێشبینی ئەوەی دەکرد کە لەو دانیشتنەدا بڕیارێکی مێژوویی دەدرێت بە بەخشینی تەواوی مافە سیاسیەکان بەژنان. مەسەلەکە تەنانەت لەئەجێندەکەدا نەبوو چونکە رێک هەفتەیەک پێشتر ئەنجوومەن داواکارییەکی رەتکردەوە بۆ رێگەدان بەژنان لەدەنگداندا تەنانەت لەهەڵبژاردنی شارەوانیەکاندا.

زۆرێک لەچاودێران گەیشتنە ئەو دەرەنجامەی کەوا بۆ جارێکی دیکەش حکومەتی کوێتی چۆکی دادا بۆ گوشاری ئیسلامیەکان و مەسەلەکە بۆ چەند ساڵێکی تریش دوا دەخرێت.

بەڵام کاتێک پەرلەمان کۆبووەوە، حکومەت بەسەرۆکایەتی سەرۆک وەزیران شێخ سەباح ئەحمەد ئەلجابر یاسایەکی هەڵبژاردنی هەموارکراوی پێشکەش کرد کەتیایدا ژنان مافی سیاسیانەی تەواویان دەبێت بۆ دەنگدان و خۆپاڵاوتن لەهەڵبژاردنەکەدا. هەروەها حکومەت شێوازێکی پەرلەمانی دەگمەنی بەکارهێنا بۆ ناچارکردنی پەرلەمان بۆئەوەی لەتاکە دانیشتنێکدا دەنگ لەسەر ئەو مەسەلەیە بدات. بلۆکی ئیسلامیەکان کەرێگربوون لەبەردەم مافەکانی ژناندا هیچ بوارێکیان بۆ نەمایەوە بۆ مانۆڕکردن و یاساکەش

> **داواکاری مافی سیاسیانەی یەکسان لەگەڵ پیاواندا بۆ یەکەمجار لەهەفتاکاندا هاتە کایەوە. بەڵام دوا بەدوای ئەوە ماوەیەک لەدڵنیا نەبوون هاتە ئاراوە کەخودی بوونی حکومەتی دەستوری کەوتە گومانەوە لەیەکێک لەحاڵەتەکاندا ئەمیری کوێت بەهۆی هەڕەشەی شۆڕشی ئێران و هەڕەشەکانی عێراقەوە بڕیاریدا کەسەرتاپای پەرلەمان دابخات**

رەزامەندی لەسەرکرا بەڕێژەی ٣٥-٢٣.

دەنگدانەکەش درەنگ وەخت کراو فریای ژنان ناکەوێت بۆئەوەی لەهەڵبژاردنی شارەوانیەکانی مانگی داهاتوو دەنگ بدەن. بەڵام ژنان پێشتریش لەخۆئامادەکردن بوون بۆ هەڵبژاردنە پەرلەمانیەکەی ٢٠٠٧.

ئەم بڕیارە کۆتایی بەو حاڵەتە تایبەتەی کوێت دەهێنێت وەکوو یەکێک لەدوو تاکە دەوڵەت لەجیهاندا کەڕێگە نادەن بەژنان بەشداری هەڵبژاردن بکەن. هەروەها رێگە خۆشکەر دەبێت بۆ ژنان کەبەشداری کابینە بکەن و پۆستی باڵیۆزیش وەربگرن.

ئەم ریفۆرمە بەشێوەیەکی سەرەکی سەرکەوتنێکە بۆ ژنانی کوێت، کەهەتاوەکو ئەم دواییە پشتیوانیەکی ئەوتۆیان لێنەکرابوو لەلایەن پیاوانەوە بەلیبراڵەکانیشەوە.. ژنانی وەک (لیلی داشتی) و (لۆلۆ الملا) شایستەی ناوهێنانن بۆ ئەم سەرکەوتنە.

داواکاری مافی سیاسیانەی یەکسان لەگەڵ پیاواندا بۆ یەکەمجار لەهەفتاکاندا هاتە کایەوە. بەڵام دوا بەدوای ئەوە ماوەیەک لەدڵنیا نەبوون هاتە ئاراوە کەخودی بوونی حکومەتی دەستوری کەوتە گومانەوە لەیەکێک لەحاڵەتەکاندا ئەمیری کوێت بەهۆی هەڕەشەی شۆڕشی ئێران و هەڕەشەکانی عێراقەوە بڕیاریدا کەسەرتاپای پەرلەمان دابخات.

لەناوەڕاستی هەشتاکاندا، هەڵسووڕێنەرانی مافەکانی ژنان لەکوێتدا گوڕو تینێکیان بەخۆوە بینی و داواکارییەکی ئێجگار زۆریان پێشکەش ئەمیری کوێت کرد بۆ یەکسانی مافەکان. تەئکیدیان لەسەر ئەوە کردەوە کەدەوڵەتێک کەلەمەترسی شەڕەنگێزی دراوسێکانیدا بێت کاتێک بەهێزتر دەبێت ئەگەر بێتوو سەرجەم هاوڵاتیەکانی بەژن و پیاوەوە یەکگرتووبن بۆ بەرگری.

داگیرکردنی کوێت لەلایەن عێراق سەلماندنی کەژنان لەسەر راستن. کاتێک کەسوپای کوێت هەڵهات، زۆرێک لەپیاوان زۆر بەئاسانی هەڵهاتن رووەو عەرەبستانی سعودی. دواتر مەسەلەیەکی چاوەڕواننەکراو روویدا، ژنانی کوێت بوون بەپێشەنگی مقاوەمەی نیشتمانی لەدژی داگیرکارییەکەی سوپای سەدام حسێن.

سەدان ژنی کوێتی کوژران یان دەستگیرکران لەلایەن سوپاکەی سەدامەوە. پاش رزگاربوونی کوێت لەلایەن هاوپەیمانانەوە، زۆر کەس پێشبینی گۆڕانێکی گەورەی دەکرد رووەو دیموکراسی بەیەکسانی مافەکانی ژنانیشەوە. بەڵام لەگەڵ یەکەم کۆبوونەوەی پەرلەماندا ئاشکرا بوو کەهاوپەیمانیەک لەنێوان ئیسلامیەکان و سەرەک خێڵەکان سوورن لەسەر ئەوەی کەژنان لە "شوێنی دروستی خۆیان" بمێننەوە ئەویش هاوڵاتی پلە دووە.

ژنانی کوێت، بەداخەوە شکستیان هێنا لەقەناعەت پێکردنی ئیدارەکەی جۆرج بۆشی باوک بۆئەوەی گوشار بخاتە سەر سەرانی کوێت بۆ ریفۆرم.

ئیدارەی ئەمریکی پێی وابوو کەدیموکراسی و مافەکانی مرۆڤ لەرۆژهەڵاتی ناوەڕاست حەزو ئارەزوویەکە وەک لەوەی پێویستیەکی جدی بێت. بەهەرحاڵ لەساڵی ٢٠٠٢دا سیاسەتی ئەمریکی گۆڕا بەلای هاندانی دیموکراسی لەسەرانسەری ناوچەکەدا. مەسەلەی وەرگرتنی مافی سیاسیانەی یەکسان بۆ ژنان بوو بەترۆپکی ئەجێندای نێوان کوێت و واشنتۆن، چونکە ئەمریکا درکی بەوە کرد کەدیموکراسی لەجیهانی عەرەبیدا دەبێتە مایەی پتەوکردنی ئاسایشی نەتەوەیی خۆی.

کوێتیەکان تێگەیشتن کەخودی مانەوەیان وەکو دەوڵەتێکی سەربەخۆ لەیەکێک لەپڕ ئاشوبترین ناوچەی جیهاندا، پابەندە بەپشتیوانیەکی بەهێزی ئەمریکاو رۆژئاوا. بەڵام درکیش بەوە دەکەن کەحکومەتەکانی رۆژئاوا ناتوانن قەناعەت بەڕای گشتی خۆیان بکەن کەتا هەتا هەتایە پابەندبن بە بەرگریکردن لەکوێت بەتەنها لەسەر بنەمای هێزو سیاسەت. دەنگدەرانی رۆژئاوا قورسە بەلایانەوە کەجەنگ بۆ دەوڵەتێک بکەن کەتیایدا جیاوازی نێوان رەگەزەکان هەبێت.

> **پاش رزگاربوونی کوێت لەلایەن هاوپەیمانانەوە، زۆر کەس پێشبینی گۆڕانێکی گەورەی دەکرد رووەو دیموکراسی بەیەکسانی مافەکانی ژنانیشەوە. بەڵام لەگەڵ یەکەم کۆبوونەوەی پەرلەماندا ئاشکرا بوو کەهاوپەیمانیەک لەنێوان ئیسلامیەکان و سەرەک خێڵەکان سوورن لەسەر ئەوەی کەژنان لە "شوێنی دروستی خۆیان" بمێننەوە ئەویش هاوڵاتی پلە دووە**

نابێت ئەم هەنگاوەی پەرلەمانی کوێت وەکوو چاکەیەک بۆ ژنان سەیر بکرێت. بەشێوەیەک لەشێوەکان، رەنگە پێچەوانەکەی راست بێت. بەبەشدارییەکی ئەکتیڤانەی پرۆسەی سیاسیانە، دەکرێ چاکەیەکی زۆریان دەبێت بۆ دەوڵەت.

یەکێک لەهۆکارەکان ئەوەیە کەژنانی کوێت لەرادەبەدەر رۆشنبیرترن لەپیاوەکان. لەدە ساڵی رابردوودا، ژنان زۆرینەیەکی بەرچاویان پێکهێناوە لەدەرچووانی زانکۆکان و لەسەرجەم بوارە سەرەکیەکاندا.

تارادەیەکیش لەهەموو حاڵەتێکدا لەپیاوان بەتواناتر بوون لەبواری دەستکەوتی ئەکادیمیدا. هەربۆیە رەتکردنی مافەکانی ئەو نیوەیەی کە رۆشنبیرتر نین، سیاسەتێکی چەوت بوو.

هەروەها وەرگرتنی مافە یەکسانەکانی سیاسیانەی ژنان شکستێکی گەورە بوو بۆ ئیسلامیزم، وەک ئیدیۆلۆژیایەکی سیاسی، بەڵام نەک شکست بۆ ئیسلام وەک ئاینێک و کلتورێک. هیچ نەبێت لەئیسلامدا، وەک بڕوایەک و کلتورێک لایەنگریەکی زۆرتر هەیە بۆ مافەکانی یەکسانی لەو مافانەی کەرەتکراونەتەوە.■

بۆچی بڕیاری زیادکردنی موچەی پاشماوەی قوربانیان دواکەوت؟ کەی هەولێر دەگرێتەوە؟

عەلی مەحمود محەمەد ٢٤-٥-٢٠٠٥

عەولەمە لەمەشا کاری خۆی کرد، ١٠ ساڵ لەمەوپێش داوا لە حکومەتی کوردستان، پەرلەمان، دارو بەردی دەسەڵاتداری کوردی کرا کە پاشماوەی قوربانییان بکرێن بە شەهید، هەرنا مانگانەو خەرجییەکییان بۆ ببڕنەوە، لە دەرگای ڕۆژنامەو حیزب و ڕێکخراو نەمالێی نەدەین، بە پێ، بە ڕێم کونەو کۆڵانی پایتەخت نەما تەی نەکەین، هەموو بەیانامە و بانگەوازەکانییان وەرگرت و سەرییان لەقاندەوە و هیچییان نەکرد، داهاتی کوردستان بۆ (بانکەکانی ئەوروپا-شەڕی ناوخۆیی-بەرپرسان) خەرجکرا، ئەو خەڵکەش ژەمەکانی خواردنییان کەم کردەوە، نازانم کورد لە کەیەکەوە ئورفەتی بە ٣ ژەم نان خواردنەوە گرتووە؟؟، بەڵام لەسەردەمی ئازادییدا، هەژاران ئەو ئورفەتەیان گۆڕی، کردییان بە یەک ژەم ولە باشتریین حاڵدا دوو، چای خواردنەوە نەما، پەڵاوو و گۆشت لە جەژنانیش خۆیان ناکرد بە ماڵاندا. کام منداڵی باوک ئەنفالکراو هەیە چوبێتە قوتابخانە؟؟؟، کام ژنی گەنجی پیاو ئەنفال هەیە سەری سپی نەکردبێت و شوی کردبێتەوە؟؟؟ کام دایەو بابەی جەرگ سوتاو هەیە بەبرسێتی سەرییان نەنابێتەوە؟ هەموو ئەمانەمان بینی، ئەوەی نەجولا ویژدانی بەرپرسان بوو، ئەوەی ورتەی لێوە نەهات لێوی ئەوان بوو، ئەوەی باسی ئەنفالی نەنوسی پێنوسەکانییان بوو، ئەوەی بڕیارێکی نەدا پەرلەمان و حکومەتەکانییان بوو.

لە ئایاری ٢٠٠٢ەوە پاش ١٤ ساڵ لە کارەساتەکە، حکومەتی سلێمانی ٢٠٠ دینار مانگانەی بۆ پاشماوەی ئەنفالەکان بڕییەوە، ئیدارەی هەولێر ئەوەشی نەکرد بە ئێستاشەوە، هەرچەندە ژمارەی ئەنفالەکانی سنورەکەی زۆر کەمتر و دەستیشی پڕتر بوو. کەس و کاری ئەنفالەکان و هەڵەبجە وایان لێ هاتبوو چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەو تەلەفزیۆن و ڕێکخراوەکانییان تەرک کرد، بۆ تەرکی نەکەن، حیزب و دەسەڵات لە ژییانێک ئەوانیش لە ژییانێک. سەدان و هەزاران جاشی کوژراو کران بە شەهید، بەڵام ئەوان کران بە مردوویەک بان قەبرەکەیان بوو بە باشترین دوکانی بازرگانی.

١٦ی ئەم مانگە وزارەتی ئاوارەو ئەنفال سەر بە ئیدارەی سلێمانی بڕیارێکی دیکەی دەرکرد، ئەویش بە شەهید کردنی قوربانییانی چەکی کیمیاوی و ئەنفالەکانە، لێرەدا دەبێت بپرسین بۆچی وەزیر ئەم مزگێنییەی لەیادی هەڵەبجەو ئەنفالا نەدا بە قوربانییان؟؟، هەڵی گرت بۆ مانگێک دواتر.

ئەمساڵ بە پێچەوانەی ساڵانی پێشووەوە، یادی کارەساتەکان ڕەوتێکی کەی گرتە بەر، ئەویش کرایە ڕۆژی نارەزایەتی ئەم توێژە لەبەرامبەر دەسەڵاتداران، دیارە میدییای ئازاد، سەتەلایتەکانی ڕۆژ تی ڤی و میزۆپۆتامیا، سایدە کوردییەکان، ڕۆژنامەکان ڕۆڵی کاریگەرییان گێڕا بۆ لەقاودانی ئەم غەدرە گەورەیەی ١٤ ساڵە لەم خەڵکە دەکرێت، هاوکات ڕۆڵی هەندێک ناوەندو کۆڕو کۆمەڵیش لەوانە ناوەندی چاک پێشڕەوانە بوو.

لە یادی ئەنفالدا نوسەری ئەم چەند دێرە لە تەلەفزیۆنی میزۆپۆتامییاو ژوری ئێرە دەنگی کوردستانە بە توندی قسەم کرد سەبارەت بەو نا عەدالەتییەی لە ئەنفالەکان دەکرێت، بەرپرسێک ئاگاداری کردمەوە کە هێڵی سورم بەزاندووە، برادەرێکی کە بە دڵسۆزییەوە پێمی ووت مەجالی ئەوەت نەهێشتۆتەوە بەرگریت لێ بکەین !!!، بەڵام ئەوانەی ئازاری کارەساتەکەیان چەشتبوو دەست خۆشییان لێ کردم، نازانم چەندە هێڵی سورو ڕاستگۆیی پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە، هەرچەندە زۆر ماوە بیڵێم و ساڵانی داهاتوو ئەوەی هێشتا لەژێر بەرەیە پێویستە بۆیان بخرێتە سەر بەرە، هەر ئەو ڕێگایەش ڕاستگۆیانەیە.

ئەمساڵ لەیادی کارەساتی گۆپتەپەدا نارەزایەتییەکان زیاتر تەقینەوە، گەیشتە ئەوەی گەنجان بێدەنگ نەبن بەرامبەر بەو بەڵێنە درۆیانەی بەو خەڵکە دەدرێت، پێشبینی دەکرێت ساڵی داهاتوو پاشماوەی قوربانییان ڕۆژی یادەواری کارەساتەکانییان بکەنە ڕۆژی نارەزایەتی زیاتر لە هەلومەرجی ژییان و ئەو ناعەدالەتەی بەرامبەرییان دەکرێت، بۆیە بێ دوو دڵی دەڵێم ئەو بڕیارەی ئیدارەی سلێمانی بەرهەمی هەوڵی هەموو ئەودڵسۆزانە بوو، بەشدارییان کرد بە (قسەیەک، ڕستەیەک، بەیاننامەیەک، بەرنامەیەک)، بەرهەمیی نارەزایەتییەکان بوو کە ئەم ساڵ گەیشتە ترۆپک.

ئایا ئەم هەنگاوەی ئیدارەی سولەیمانی هێشتا لە ئاستی قوربانی ئەو خەڵکەیە؟؟، لەو ڕۆژەی ئەم بڕیارە دەرەچێت، موکەڕەم تاڵەبانی بە ٥٥٠٠٠٠ دینار خانەنشین دەکرێت، ئاخوا دەبێت چەند هەزاری وا بەو پلەیە خانەنشین کرابێت و چەند هەزار کەسی کە بە موستەشار و جێگیری وەزیر و وەزیر خانەنشین کرابن؟؟.

لە ووڵاتە مۆدێرنەکان پلەیەک داندراوە بۆ جیاوازی نێوان کەمترین و بەرزترین مانگانە، لە ئینگلتەرە ئەم جیاوازییە ١ بۆ ١٠ یە لە بەرزترین ئاستیدا، واتە جیاوازی مانگانەی بلێر و بێکارێک نابێت ١ بە ١٠ تێپەڕێنێت، بەڵام لە کوردستان جگە لەوەی شەفافییەت نییە و گەندەڵی بەربڵاوە، هاوکات لەشێوە فەرمییەکەشیدا جیاوازی مانگانە دەیان جارە، لە مانگانەی شەهید و ئەنفال و موکەڕەم تاڵەبانییەوە ئەو جیاوازییە بۆخۆتان دیاری بکەن، با من دیسان هێڵە سورەکە نەبەزێنمەوە، ئەمە سەرباری ئەوەی دەسکەوتی گەندەڵییەکانییان سەدان و هەزاران جار داهاتە فەرمییەکانە.

لە هەولێر تا ئێستا پاشماوەی قوربانییان مانگانەی فەقیرانە وەردەگرن، وەک سەدەقەیەک، شەرم و نەنگییە لێرە ژمارەکەشی بنوسم، لە جیهانی مۆدێرن شتێک نەماوە ناوی فەقیرانە بێت، بەڵام لەکوردستاندا بوونی هەیە، لەو ئیدارەیە تا ئێستا بڕیارێک نەدراوە ووشەی ئەنفالی تێدا بێت؟؟

یارمەتی فەقیرانە مانای بەزەیی پێ هاتنەوەی دەسەڵاتدارانە بەو خەڵکە، نەک ئەوەی ئەوکورسییەی لەسەری دانیشتوون بەری قوربانی ئەوان بێت؟؟، ئەو پێکەی دەینێنە سەرەوە خوێنی ئەوان بێت، ئەو شەرابەی نۆشی دەکەن فرمێسکی دایکان و ڕەهێڵەی بارانی چاوی منداڵانی سەگ خواردوی عەرعەرو نگرە سەلمان بێت !!.

هەموو حکومەتی ئیدارەی هەولێر تا ئێستا چارەکی ئەحمەد ئیسماعیل یارمەتی ئەنفالەکانی نەداوە. نازانم تاکەی بێدەنگ بین بەرامبەر بەم هەڵوێستەیان؟؟، سەرباری ئەمانەش دەیان تاوانباری ئەنفال لە هەردوو ئیدارەی کوردی بە نازو نیعمەتی کوردستانێک دەژێن کە ئەو خەڵکەی پێیان دەڵێن ئەنفال قوربانیی دەسکەوتەکانی بوون.■

laparakan.qxd 5/29/2005 12:26 PM Page 10

چین هەواری ڕابردووی ئایدۆلۆژیا و کارخانەی یاری منالانی ئەمڕۆ و گەورە هێزی داهاتوو(وەڵامێک بۆ نووسینێکی بەڕێز مەلا بەختیار)

بەشی حەوتەم

عەلی مەحمود محەمەد

چین و دواکەوتنی لە کاروانی پێشکەوتن

چین بە درێژایی مێژووی کۆن یەکێک بووە لە هێزە هەرە کاریگەرەکانی جیهان و لە شارستانییەتە پێشکەوتووەکانی، سەرچاوەی پیشەسازی و زانست و داهێنان بووە بۆ مرۆڤایەتی، وڵاتی داهێنەری و بەرهەم هێنەری حەریری گرانبەها بووە لە جیهاندا، کە ڕۆژگارێک گرنگترین کاڵابووە لە سەر گۆی ئەم زەوییە، پۆشینی تەنها بەقسمەت و نسیبی پیاو ماقوڵان و پاشا و بازرگانەکان بووە. لوغزی ئەم وڵاتەی ئەو دیوو شورای مەزنەوە بۆ مرۆڤایەتی مەتەڵێکی هەڵنەهێنراو بوو تا ئەم دواییە، ئیسلامەکان ئەوەندە لێیان ترساون، دەرچوونی ئەوانییان لەو شورایە بە یەکێک لە نیشانەکانی ئاخر زەمان زانیووە.

هەموومان لە منداڵییەوە بەو فەرموودەیەی محەمەد بە دوای زانستا لە چینیش بوو بگەڕێن ئاشنا بووین، چینمان بە زانستەکەیەوە ناسیووە. بەڵام نهێنی ئەم لە کاروان دواکەوتنەی لە پێشکەوتن و شارستانییەت لە سێ سەدەی ڕابردووی دەبێت چی بێت؟؟، ڕۆژئاوا و قەڵەم بەدەستانی هۆکاری ئەم لە کاروان بەجێمانەی چین لەو هۆو هۆکارانە لادەدەن کە پەیوەندی بە دەست درێژی و سیاسەتی داگیرکاری و تاڵان و بڕوو وێرانکاری خۆیانەوە هەیە، هەمووی دەبەنەوە سەر هۆکارە ناو خۆییەکان، بەمەش ئۆباڵەکەی دەخەنە ئەستۆی چینییەکان. با بزانیین کاک بەختیار چۆن لوغزی ئەم لەکاروان دواکەوتنەی چین هەڵە سەنگێنێت و لێی دەکۆڵێتەوە، وەک بێلایەنێک هەڵوێست دەرەبڕێت یاخود باوەشێنی بیری ڕۆژئاوایەکان دەکات و بێ تاوان دەریانەکات لە هاوکێشەکە، کاک بەختیار دەنووسێت :-

(ئەو سەردەمانەی چین، خاوەنی شارستانیەتی دێرینەی پێشکەوتوو بووە، زۆربەی وڵاتانی ڕۆژئاوا دواکەوتوو، یان لەسەر ڕێگری و چەتەیی دەریاوانی ژیاوون. هەتا ساڵی (١٦٠٠)ی زایینیش، چین لە پێشەوەی شارستنیەتی جیهانیدا بووە.)

دیاری کردنی ساڵ بۆ تەقڵە مێژووییە ئابوری، سیاسی، کۆمەڵایەتییە گەورەکان لە جیهاندا هەمووکات ڕاست نایەتەوە، بە تایبەت ئەو گۆڕانکارییە گەورانەی لە سەردەمە کۆنەکان دوور لە تێکشکانە سەربازییەکان ڕوویان داوە. هەرچەندە لەم سەردەمەدا زۆر شۆڕش و جەنگ و ڕوداوو دیاردە هەن تەقڵەی گەورەی سیاسی، ئابوری، کۆمەڵایەتییان لەگەڵ خۆیان هێناوە، شۆڕشی ئۆکتۆبەر، تێکشکانی هیتلەر، پەیماننامەی ماڵتا، شۆڕشی چین، هێرشی سێ قۆڵی بۆ سەر میسر، ڕوخانی دیواری بەرلین، شەڕی کەنداوی یەکەم، ١١ سێپتەمبەر، ئەمانە هەمووتەقڵەی سیاسی گەورەن لەم دوو سەدەیەدا ڕوویان داوە، لە ئاکامییاندا پارسەنگی هێزی نێودەوڵەتی گۆڕانی بەسەردا هاتووە و نەخشەی سیاسی، ئابوری، سەربازی جیهانی لەگەڵ خۆیدا گۆڕیووە.

کاک بەختیار لەم پەرەگرافەی نووسینەکەیدا، هۆکاری ئەو تەقڵە گەورەیەمان پێ ناڵێت، کە لە ساڵی ١٦٠٠ دا بێ زیاد و کەم بەسەر چیندا هاتووە، وای کرد چین لە کاروانی شارستانییەت دوا بکەوێت. ئەگەر تا ساڵی ١٦٠٠ لە پێشەوەی هەموو جیهاندا بوبێت، مافی خۆمانە بپرسین ئەی ساڵی ١٦٠١ چی بەسەرهات ؟؟؟. بۆچی دەبێت لە ساڵی کۆتایی سەدەدا ئەو پێشڕەوییە لە دەست بدات ؟؟؟، کێ شوێنی گرتەوە ؟؟. پێشمان ناڵێت لەو سەری سەدەیەدا چی بەسەر ئەو وڵاتە بەسزمانە هاتووە؟؟، چ هۆکارێک لە کاروانی شارستانییەت دوای خست ؟؟. ئەمە هەمووی پرسیارە ئێمەی خوێنەر مافی خۆمانە لە کاک بەختیاری بکەین تا لە نووسینەکانی داهاتوویدا کەڵکیان لێوەربگرێت و لە بەرچاویان بگرێت.

پێگەینی ڕوداوە مێژوویەکان بە تایبەت گۆڕانی پارسەنگی شارستانییەتەکان و گۆڕانی فۆرماسیۆنە کۆمەڵایەتییەکان، لەگەڵ جوجەڵە سازیدا بە تەواوی جیان، ٢٨ ڕۆژی خۆی تەواو بکات (ئەگەر هەڵە نەبم) هێلکە جوجەڵە بەرهەم بهێنێت، لێرەدا ئەگەر کاک بەختیار چەندایەتی و چلۆنایەتی سەردەمی مارکسی بوونی خۆی لەیاد بێت ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕن لەم هاوکێشەیەدا، گۆڕانە چەندایەتییەکان پاش کەڵەکەبوون و پێ گەین دەبن بە چلۆنایەتی، هەرچەندە چاوەڕوانی گۆڕان بۆ چەندایەتی حەوسەڵەی زۆری دەوێت، هەر ئەمەش وەرەی زۆر لە کۆنە مارکسییەکانی ڕوخاند، تەقڵەی ئایدۆلۆژی پێیان لێدا.

بەڕێزی چۆن دەتوانێت ئەوەمان بۆ بسەلمێنێت، چینییەکان تا ساڵی ١٦٠٠ی ڕێک بێ زیاد و کەم لە پێشەوەی شارستانییەتی جیهانیدا بوونە؟، سەرچاوەکانی چین؟، ئەمە ئەوە دەگەیەنێت تا کۆتایی دیسەمبەری ساڵی ١٥٩٩ش هەر بە یەکەمی ماونەتەوە، لە ساڵی ١٦٠٠زاییندا لە پڕ دەکەونە دواوە، ئەم ساتمە گەورەیە چی بوو ملی ئەو وڵاتە زەبلاحەی ورد کرد و لە کاروان دوای خست ؟؟؟. ئەمە مێژووی شارستانییەتەیان مێژوی ئۆلۆمپی ؟؟، ئەمانە یارچی شارستانییەتن، یان پاڵەوانی ماراسۆن لە پڕپیان وەرەگەڕێت و دوا بکەون، لە یاری بە دۆڕاوی دەرەکرێنە دەرێ ؟؟؟. نازانیین لە کام کاتی ئەو ساڵەدا ئەم پاشەکشەیە ڕوی داوە بووەتە هۆی ئەو پاشەکشەیەی چین لە کاروانی شارستانییەتی جیهانی ؟؟، هۆکارەکەی هەر زاوزێی ئەو ساڵە بوو؟؟ یان جوجەڵەکانی پێشوو پێگەیین؟؟، خۆ ئەو ساڵە لە جیاتی کولە مرۆڤ نە باری؟، چینییەکان لەو ساڵەدا نەبوونە کەروێشک بە لێشاو منالییان بەرهەم هێنابێت ؟؟. کاتێک سەرۆکی ئۆلۆمپی کوردستان دەست لە ئابوری وەردەدات، بە مەبدەئی بەربونەوەو دەست و قاچ و مل شکان شت بنووسێت، ئەنجامەکەی هەر وای لێ دێت.

بەکارهێنانی سەری سەدەکان لە نووسینەوەی مێژوودا، تەنها لە مێژووی سەرهەڵدانی پێغەمبەران و فریادڕەس و پیاوچاکان لە ئاینەکاندا بەدی دەکرێت، نەک لە نووسینەوەی مێژووی ڕیالستی مرۆڤەکانی سەر زەوی و گۆڕانکارییە ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان و لاسەنگ بوون لە پارسەنگی هێزە جیهانییەکان ؟؟؟.

با پێکەوە چاوێک بە جێگەی چین لە ئابوری و پێشکەوتنی جیهاندا بخشێنیین، بزانیینرۆڵیان چی بووە لە سەدەکانی ڕابردوودا. چین بە درێژایی ٥٠ سەدە، گرنگترین وڵاتی ڕۆژهەڵات بوو لە مێژوودا (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد-ص٨). چینییەکان بۆ ماوەی ٢٠٠٠ ساڵ تاکە هێزی باڵادەست بوون لە هەموو ڕۆژهەڵات (ثقافة جديدة عدد ٢٤٧-ص٤٧-ليكسينك-ترجمه حسين محمد حسن-الديمقراطيه و حقوق الانسان بين غرب والصين). دیارە تاکە هێزی باڵا دەست و هێزی کاریگەر جیاوازی لە نێوانییان هەیە، ئەمەریکا دوو سەدەیە هێزێکی کاریگەرە لە جیهاندا، بەڵام دوو دەیەیە تاکە هێزی باڵادەستە.

مێژوو ئەوە دیاری دەکات تا چاخەکانی ناوەڕاست زانست و هونەری پیشەسازی لە چین لە پێشەوەی ئەوروپادا بووە (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد-ص ٨).

لە نێوان ساڵانی ١٤٠٥ بۆ ١٤٣١ زکەشتییە چینییەکان دەستییان گرت بەسەر دەریاکانی باشوردا، هەموو ئەو ناوچانەی گرتییان، کەوتنە ژێر قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی ئیمپراتۆری چینەوە (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد-ل ٩).

چین لە ماوەی ٧٠٠ ساڵ بە دوای زایندا ئابورییەکی بەهێزی هەبوو، بەرهەمی خۆراکی زیاد لە پێداویستی هاوڵاتییانی بەرهەم دەهێنا، پیشەسازی حەریر و بلوری ئەو باڵادەست بوو بەسەر بازرگانی جیهاندا. مێژوو نوسان باوەڕییان وایە چین لە ساڵی ١٧٣٠ دا گەورەترین بەرهەم هێنەری کالاي بووە لە جیهاندا، ئێستاش ١٢٪ پیشەسازی گۆڕینی جیهان بەرهەم دەهێنێت (بیان-٢٢-٢-٢٠٠٥).

تا سەردەمی دەسەڵاتدارییەتی بنەماڵەی مینگ لە ساڵی ١٣٦٨ ز سەرکردایەتی جیهانی کرد لە داهێنانە زانستییەکان (کاغەزی چاپ-بارود - فەخفوری-موغناتیس...)، بەڵام لە سەدەی ١٤ بە دواوە ڕۆڵی لاواز بوو و پاشەکشە دەستی پێ کرد (چین پەخینە-ئەنتەرنێت).

بازرگانی دەرەوەی چین لەساڵی ٢٠٦ پ ز دەستی پێکردووە، لەگەڵ دەرەوەی خۆیان مامەڵەیان کردووە. پێش ١٣٠٠ ساڵ چینییەکان چاپیان زانییوە، واتە پێش ئەوروپییەکان بە ٨ سەدە، دراوی کاغەزییان پێ چاپ کردووە (صين-ماضيها و حاضرها-فراك اوين - قبله ثورة طبعه كتاب).

ئەوە نییە تەنها کاک بەختیار سەری سەدەکان بکاتە ساڵی وەچەرخانی مێژوویی، ئەم بەڕێزەشمان کە نووسەرێکی دیکەی کوردە هەمان میتۆد بەکار دەهێنێت لەگەڵ سەری سەدەکان، بەڵام ئەو هۆکاری دواکەوتنەکەی چین لە ملّ داگیرکەران ناکاتەوە، زاوزێش ناکاتە تاکە هۆی ئەم لە کاروان بەجێمانە ((تا ساڵی ١٤٠٠ چین پێشکەوتوترین وڵات بووە، پاش هێرشی داگیرکەران سستی بەخۆوە بینی (کوردستان نێت - وهاب شاه محەمەد -چین لە کۆمۆنیزمەوە بۆ هێزێکی جیهانی)). لە سەردەمی دەسەڵاتدارییەتی بنەماڵەی شانگ، واتە سەردەمی شارستانی برۆنزی (١٠٤٠- ١٧٥٠ پ. ز) چین لە پێشەوەی تەواوی جیهاندا بوو.

لە بواری بەرهەم هێنانی کشت و کاڵیشدا چینییەکان پێشکەوتوو بوون، لە سەدان ساڵ لەمەوبەرەوە قەناتەکانی ئاودێری لە چیندا لێدراوە. گەورەترین وڵاتی بەرهەم هێنەری کشت و کاڵە لە جیهاندا، لە بەرهەمی برنج، لۆکە، توتن، بەراز یەکەمە لە ئاستی جیهاندا و لە بەرهەم هێنانی گەنمیش لە پێشەوەیە.

لە ساڵی ١٧٥٠دا چین نزیک سێ یەکی بەرهەمی پیشەسازی جیهانی بەرهەم دەهێنا ٣٢.٨٪، لە ساڵی ١٨٠٠ ئەو ڕێژەیە بووە ٣٣.٣٪، لە ساڵی ١٨٣٠ ڕێژەکە بووە ٢٩.٨٪، لە ساڵی ١٨٦٠ بووە ١٩.٧٪، لە ساڵی ١٨٨٠ بووە ١٢.٥٪، لە ساڵی ١٩٠٠ بووە ٦.٢٪، لە ١٩١٣ بووە ٣.٦٪، لە ساڵی ١٩٢٨ بووە ٣.٤٪، لە ساڵی ١٩٣٨ بووە ٣.١٪، لە ساڵی ١٩٥٣ بووە ٢.٣، ١٩٦٣ بەرز بووەوە بۆ ٣.٥٪ی ١٩٧٣ لە ٣.٥٪ مایەوە لەساڵی ١٩٨٠ بەرزبووەوە بۆ ٥.٢٪ (صدام حضارات-ترجمة طاعت الشايب-صامويل هنتجون-ص ١٤٣). ئەم ئامارەی سەرەوە یەکێک لە قەڵەم بەدەستانی ناسراوی ئەمەریکی نووسیوییەتی، ناوو کارەکەی و پەیوەندییەکانی و ئامانج لەنووسینی ئەم (پەرتوک)ەبۆ زۆرمان ڕوونە. لەم ئامارەوە بۆمان دەرەکەوێت تا ساڵی ١٨٠٠ ز بەشی چین لە بەرهەمی پیشەسازی جیهانی لە بەرز بوونەوەدا بووە، ساڵی ١٨٠٠ لوتکەی ئەو بەرز بونەوەیەیە، دوایی ئەو ساڵە کێرڤەکەی ڕوو لە دابەزینە بۆ نشێوی دواکەوتن. ئەوەی دەیبینین بەرهەمی پیشەسازی وڵات لەسەر دەستی دەرەبەگایەتی و داگیرکاری و سەرمایەداری نیشتمانی بەدەسەڵات گەیوو لە وێرانەیی بەردەوامدا بوو، بە وێرانەییش درایە دەست کۆمۆنیستەکان، کاتێک ئەوان وەرییان گرت، چین تەنها ٢.٥٪ پیشەسازی جیهانی بەرهەم دەهێنا، لە کاتێکدا ئەوکات زیاتر لە ٢٥٪ ی حەشاماتی جیهانییان پێک دەهێنا، واتە جیاوازییان لەگەڵ ڕێژەی ناوەندی جیهاندا ١ بە ١٠ بوو. ئێستا چینییەکان نزیک ٢٠٪ جیهان دیاری دەکەن، بەڵام زیاتر لە ١٢٪ پیشەسازی گۆڕانی جیهان بەرهەم دەهێنن.

لە ساڵی ١٧٥٠دا بەشی وڵاتانی پەرەستێنی ئێستا دوو لەسەر سێی بەرهەمی پیشەسازی جیهانی بووە، بەڵام هەموو ئەوروپا ٢٣و٢٪ی پیشەسازی جیهانییان بەرهەم هێناوە. وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا بەشی لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەوە بەرز بووەوە لە ساڵی ١٩٠٠ گەیشتە ٢٣.٦٪، لە کاتێکدا لە ساڵی ١٧٥٠ بەشی ١.٠٪ زیاتر نەبووە (مسيرة الاقتصاد العالمي في قرن العشرين-د. منير الحمش -الاهالي-ص٢٨).

ئەوە نییە تەنها چین لەو ئاستەی پێشکەوتن بوبێت لە بەرهەم هێنانی پیشەسازی جیهانی، بەڵکە هندیش لە ساڵی ١٧٥٠دا ڕێژەی ٢٥٪ پیشەسازی جیهانی بەرهەم هێناوە(ململانێی شارستانییەکان). هەرچی ڕۆژئاوایە بەهەر هەموویانەوە گوێرەی هەمان پەرتووکی ململانێی شارستانییەکان، بەشییان لە بەرهەمی پیشەسازی جیهانی بەم شێوەیەی خوارەوە بووە :-

ساڵ	ڕێژە
١٧٥٥	١٨.٢٪
١٨٠٠	٢٣.٣٪
١٨٣٠	٣١.١٪
١٨٦٠	٥٣.٧٪
١٨٨٠	٦٨.٨٪
١٩٠٠	٧٧.٤٪
١٩١٣	٨١.٦٪
١٩٢٨	٨٤.٦٪
١٩٣٨	٧٨.٦٥٪
١٩٥٣	٧٤.٦٪
١٩٦٣	٦٥.٤٪
١٩٦٣	٦١.٢٥٪
١٩٨٠	٥٧.٨٪

بەم شێوەیە دەبینین لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەمەوە گۆڕانکاری بە قازانجی ڕۆژئاوا لە بەرهەمی پیشەسازی جیهانی دەستی پێکرد، هۆکاری ئەمەش ئەو شۆڕشی پیشەسازییە بوو لە ڕۆژئاوا سەرکەوتنی بەدەست هێنا، بووە هۆکاری باشتر کردن و زیادکردنی بەرهەم. سامۆیل هنتگۆن پیشەسازیکرنی کۆمەڵگەی ڕۆژئاوا و ئەنجام دانی شۆڕشی پیشەسازی بە هۆکاری ئەم گۆڕانکارییە لە پارسەنگی هێزەکان دەزانێت لە جیهاندا. لە سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەم وڵاتانی دەوڵەمەند، ئەو وڵاتانە بوون کە کەرەسەی خاوییان هەبوو، نموونەی ئەو وڵاتانە ئەرجەنتین و شیلییە (مستقبل الرأسمالية-لستر لوثر-ترجمة عزيز سباهي-ص٨٢).

بەرهەمی نەتەوەیی لە پێش شۆڕشی پیشەسازی، پەیوەستە بە کاربردی ناوخۆ لە خۆراک و پێداویستییە گرنگەکانی هاوڵاتییان و بەرهەمی کاری دەستی و ڕادەیەکی کەمیش بازرگانی دەرەوە، بە زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان قەبارەی بەرهەمی نەتەوەیی دەچێتە سەر. داگیرکەرانی کۆن سەرباری کردنی وڵاتە داگیرکراوەکان بە بازاڕی خۆیان، بایی ئەوەندەیان بۆ خەڵکی ئەو وڵاتانە نەدەهێشتەوە پێی بژێن، دیارە ئەو وڵاتە داگیرکەرانە هەموویان مامەڵەیان وەک یەک نەبوو بەرامبەر وڵاتە ژێر دەستەکان، جاری وا هەبوو یەک وڵاتی داگیرکەر لە دوو وڵاتی داگیرکراو مامەڵەی جیای دەکرد، ئەو وڵاتەی ئەزموونی زۆر هەبوایە لە بواری کۆلۆنیالی بایی ئەوەی بۆ خەڵکەکە دەهێشتەوە درێژە بە ژیان بدات، وبۆشاییەکی سیاسی واشی پێی دەدا هەناسەیەک ئارام هەڵکێشێت، تا ئارامی سیاسی وڵات بپارێزرێت بۆ درێژە دان بە هەلومەرجەکە، بۆ نموونە مامەڵەی یابان لەگەڵ ئینگلیز لە وڵاتە کۆلیانیکراوەکان جیابوو، جاری واش بووە وڵاتێکی داگیرکەر نیازی مانەوەی درێژخایەنی نەبووە لە وڵاتێکدا تاڵانی کردووە، لە وڵاتێک کە نەخشەی دوری هەبووە بۆ شوێن قایم کرنی خۆی و پاراستنی بەرژەوەندییەکانی کاری خزمەتگوزاری ئەنجام داوە. هیندستان کە ئینگلیزەکان داگیرییان کرد هێڵی شەمەندەفەرییان بۆی هێنا، بەڵام داگیرکەرانی چین ئەمەیان لەگەڵی نەکرد، سەرباری هەموکاولکارییەک تاڵانیشیان کرد (مستقبل الرأسمالية-لستر لوثر-ترجمة عزيز سباهي-ص٦٥).

یابانییەکان لە کاتی گرتنی پایتەختی چیندا، هەرچی برنجی ناو عەمبارەکان بوو تاڵانییان کرد، هەروەها سەربازانی یابانی و ئینگلیز و فەرەنسی و ئەڵمانی و ئەمەریکی پایتەختییان هەموو تاڵان کرد، ئەڵمانییەکان هەرچی گەنجینەی ناو مۆزەخانەکان بوو دزییان، پاشان لە ساڵی ١٩١٨ دا بە پاڵەپەستۆی جیهانی هێنایانەوە (حياة-محمد جابر الانساري-١-٨-٢٠٠٤).

لە مێژووی کۆندا، چین تەنها لە نێوان ساڵەکانی ١٢٧٩ بۆ ١٣٦٨ز لە لایەن مەغۆلەکانەوە داگیر کراوە. دواجار هاوکێشەکە بە پێچەوانەکەوتەوە، لە ساڵی ١٦٩١ بۆ ١٩١١ مەنغۆلیا لە لایەن چینییەکانەوە داگیر دەکرێت (سایدی سیای ئەمەریکی).

با بزانیین لە ڕوانگەی کاک مەلا بەختیارەوە چۆن چین ئەم باڵا دەستییە شارستانی و ئابورییەی لە جیهاندا هەیبوو لە دەستە دات، هۆکارەکانی ئەم پاشەکشەیە بەلای بەڕێزییەوە کامانەن ؟؟؟، دەنوسێت-

(ئەو شارستانیەتە گەورەیەو ئەو بەرهەمو داهێنانە زۆروزەبەندە، وەکو لێکۆڵەران لێکیانداوەتەوە، بەهۆی دیاردەی زگوزاو منالبونێکی زۆرەوە، پاشەکشەی کردووە. ساڵی (١٤٠٠) دانیشتوانی چین (١٥٠) ملیۆن بوون. ساڵی (١٨٥٠) گەیشتونەتە (٤٤٠) ملیۆن. ئەمەش یەک لەسەرسێی دانیشتوانی ئەوسەردەمەی جیهان بووە. ئەمە لەکاتێکدا چین هێشتا کۆمەڵێکی کشتوکاڵی دەرەبەگایەتی بووە. ئەم خێراییەی ڕێژەوەنی (زۆرمناڵبوون) بۆتەهۆی دابەزینی زێدەبایی بەرهەمو کەمبوونی کاتی کارکردن بۆ دەسترەنگینی، سەرەنجام وزەی داهێنانیش سەدەونیوێک کزبووە. ئەمەش وایکردووە، ڕەوتی شارستانی و ژیانی ئاسوودەیی کۆمەڵایەتی پاشەکشەبکاو کێشمەکێشی ژیان و شەڕوشۆڕی ناوخۆ سەرهەڵبدا. ئاکام ئیمبراتۆریەتی چین لەگەڵ وڵاتانی بریتانیا، ڕوسیا، فەرەنسا، ئەڵمانیاو ژاپۆن ناچاری سازش بوون. ئیتر لەمەبەدوا ناکۆکی و ململانێی نوێ لەنێوان چین و بێگانەو لەناو خودی چینیەکانیشدا، هەتا هاتووە، قوڵبۆتەوە و تەقیوەتەوە).

من نایەم ژمارە لە بەرامبەر ژمارە، ئامار لە بەرامبەر ئامار و ساڵ بەرامبەر ساڵ بەراورد بکەم، بکەومە ناو شەڕە ژمارەوە، چونکە ئەگەر بەم حاڵە لەگەڵ ئەم نووسینەی بەڕێزییا بڕۆین باسەکە ناگاتە کۆتایی، ئەبێتە هاوکێشەیەکی ماتماتیکی وا خوێنەر وەڕەس بکات. بەڵکە ئەو ژمارەو ئامار و ساڵانەی دەستم پێیان گەیشتووە دەخەمە بەردەست خوێنەران و ئەوان سەرپشک بن لە هەڵبژاردنی ئامارەکان و تەسکییە کردنی لایەک.

توێژەرەوە چینییەکان کە لە هەموو کەس زیاتر شارەزای مێژوو نەخۆشییەکانی خۆیانن (أهل مكة أدرى بشعابها)، ئەم پاشەکشەیەی وڵاتەکەیان دەبەنەوە سەر هۆکاری هێرشی داگیر کەران و گەندەڵی ناوخۆیی دەسەڵاتداران : (چینییەکان تا سەدەی شانزەهەم لە پێشەوەی پێشکەوتنی ئابوری جیهانیدا بوون. بەڵام بەهۆی گەندەڵی حوکمی دەرەبەگایەتی و هێرشی وڵاتە سەرمایەدارەکان بۆ سەر چین، چین لە کاروانی پێشکەوتن دواکەوت (شینخوا -١٢-٥-٢٠٠٤). لێرەوە بە گوێرەی ئەم پەرەگرافە کە لە خودی دەوڵەتی چینەوە دەرچوونە ئەگەینە ئەو ئەنجامەی چین هەر لە سەدەی چواردەهەمەوە لە پاشەکشەدا بووە تا سەدەی ١٦، بەڵام پێشڕەوی نەدۆڕاندووە، هەرچەندە لەو ئامارانەی کە پێشتر باسمان کرد چین تا ساڵی ١٨٠٠ لەبەرهەم هێنانی پیشەسازی لە پێشەوەی جیهاندا بووە، لەو ساڵە بە دواوە کێرڤەکەی ڕوولە نشێو بەرەو دابەزین و پاشەکشە بووە تا ساڵی ١٩٥٣، نموونەی زیندووی وامان هەیە، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە دوای جەنگی جیهانی دووەم ٥١٪ ئابوری جیهانی بەرهەم دەهێنا، ئێستا ڕێژەکەی دابەزیووە بۆ ٢٧٪، کەچی هێشتا لە پێشەوەیەو، وڵاتێکی ڕەقیبی دیاریکراویش نییە لە ژمارەا نزیک بێت ململانێی بکات بۆ جێگاکەی، ئەگەری ئەوە هەیە لە دەیەی چواری ئەم سەدەیە چین بگات پێی، ئەوەش ئەگەر چین بەم گوڕ و تینەی ئێستاو بێ دەردو بەڵای هەژانی ئابوری و نەخۆشی کارەساتی سروشتی بێت. بۆیە ئەو قەیرانەی لە سەدەی ١٤ەوە دەست پێ دەکات، لە ١٦ کۆتایی پێدێت، شوێن خۆی دەدات بە هێزێکی دیکە.

هەندێکی کە لە توێژەرەوان لە دەست دانی پێشەنگی چین دەبەنەوە بۆ هۆکاری (گەندەڵی، باج نەدان لە لایەن دەوڵەمەندانەوە). بەشێکی کە هەڵوێستی دژایەتی دەوڵەت بۆ زانست و زانیاری بە یەکێک لەو هۆکارانە دەزانن کە چینی لە پێشەنگی خستووە، نموونە لە ساڵی ١٦٢٠ ز زیاتر لە ٧٠٠ زانا هەڵواسران. هەروەها هێرشی درندانەی مەنغۆلییەکانیش ئەوەی لەبەردەمییان بوایە بەتەڕو ووشکەوە لە ناوییان دەدا، ئافاتێکی دیکە بوو بۆیان باری، مەنغۆلییەکان لە ساڵی ١٥٥٠ پەکینییان داگیر کرد، دواتریش تورکیا و ڕوسیا و یابان هێرشیان کردە سەر چین، ئەمانە هەموو نەخۆشی بوون بەرۆکی چینییان گرت .

بەشێکی کە هۆی دواکەوتنەکە دەبەنەوە سەر سێکوچکەی نەخۆشی و دیاردەی سروشتی و داگیرکاری (لافاو، تاعون، برسێتی، داگیرکردن لە ساڵی ١٦٤٤ بونە هۆی دواکەوتنی چین)(جولة في الصين-كارل اسكلوند-ترجمة عمر الاسكندري-دار الفكر العربي-قاهره-ص٧). لە لایەکی کەوە بەهۆی باوەڕبوون بە (الاكتفاء ذاتي) لە لایەن چینییەکانەوە، لە نێوان ساڵەکانی ١٦٤٤-١٩١٢ بازرگانی لەگەڵ دەرەوە سست بوو، کە بازرگانیش سست بێت، هاندان بۆ بەرهەم هێنانی زیاتر لە بارە چێت، چونکە بازاڕ نابێت بۆ ساغ کردنەوەی بەروبوومە بەرهەم هاتووەکان. لەم نموونانەی سەرەوە کە هێنامانەوە، ئەوەمان بۆ دەرەکەوێت، سەدەی ١٧ سەدەی پڕ نەهامەتی و قۆناغی پوکانەوەی زیاتری هێزی چینییەکانە. بەشۆڕشی ناوخۆیی و هێرشی بێگانە، سەدەی نۆزدەهەمی چین دەستی پێکرد. شۆڕش و هەڵگەڕانەوە ناوخۆییەکان کارەساتێکی کە بوون بەرەو ڕوی بوونەوە. ٢٠-٣٠ ملیۆن چینی لە جەنگی ناوخۆیی بونە قوچی قوربانی، بەهەڵگەڕانەوەی تایبنگ لە ساڵی ١٨٦٤، ١٥ پارێزگا ڕوخا. بەم شێوەیە لە کوێوە دەچینە ناو چینەوە کێشەیەو بەرۆکی بە وڵات گرتووە لە سەدەی پانزە بەم لاوە .

بنەماڵەی مینج لە سەرەتاوە دەسەڵاتدارییەتییەکی ناوەندی تۆکمەیان دامەزراند، پاشان لە جەماوەر دابڕان، نەیان توانی سەربەخۆیی و هێزی وڵات بپارێزن، ئاکامەکەی بووە هۆی دواکەوتنی چین و بڵاوبونەوەی فەوزای سیاسی و جیابونەوەی ناوچەکان لە حکومەتی ناوەندی و پارچە پارچە بونی (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد-ص٩).

قات و قڕی و برسێتی لایەنێکی کەی کێشەکانی چین و هۆکاری دواکەوتنی ئەم وڵاتەیە، لە نێوان ساڵی ١٦٢٨-١٦٤٢ باکوری وڵاتی گرتەوە. چەتەیی و ڕێگری و یاخی بوونەوەش کارەساتێکی کەیە لەپاڵ هەموو کێشەکانی کە دەستی نایە بناقاقای ئەم وڵاتە، لی توز جنگیش سەرۆکی چەتەکان پەکینی گرت، پاشان ئیمپراتۆر خۆی خنکاند و کۆتایی بە سەردەمی بنەماڵەی لی هات.

لە نێوان ساڵانی ١٨٣٩ بۆ ١٨٩٩ چین پێی نایە ناو جیهانی نوێوە، جیهانی ڕوتاندنەوەی ئەمپریالی، قەیرانە ئابوری و هەڵچونە کۆمەڵایەتییەکان، ڕاپەڕین و شۆڕشە ناوخۆییەکان، داگیرکردن و بە کۆلۆنیالکردنی وڵات و دابڕانی بەش لە جەستەی نیشتمان.

لە شەڕی ئەفیونەوە لە ساڵی ١٨٣٩، لە چین ٣٥ شۆڕش و جەنگی ناوخۆیی هەڵگیرسا، یان هێرشی دەرەکی لە لایەن وڵاتانەوە کرایە سەری. لە شەڕی ئەفیونی یەکەمدا پەیماننامەی سەرشۆڕانەیان بەسەردا داسەپاند و هۆنگ کۆنگییان لێی دابڕی. ساڵی ١٨٥٠ ڕۆژئاوا و یابان بە تەواوی خستیانە پەراوێزەوە (ثقافة جديدة عدد ٢٤٧-ص٤٧-ليكسينك-ترجمه حسين محمد حسن-الديمقراطية و حقوق الانسان بين غرب والصين).

پاش شەڕی ئەفیون، داسەپاندنی پەیماننامەی سەرشۆڕانە بەسەریدا، چین بووە وڵاتێکی نیمچە کۆلۆنیالی، وڵاتە ئەمپریالییەکان دەستییان بەسەر بەندەرەکانیدا گرت، ئەمەش بووە هۆی لە دەستدانی کۆنترۆڵی بازرگانی دەرەوە لە لایەن چینییەکانەوە. وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە دوای جەنگی جیهانی دووەم دەستی بەسەر بازرگانی چیندا گرت (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد-ص٤٥). لە نێوان ساڵەکانی

١٨٣٩ بۆ ١٨٤٢ لە سەروبەندی شەڕی ئەفیونی یەکەم، ١٨٥٦ بۆ ١٨٦٠ شەڕی ئەفیونی دووەم، چین کۆمەڵێک پەیماننامەی سەر شۆڕانەی بەسەردا داسەپا، ساڵی ١٨٤٤ هۆنگ کۆنگ لە لایەن بەریتانیاوە گیرا. ساڵی ١٨٨٥ بۆ ١٨٩٤ سەردەمی جەنگی چین - فەرەنسا و ساڵی مۆرکردنی پەیماننامە ناهاوتاکانە لەگەڵ فەرەنساو یابان، چین ڕازی بوو بە دەسەڵاتی فەرەنسا بەسەر ڤێتناما، هەروەها دەسەڵاتی پورتغالی بەسەر ماکاودا قەبوڵ کرد، پاشەکشەی کرد لە بەرامبەر داگیرکردنی کۆریا لە لایەن یابانییەکانەوە. لە ساڵی ١٨٩٤ بۆ ساڵی ١٨٩٥ وازی لە تایوان هێنا بۆ یابانییەکان، هەروەها لە نێوان ساڵانی ١٨٩٥ بۆ ١٩٠٠ وڵاتەکانی ئەمەریکا و یابان و فەرەنساو ڕوسیا و... ئابلوقەی چینییان دا و بەشییان لێ داپچڕی، کۆی گشتی ئەو ناوچانەی چین لە دەستی دا لە ئەنجامی هێرشی وڵاتانی داگیر کەر بۆ سەری لەم خشتەیەی خوارەوە دەخەینە بەردەستتان.

مێژوو	ڕووپێو ناوچە	داگیرکەران
١٦٨٩	٢٤٠٠٠٠ناوچەی باکور شاخەکانی کینجان	ڕوسیا
١٧٢٧	١٠٠٠٠٠نزمایییەکانی دۆڵی سیلینجا	ڕوسیا
١٨٤٣	٨٣هۆنگ کۆنگ	بەریتانیا
١٨٥٨	٤٨٠٠٠٠باکوری هایلنجکیانج	ڕوسیا
١٨٥٨	٨کاولون	بەریتانیا
١٨٦٠	٣٤٤٠٠٠ ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ڕوباری ئاسودی	ڕوسیا
١٨٦٤	٩٠٠٠٠باکوری دەریاچەی بلخش	ڕوسیا
١٨٨٢	٢١٠٠٠نزماییەکانی دۆڵی ئیلی	ڕوسیا
١٨٧٩	٢٣٨٦دورگەی لیوشۆ	یابان
١٨٨٣	٢٠٠٠٠دۆڵی ئارتیش	ڕوسیا
١٨٨٤	٩٠٠٠بەرزاییەکانی دۆڵی کۆکسۆل	ڕوسیا
١٨٨٥-١٨٨٩	٧٣٨٠٠٠ناوچەی ئەندام و هەموو هیندس چینی	فرنسا
١٨٨٦	٥٧٤٠٠٠ هیند چینیە	فرنسا
١٨٩٠	٧٥٥٠بۆرما	بەریتانیا
١٨٩٤	١٢٢٤٠٠سیکیم	بەریتانیا
١٨٩٤	١٠٠٠٠ڕۆژئاوای بەرزاییەکانی یانغسی	بەریتانیا
١٨٩٥	٩١٣٠٠سیکیم	بەریتانیا
١٨٩٥	٢٢٠٣٣٤بۆرمای سەرو-شاخەکانی سافیج	بەریتانیا
١٨٩٥	٣٥٨٤٥کۆریا	یابان
١٨٩٥	١٢٧تایوان	یابان
١٨٩٧	٧٦٠سکاد وریس	یابان
١٨٩٧	دەوروبەری بۆرما	بەریتانیا

کۆی گشتی چین ٤٠٠٩٠٩٣ کم خاکی لەدەست دا لە کۆی ئەو داگیرکارییانە (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد-ص١٥).

چینییەکان لە ساڵەکانی ١٨١٠-١٨١١-١٨٤٢-١٨٤٩ چەندین جار تووشی برسیەتی و قات و قڕی بوون و ٤٥ ملیۆنییان لەبرسان گیانی لە دەست داوە (السكان - ديموغرافيا و جوغرافيا- تاليف د.محمد السيد غلاب-د.محمد صبحي-١٩٦٩ مكتبه انجلو مصرية -ص ٦٣٠).

لە ساڵی ١٨٧٧ دا برسییەتی ٣ ناوچەی چینی سەرتاپا پاککردەوە، کۆی گشتی ٩.٥ ملیۆن مرۆڤی کوشت، لە ساڵی ١٨٨٨ بە لافاو ٢ ملیۆنی کە خنکان. بەڵام لە سەدەی ١٨ بەهۆی لێخۆشبوونی دەوڵەت لە باج لەسەر تاکی چینی ژمارەی دانیشتوانی چین بەڕادەی بەرز زیادیکرد (السكان -ديموغرافيا و جوغرافيا- تاليف د.محمد السيد غلاب-د.محمد صبحي-١٩٦٩ مكتبة انجلو مصريه -ص ٦٣١). ئێستا دەتوانیین بڵێین شۆڕشی ناوخۆیی و دژایەتی کردنی زانست لە سەدەی هەشتەم و گەندەڵی شۆڕشی ناوخۆیی و سیاسەتی ئابوری ئیکتفا زاتی و قات و قڕی و نەخۆشی و برسییەتی و چەتەیی، لە هەموشییان زیاتر هەڵوێستی تەماحکارانەی وڵاتە کۆڵیانلستەکان و هێرشییان بۆ سەر چین و دابڕان و داگیرکردنی بەشێکی زۆر لە خاکەکەی کە تا ئێستاش زۆری نەگەڕاوەتەوە بۆی، هۆکاری پاشەکشەی چین بوون لە کاروانی شارستانییەتی جیهانی.

هەرچی ژمارەی دانیشتوانی چینە، با لە ئامارەکانەوە چاوێکی خێرای پێدا بخشێنیین، خوێنەر بۆ خۆی لە بەراوردی هەردوو ئامارەکەدا سەرپشک بێت :-

ساڵ	ژمارەی دانیشتوان بە ملیۆن	سەردەم
٢میلادی	٥٩٦٠٠٠٠٠	هان
٧٥٥م	٥٢٩٠٠٠٠٠	تانج
١١٠٢	٤٣٨٠٠٠٠٠	سونج
١٥٧٨م	٦٠٧٠٠٠٠٠	منج
١٧٤٠م	١٤٠٠٠٠٠٠٠	تشينج
١٨١٢م	٣٦٣٠٠٠٠٠٠	تشينج
١٩٤٦م	٤٤٨٦٦٨٥٠٦	کۆماری نیشتمانی
١٩٥٩م	٥٩٠١٤٧١٥	

کۆمۆنیستەکان (السكان -ديموغرافيا و جوغرافيا- تاليف د.محمد السيد غلاب-د.محمد صبحي-١٩٦٩ مكتبة انجلو مصرية -ص ٦٢٨).

کاک بەختیار ژمارەی دانیشتوانی چین لە ساڵی ١٤٠٠ بە ١٥٠ ملیۆن و ساڵی ١٨٥٠ بە ٤٤٠ ملیۆنی دیاریکردووە، لەم ئامارانەش دیسانەوە سەدەو ناوەندی سەدەی هەڵبژێردراوە بۆ ئامارکردن، ژمارەی هاوڵاتیانیش تاکە یەک کەسری ملیۆنیشی لەگەڵدا نییە. کاک بەختیار ئامارێکی بۆ دانیشتوانی چین هێناوەتەوە، لە هیچ سەرژمێرییەک باوەڕ ناکەم بوونی هەبێت، هەشبێت ئەم پەرتوکانی من کردوومن بە سەرچاوە دوورە لە ڕاستییەوە. ئامانجەکەشی ئەوەیە ڕوی وڵاتە کۆلۆنیالستەکان سپی بکاتەوە، بڵێت و بیسەلمێنێت کە هۆی دواکەوتنی چین زاوزێیە نەک کاروکردەوەی دژ بە مرۆڤانەی ئێوە. هەرچی دانیشتوانی جیهانە بە گوێرەی ڕاپۆرتی ویلکۆکس، لە ساڵی ١٨٥٠ ی ز گەیشتە ١٠٩١ ملیۆن و بە گوێرەی ڕاپۆرتی کلسۆندەرز ١١٧١ ملیۆن.

چین لە کاتێک لە پێشەوەی وڵاتانی جیهاندا بوو بۆ بەرهەمی نەتەوەیی، لەو سەردەمەدا کشت و کاڵ و پیشەگەری بنچینەی ئابوری هەموو وڵاتانیان دیاری دەکرد. لەو قۆناغەدا، هێزی کاری تاک و کاربوردی ناوخۆیی، ڕۆڵی سەرەکییان دەگێڕا لە زیادکردنی بەرهەمی نەتەوەیی وڵات، نەک ئامێر. چینییەکانیش لە کاری پیشەگەری وکشت وکاڵدا دەست ڕەنگین و لێهاتوو داهێنەر بوون بە ئێستاشییانەوە.

ئەنجامدانی شۆڕشی پیشەسازی لە ڕۆژئاوا ئەم پارسەنگەی لە جیهاندا بە تەواوی گۆڕی، هێزی جیهانی بەلای ڕۆژئاوادا سەنگین کرد. لە شۆڕشی پیشەسازیدا توخمی نوێ لە داهێنان ڕۆڵ دەگێڕێ لە دیاریکرنی ڕادەی بەرهەمی نەتەوەیی لە هەر وڵاتێک، پیشەسازی و خزمەتگوزاری دووکەرتی گرنگی ئابوری هەر وڵاتێکن، لەگەڵ گەشە و بەرەو پێشچوونی سەرمایەدارییدا، ڕۆڵییان لە ئابوریدا زیاد دەکات. ئێستا کشت و کاڵ تەنها ٤٪ بەرهەمی نەتەوەیی جیهان دیاری دەکات، بەڵام پیشەسازی ٣٢٪ وە خزمەت گوزاری ٦٤٪. بە تێپەڕ بونی کات ڕێژەی بەشداری کشت و کاڵ لە کۆی ئابوری وڵاتان ڕوو لە دابەزینە. لە وڵاتە پێشکەوتووەکان بەشداری کەرتی کشت و کاڵ گەلێک کەمترە لەو ڕێژەیە.

ئەگەر چینییەکان کەڵکی سەربازییان لە دۆزینەوەی بارود وەرگرتایە و خولییای داگیرکاری لە مێشک و بیرییان دا بوایە، باوەڕییان بە ئیکتفا زاتی نەبوایە ، درێژەیان بە داهێنانە پیشەسازییەکانیان بدایە، ئەوکات زاوزێ و زۆری ژمارەی دانیشتووان بە پۆینتی بەهێز بۆیان دەژمێردرا. مەگەر ڕۆژئاوا و سەرمایەداری لە ئەنجامی شۆڕشی پیشەسازییەوە بەرەو ڕووی کێشەی کەمی کرێکار بوونەوە، بۆ پڕکردنەوەی بازاڕی کار ١٥٠ ملیۆن کۆیلەیان لە ئەفریقا کڕی.

زۆری ژمارەی دانیشتووان ناتوانێت ئەو هۆکارە سەرەکییە بێت بۆ پاشەکشەی چینییەکان، چۆن بەڵگەکان و ڕێگا چارەسەرییەکان قەشە ماڵتۆسی ئینگلیز لە ساڵی ١٧٩٨ بۆ برسییەتی بەهۆی زۆربوونی ژمارەی دانیشتوانەوە لەسەر کوتان بە دیوارا زیاتر نییە، چونکە ئۆقیانوسەکان شایەدی ئەو خۆراکەن فڕێ دەدرێتە ناوییەوە تا بەر بە دابەزینی نرخ بگرترێت، بۆیە دەڵێم کاک بەختیار لە ماتماتیکدا قوتابیەکی سەرکەوتوو نییە با خۆی لە حەلکردنی هاوکێشەو هێنانەوەی ئامار لە داهاتوودا بپارێزێت.■

laparakan.qxd 5/29/2005 12:27 PM Page 11

تێڕامان لە شانۆگەری زەردەشت

عوسمان عەبدولرەحمان

(بەشی یەکەم)

هەر نوسین و لێکۆڵینەوەیەک لەسەر (زەردەشت) کارێکە دەستخۆشی و ئافەرینی گەرەکە.. مەبەست بێ لە پیشاندانی رووە شاراوەکانی ئەم (دینە) کەبۆماوەیەکی زەمەنی زۆر لەسەر زەمینێک کەمێژوو شاهیدی توانستی گۆرانکاری جدی تیا بووەو فاکتەری دروست بوونی شارستانی نوێ پێکهێنانی چەمکی نوێ بووە بۆ ژیان... نوسین و شانۆکاری و.. هتد مەبەست لەهەڵماڵینی روە شاراوەکانە.. مانای گەرانەوە یاخود نوێ کردنەوەی ئەم دینە بێت، تا بێتە قاڵبێکی دی کۆمەڵگەی تیا جێگیر بکرێت.. بەڵکو مەبەست لەنیشاندانی روویەکی روناکترو راستری ئەم دینەیە. کەبەشێکی گرنگی تۆکمەیە لە کلتوری میللەتانی ئەم سەرزەمینەی کە چەندەها ئیمپراتۆریەتی گەورەی (جیهانی کۆن) فەرمان رەوایی تیا کردووە.

یەک لەو فەرمانرەوایانە (کورش) کەتوانی یۆنانی ئەوکات بخاتە ژێر فرمانرەوایی خۆیەوە.. لەگەڵ گرتنیدا کۆتایی بەخواکانی یۆنانی بهێنێت.. کەئەم ئیمپراتۆریەتە لەسەر پەیرەوکردنی پرۆگرامی زەردەشت بووە..

(هیرۆدس) بەشێوەی سەرکردەیەکی دادپەروەر باسی لێوە دەکات. باس لەرێزی ئەم دەکات بۆ مرۆڤ و باس لەو یاسا مرۆییانە دەکات کەلەکاتی شەردا ئەم پەیرەوی کردووەو یاساکانی شەری بەتەواوی جێ بەجێکردووە.. لەگەڵ ئەوەی (هیرۆدس) یۆنانییەو خۆی یەکێک بووە لەگێرەرەوە زیندوەکانی ئەوکاتی یۆنان و شەرو پێکدادانەکان..

لەسەردەمی (داریوش)دا کەبرازای کورش بووە، ئاستی ئەم دینە بەرەو لوتکە هەڵکشاوە.. لەنوسینە نەمرەکاندا بەئاشکرا باس لەگەورەیی (خودا) کەبە (ئاهورا مەزدا) ناوبراوە سوپاس گوزاری دەکات.. کەئەم نوسراوانەش مێژوویی نوسینەوەیان بۆ ٢٥٠٠ ساڵ دەگەرێتەوە.

خوای گەورە (ئاهورامەزدا) هەر ئەو زەمینی پەیداکردووە، ئاسمانی بڵند کردۆتەوەو دەرگای گوشاری کردۆتەوە بۆ ئادەمیزاد هەر ئەو داریوشی کردۆتە فەرماندەر بەسەر زۆران. کردویە بەدانەری یاسا بۆیان.

یاخود لەنوسینێکی تردا.. بەئاشکرا باس لەوە دەکات کەدەسەڵاتداری مرۆڤەکان تەنهاو تەنها (ئاهورا مەزدا) دەیبەخشێتە مرۆڤەکان.

(ئاهورا مەزدا دەست رۆیشتنی پێبەخشیوم بەسۆزو گەورەیی خۆی بەیاریدەی ئەو سەرکەوتووم..

هتد)، بەدیارخستنی ئەم نوسینە مێژووییانە.. هاوکات لەگەڵ (شانۆگەری زەردەشت) کارێکی بەجێیە کەمرۆڤی ئەم دەڤەرە ئاشنا بێت پێیان بۆئەوەی بگاتە ئەو ئەنجامەی کە ئەم دینە.. یەکێک بووە لەبانگهێشتکەرانی یەکتا پەرستی... بەپێچەوانەی ئەوانەی بەئاگر پەرست پیشانیان داوە.. لەقەڵەمیان داوە.

چونکە ئاگر پەرستی پێش زەردەشت برەوی

هەبووە، هەروەک چۆن هەر کۆمەڵگەیەک دیاردەیەکی سروشتی پەرستوەو لەوێوە تێروانین و تەفسیری تایبەتی خۆی هەبووە بۆ خوداوەندە پەرستراوەکانی.. ئاگرپەرستیش زەمەنێکی زۆر جێ بروای کەسانێکی زۆر بووەو بە (مووگووش) ناوبراوەو وردەوردە ئەم ناوە لای عەرەبەکان بووە بە (مجوس).. کەئەم ستایلە بۆچوونەش لەکاتی خۆیدا، کەوتە ململانێیەکی بەهێز لەگەڵ (دینەکەی زەردەشتدا) و چووە سەنگەری ئەوانی ترەوە.. چونکەلەو مێژووەدا چەندەها خوداوەند پەرستراوە بەسەردەمی پەرستنی فرە خودایی ناسراو بووە.

بەڵام زەردەشت بانگەوازەکەی پێچەوانەی ئاراستەی ئەمان بووە.. هەربۆیە ئەمان خاڵە ناکۆکەکانی نێوان خۆیان وەلا ناو کەوتنە سەنگەر گرتن لەم دینە تازەیە.. کەرەفزی ئەمانی دەکرد لەفۆرم و ناوەرۆکدا.

×××××

(زەردەشت) لەرۆژئاوای چۆمی ورمێ لەدایک بووە، هەندێک ٥٠٠-٦٠٠ ساڵ پێش زایین، وەهەندێکی تر لەم مێژووە کۆنتر دەیخەملێنن. یەکێکە لەبانگهێشتکەرانی یەکتاپەرستی لەدوای پەرستنی فرەخودایی (بۆلیتێزم).. هەندێکی تر مێژووەکەی بەکۆنتر دادەنێن هاوکاتی دەکەن لەگەڵ بانگهێشت کردنی پێغەمبەرانی یەکتاپەرستی وەک حەزرەتی ئیبراهیم..

کەخاوەنی کتێبی پیرۆزی خۆی بووە بەناوی (ئاڤێستا) کەبەشی سەرەکی لەئاڤێستادا (گاتاکان)ە، کەبەسرودی خودی زەردەشت دادەنرێن، کەئەمیش پێکهاتووە لەچەند بەشێک کەبە (یەسنا) ناودەبرێن.

لەکاتی هاتنی لەشکری ئیسلام بۆ ئەم ناوچەیە.. بە (أهل الكتاب) ناوبراون، مامەڵەی (أهل الكتاب)یان لەگەڵ کراوە، لەسەر بناغەی فەرموودەیەکی پێغەمبەری ئیسلام (د.خ) کەفەرموویەتی: (سنوا بهم سنطه أهل الكتاب) واتە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکەن وەک ئەهلی کتاب..

هەروەها فردەوسی لەشانامەدا باس لەوە دەکات کە زەردەشتیان ئاگر پەرست نین- نەبوون. پەرستراوی ئەوان خوای تەنها بووە..

شێخ شهاب الدين مقتول لەکتێبی (حكمة الاشراف) وتویەتی زەردەشت پێغەمبەر بووە.

محەمەد بديع الاسلامی لەکتێبی (من أجل فكر عالمي موحد) باس لەوە دەکا کەزەردەشت بانگهێشتکردنی یەکتاپەرستی کردووە، چەندەها نوسەر باس لەیەکتا پەرستی ئەم دەکەن.

×××××

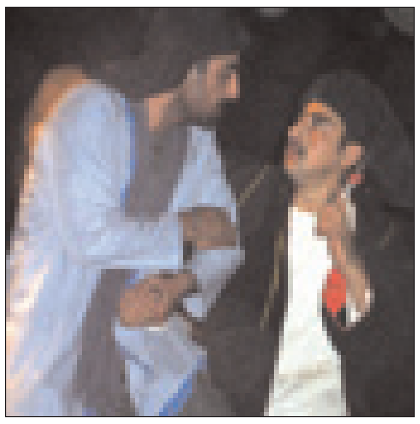

دوو کۆڵەکەی گرنگ بوونە زادەی دروست بوونی تێزە فکریەکانی دارشتنی بۆچوونەکانی:

یەکەم/ سەرنجدان و تێفکرین و گەران بەشوێن وەڵامەکانی نهێنی بوون و گەردوون (کەپرسیارە فەلسەفییە- دینیەکەیەتی) رامان لەکارو کردەوەکانی مرۆڤ.. پرسیار لەگیان و جەستە.. جیاکردنەوەی گیان لەجەستەوەو رۆیشتنی گیان دوای مردن بۆ یەکێک لەو پلانەی کە خوا (ئاهورامەزدا) لەو دنیا (پەسلان) ئامادەی کردووەو.. بەگوێرەی کاروکردەوەکانیان ریزبەندییان دەکات (دۆزەخ، بەرزەخ، بەهەشت).

بۆیە سەرەنجام، دنیای، بەدنیای کاتی داناوە، گیانیش بەنەمری دەمێنێتەوە.. لەدوای جیابوونەوە لەجەستە.. ئەمەش ئەو هێڵە هاوبەشەیە کەزۆربەی دینە ئاسمانیەکان و (زەمینیەکان) تێیدا هاوبەشن خاڵی گرنگی گرنگی بیناکردنی دینە.. ئیتر لێرەوە سنور بۆ گشت کاروکردەوەیەکی مرۆڤ دادەنرێت، دەخرێتە ژێر پرسیارو لێپرسینەوە.. چەمکەکانی حەرام و حەڵاڵ.. پاداشت و سزا.. دەبێتە بونیادێکی بەهێزی دروستکردنی مرۆڤ.

زەردەشت، لەدیدە (میتافیزیکیەکەیەوە) هەمان سەرنج و تێروانینی هەبووە بۆ کەون.. بەگشت دیاردەکانیەوە..کەیەک خوالێی بەرپرسیارە، یەک خوا بەرهەمی هێناوە ئەویش (ئاهورا مەزدا)یە.

هەربۆیە، لەم دیدەوە، بانگهێشتی پەرستنی تاک خوای کردووە، بانگهێشتی دادوەری، راستی ویستی ئەو خوایەی کردووە. بۆ ئەم بانگەوازەی، هەوڵی داوە، مرۆڤەکان لەیەک نزیک بکاتەوە، خۆشەویستی و لێبوردن لەنێوانیاندا تۆو بکات، هەوڵ بدات درۆو فریودان لەنێوانیاندا نەمێنێت.

بەڵام ئەم سیفەتە مرۆڤایەتیانە لەخۆراو بەبێ بوونی فاکتەرێکی ماددی نایەتە گۆرێ.. بگرە تەنها دەبێتە وتەیەکی لەبیرچوو.. گشت پەیوەندییە خێڵەکیە، چەتەگەرییەی کۆمەڵی ئەوکاتی تێدابووە، کەئەو جۆرە ژیانەی ئەوکات ببوە مایەی تێکدان و نانەوەی ئاشوب و کوشتن و وێرانکردنی ئەوەی دروست دەکرا.

هەربۆیە، کۆڵەکەی دووەم، لەم دینەدا تەواوکەرو رووی دووەمی تێفکرینەکانی زەردەشتن، بەهەموو ئەبعادەکانیەوە، ئامادەگی تەواوی هەیە.. کاری جدی لەسەر کردووە.. لەقەڵەمی دەدەن.. چونکە ئاگرپەرستی ببن زەردەشت دینێکی تری ئەم سەرزەمینە بووە، کە (مووگووش) ناوزەند کراوە، پاشان بەزمانەکانی تر بە (مەجوسی).. کەئەم رێرەوە، کەوتە ململانێیەکی بەهێز لەگەڵ دینەکانی تر، بەرامبەر بەزەردەشت و بانگەوازەکەی چونکە میللەتانی ئەم ناوچەیە، جگەلە ئاگر چەندەها خوداوەندی تریان پەرستووە، چونکە ئەم سەردەمە، بەسەردەمی پەرستنی فرە خودایی ناسراو بووە، بەڵام زەردەشت بانگەوازەکەی دینەکەی پێچەوانەی ئاراستەی بانگەوازی ئەمان بووە.

دووەم/ فاکتەرە ماددیەکەیە، وەک پێداویستیە ژیارییەکان یان چاکتر بۆ گۆرینی قۆناغەکە لەفۆرمێکی خێڵەکی و چەتەگری بۆ فۆرمێکی جێگیر... یان لەقۆناغێکی سەرەتایی بۆ قۆناغێکی پێشکەوتوو تر، کەتیایدا عەدالەتی کۆمەڵایەتی فەراهەم بکرێت.■

مۆزیک ژەنە ناودارەکانی جیهان

نیکۆلا بۆربۆرا

١٦٨٦ - ١٧٦٨

دانەرێکی ئیتالیە، لە ١٧ی ئابی ساڵی ١٦٨٦ لەنابولی لەدایک دەبێت، لە تەمەنی دە ساڵیدا، کونسرفاتوار دی بوفیری لەشاری نابولی دەیگرێتە خۆی. دیارە لەم قۆناغەشدا، جریکو سەرپەرشتی دەکات. لە ساڵی ١٧٠٨ کە تەنیا تەمەنی بیست و دوو ساڵ دەبێت، یەکەمین بەرهەمی ئۆپێرای خۆی لەبەردەم شارلی سێیەم مەلیکی ئیسپانیاو نابولی بەناونیشانی، ئەجریبینا پێشکەش دەکات.

دوابەدوای ئەمەش دەبێتە سەرۆکی تیپی، میرهیس دارهستادت. لەنێوان ساڵانی ١٧١٥-١٧٢٢ دەبێتە سەرۆکی یەکەمی کۆنسرفاتوا. س. ئۆنوفریو لەنابولی، کە چەندین خوێندکار لەژێر دەستی فێری زانستەکانی موزیک دەبن، کە لەدواجاردا دەبن بەناودارترین مامۆستایانی گۆرانی لەئیتاڵیاو ئەوروپای سەدەی هەژدەهەم، ئەمانیش وەک فارنیلی، کافاریللی، هەروەها میتاستاسیو، کە ئەمەیان یەکێک دەبێت لەناودارترین نووسەری دەقی ئۆپرالی. ساڵانی ١٧٢٦ - ١٧٣٣ سەفەرێکی دورو درێژ دەست پێ دەکات بۆ ئینگلتەرە لەشاری لەندەن دەگیرسێتەوە، هەر لێرەشەوە، دەکەوێتە رووبەرروو بونێکی داهێنەرانە لەگەڵ هاندل. دیارە تەنیا دەتوانێت سێ ساڵ لەم وڵاتەدا بمێنێتەوە لەدواجار دەگەرێتەوە بۆ ئیتاڵیا. لەسەرەتاشدا لەوەک سەرۆکی یەکەمی تیپی کونسرفاتوار ماریا دی لوریتۆ لەنابول دەست بەکار دەبێت ئەمیش لەساڵانی ١٧٣٩ بۆ ١٧٤١، دوا بەدوای ئەمەش، واتە لە ١٧٤٢-١٧٤٧ دەچێتە ئەڵمانیا، لای ئەمیرە ماریا ئەنتۆنیا، وەک مامۆستای یابەڵی گۆرانی دەست بەکار دەبێت. ئەمەش تەنیا ماوەی سێ ساڵ دەخایەنێت.

ئینجا دەگەرێتەوە بۆ ڤییەننا، لەم ویستگە هونەریەشەوە، بەموزیک زانی گەورە جوزیف هایدن، ئاشنا دەبێت. ئەم یەکترناسینەشیان، زۆرشت لە هایدن فێر دەبێت. ساڵی ١٧٥٨ بۆ یەکجارەکی دەگەرێتەوە ئیتاڵیا، لەشاری نابول بۆ یەکجارەکی نیشتەجێ دەبێت. دیارە لەدوا ساتەکانی ژیانیدا، برسێتی و هەژاری روو لە نیکۆلا دەکات. مرونەکەیشی لەونێکی بێدەنگ و ونە. وەک بەشێکی زۆری هونەرمەندە گەورەکانی قۆناغی خۆی.

بەرهەمەکانی:

زیاتر لەپەنجا ئوپرا، زۆربەی هەرە زۆریان گرنگ بوون. سیدینادات گۆرانی - نزیکەی ١٢ ئۆۆاتۆریۆ - چەندین کانتاقای لابەلا. شەش ریکویم. شەش سەمفۆنیای داکامیرا. ١٢ سوناتا بۆ کەمانچە.■

رۆشنبیری و ئەزموونی جۆراوجۆر لە شانۆی نوێ kit

ن: د. فاضل سودانی

و: بەختیار سەعید

شاری کۆپنهاگن -ی جیهانی بۆ ماوەی (١٥) ساڵە دامەزراوەو بۆتە سەنتەرێکی شانۆیی و دەزگایەکی رۆشنبیریی سەر بە وەزارەتی رۆشنبیریی دانیمارکی، سەرپەرشتیارانی ئەم دەزگایە گرنگی بە گۆڕینەوەی جیاوازەدەن لە جیهاندا، هەربۆیە هاوینانی دانیمارک دەبێتە وڵانی رۆشنبیریی جیهانی، ئەوەش هۆکار بۆ بەدەرکەوتنی ئەزموونە هونەرییە نوێیانەو نمایشە شانۆییانەی کە زیاتر نمایشی ئەزموونی و پێشڕەوین بە تایبەت لە هونەری شانۆی ئەزموونگەریداو سەمای نوێ و موزیک و سێرک و هونەری شێوەکاری، ئەم نمایشانە بەتەنها لە پایتەختی دانیمارکدا پێشکەش ناکرێت بەڵکو لەسەر هەڵی شانۆیی شارەکانی دانیمارک پێشکەش دەکرێت.

ئەم فیستیڤاڵە ساڵانە لەلایەن سەرپەرشتیارانەوە سازدەکرێت و ئەوە بەگرنگ دەزانن ئەو تیپانەی کە بەشداری چالاکیەکانی ئەو ساڵە دەکەن گرنگی بەلایەنی ئەزموونگەرێتی بدەن، بەبێ گوێدان لایەنی بازرگانی نمایشەکە، لەچەند ساڵی رابردوودا چەندین فیستیڤاڵ سازکراوە کە ناونیشانەکەی دەلالەتێکی هونەری هەبووە، وەکو شاری سەما، شانۆی هاوینە، و چەندان ناونیشانی تر کە دەلالەتی هاوسۆزی هەبووە لەوانە وێنەیەک لە ئەفریقا، یان وێنەیەک لە هونەری ئاسیا کە ساڵانە سازدەکرێت.

ئەم فیستیڤاڵە ئەو بوارەی بۆ بینەران و پسپۆڕانی بوارەکە لەگەڵ رەخساندووە کە بە دیداری پێشڕەوانی گشت بوارەکان ئاشنا ببن لەوانە (پیتەر بروک، پیتەر کرینوای، فیلیپ کلاس، ولسن واریان، منوشکین، جان لو بارو....هتد).

بەدڵنیایی (هاملێت)ی دانیمارکی زۆرترین بەختدار بوو لەبەرامبەر نمایشە شانۆیی ئەزموونگەرییەکانی تر کە لە فیستیڤاڵەکەدا بەشداری کردبوو، هەموو هاوینێک لیژنەیەک هەیەکە تایبەتە بەتەنها بانگهێشتی تیپە جیهانی و دانیمارکی کە بەشداری ئەو فیستیڤاڵە دەکەن بۆ نمایشکردنی شانۆیی (هاملێت) لە قەڵای (هلسنیور)ی بەناوبانگ کە ئەو بڕوایە هەیە کە ئەو قەڵایە قەڵای تراژیدیاکەی شکسپیرە، لەگەڵ ئەوەی وەک لە رێگای شانۆییەکەوە دەزانین کە ئەمیری دانیمارکی خوڵقێنەری عەقڵی شکسپیرە، هەرلەو دیدەوە ئەو قەڵایە بۆ چەندین ساڵە بۆتە جێگەی سەردان و تێڕامانی گەشتیاران لە گشت لایەکی جیهانەوە.

گەران بەدوای دوارۆژی شانۆدا :

ئەوە بۆتە سەنتەرێک بۆ هونەری وێنەیی کە تیایدا ئەرشیفێکی گەورەی ڤیدیۆیی تێدایەو گشت یارمەتییەک پێشکەش بە توێژەروان دەدات، بەڵام کێشەکانی شانۆو هونەرەکانی تر پرۆژەیەکی پڕ لە دڵەڕاوکێیە لەم زەمەنە تێکناڵاوەی ئەمڕۆدا، هەر لەو دیدەوە ئەم سەنتەرە هۆکاربووە بۆ چارەسەر کردنی کێشەکانی شانۆی ئەوروپی و جیهانی لە رێگای سازدانی دەیان کۆڕو سیمینارو زنجیرەی توێژینەوە بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە هونەر پێوەی دەناڵێنێت، و بە ئاگابوون لەو ئەزموون و کێشە هاوچەرخانەی وەکو کۆڕی جیهانی بۆ شانۆ کە ساڵی ١٩٩٦ بە بۆنەی (کۆپنهاگن پایتەختی رۆشنبیرییە) کە تیایدا گفتوگۆ لە چارەنووسی شانۆ لەژێر ناوی (شانۆی ئەوروپی بەرەو کوێ، چ شانۆیەک لەبەرامبەر هەزارەی سێهەمدا؟)کرا، بەدڵنیایی ئەوە بەدەرکەوێت هونەرمەندی ئەوروپی لە چ دڵەڕاوکێیەکدایە بۆ دۆزینەوەی شێوازو بیرۆکەی نوێ کە بتوانێت هێندەی تر شانۆ دەوڵەمەند بکات نوێ و جارێکی ترئەوپەیوەست بوونەی نێوان بینەرو شانۆ لە دوای ئەوەی بووە تاقیگەیەک بۆ پێشکەش کردنی ئەزموونی تووندوتیژی و سێکسی ئابڕووچوونە بەبێ بوونی هیچ هۆکارێکی گونجاو لە زۆرکاتدا ، ئەمەش ئەوە بەدەر دەخات کە شانۆی ئەوروپی تووشی نەبوونی بێ فکری هاتووە، هەرئەوەش بۆتە هۆکار کە رێبەرێکی شانۆیی وەکو (پیتەر بروک) بانگێشەی ئەوە دەکات کە پێکەوە با شانۆیەکی دوارۆژ دابمەزرێنین بەسوود وەرگرتن لە فۆلکلۆری ئەفریقی و ئاسیایی لە پێناوی ئەوەی شانۆ بەزیندوویتی بمێنێتەوە لە خۆرئاوابوونی شارستانییەتی ئەوروپیدا.

هەر لەو کۆڕەدا زۆر لە هونەرمەندان بە گرنگییەوە باسیان لە ئەزموونەکانی رۆژهەڵات کردووەو دەوڵەمەندییان لە رووی فکرو هونەری لەگەڵ ئەوەی شانۆی ئەوروپی لە رووی تەکنەلۆژییەوە لەپێشتر لێیان، چونکە شانۆی رۆژهەڵات تا ئێستا پەیوەستە بە فکرو فەلسەفەی رۆژهەڵاتی کە لە ناخدا پرسیاری چارەنووسساز خۆی دەسەپێنێت، هەرلەو دیدەوە بوو کە ئەنتۆنین ئارتۆ لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا داوای لە شانۆی ئەوروپی کرد کە بە سەماو هونەری رۆژهەڵاتی دەست پێبکەن و ئەو داوایە تاکو ئەمڕۆ لە ئەوروپادا بە قبوولکراوی ماوەتەوە، بە واتایەکی تر شانۆی ئەوروپی پێویستی بە گەرمکردنەوەو تیشکی رۆژ هەیە، ئەو گەرمیەش تەنها لە نێو شانۆی رۆژهەڵاتدایە کە پێویستییەکە بۆ شانۆی ئەوروپی.

لە هاوینی ساڵی ١٩٩٨دا (١٦) نمایشی شانۆی لە چوارچێوەی ئەو سیاسەتە هونەرییەی کە لەلایەن ئەو سەنتەرەوە دانراوە نمایش کرا، ئەوەی کە نمایشێکە موزیکی بوو پشتی بەستبوو بە (سێرک، جەستە، کاباریە) کە لە دەرهێنانی (مایکل دالیر)ی کەنەدی بووکە هەریەک لە وڵاتانی (فەرەنسا، ئەڵمانیا، کەنەدا) بەشدارییان کردبوو تێیدا، پاشان نمایشی ئەڵمانی (ساشا والتز) شێوازێکی سیاسی کۆمەڵایەتی لەخۆگرتبوو کە تێیدا کێشە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگای ئەڵمانی بەشێوەیەکی گاڵتەجاڕیانە چارەسەر دەکرد لەدوای روخاندنی دیواری بەرلین.

ئیسرائیل بە نمایشێکی گونجاو بەشداری کرد کە تیایدا جوڵەی جەستەو بەکارهێنانی ئەکتەر کارێکی چاوەڕوان نەکراوو بوو بەلای بینەرانەوە، نمایشەکە پێک هاتبوو لە کۆمەڵێک تەقسی فۆلکلۆری فەلەستینی و ئیسرائیلیو لەو رێگایەوە دیدێکی نوێ بۆ تەورات و بەپێویست بوونی ئاشتی لە ژیاندا لە نێوان هەر دوو گەلدا. بە پێچەوانەی زۆر لەو شێوەی سەماو نمایشە شانۆییانەی کە هەڵگری شێوازی تەجرید بوون کە لە (٣٠)ساڵی رابردوودا شانۆکانی ئەوروپی تەنیبۆوەو تاکو ئەمڕۆش بەردەوامە، شانۆی ئەوروپی لە کۆتایی نەوەدەکانی سەدەی رابردوودا گەڕایەوە بۆ وشەو بەکارهێنانی لە زۆر نمایشدا لەگەڵ ئەوەی کاریگەرییەکی زۆری شانۆی تەجریدی هەبووە کە بانگهێشتی ئەوەی کردووە کە وشەو دیالۆگ رەتبکرێتەوە، لەسەر ئەو بنەمایە نمایشی (ئەورسولا)ی نووسەر (هوارد بارکەر)و نمایشی شانۆیی (دڵی شین)ی کارول کیرکلیز، کە هەردوو نمایشەکە لە چوارچێوەی پرۆژەی (وشەی نوێ، زمانی نوێ، شانۆی نوێ)دا نمایشکران کە ئەوەش ئەوە بەدەردەخات کە شانۆ ناتوانێت دەستبەرداری وشە بێت بەڵام چ وشەیەک ؟ ئەوە وشەیەکی بە واتایە کە هەڵگری بوعدێکی دوورە، هەر لەو دیدەوە هەردوو دەرهێنەری سویدی بەشداریان کرد لە دوو نمایش بەناوەکانی (باوکە لسترنبرگ)و (ماریا ئەنتوانێت).

سینۆگرافیاو شانۆی وێنە:

گەر سەرنج بدەینە ئەو نمایشانەی کە لە فیستیڤاڵی هاوینەدا بەشداری دەکەن و لەلایەن شانۆی کۆپنهاگن -ی جیهانییەوە سازکراوە پشت دەبەستێت بە جوڵەی فیزیکی بۆ جەستەو شانۆی وێنەیی لە پێناو گەشەکردنی زمانی شانۆی هاوچەرخ، هەر لەسەر ئەو بنەمایەوە هاوینی ساڵی ١٩٩٩ سێ تیپیشانۆیی زیاتر بانگهێشت کران، جگە لەو تیپانەی کە نمایشی سەمای تەعبیری کە ئیعتیمادیان لەسەر جوڵەو ئۆپێراو نمایشی درامی و پیشانگەی زیندووکە تیایدا گشت هونەرە بینراوەکانی لەخۆگرتبوو.

یەکێک لەو نمایشانەی کە ببووە جێگای گفتوگۆی بینەران شانۆیی (لیر) ئاسیایی بوو، کو ژنو نووسەرێکی ژاپۆنی بۆ جارێکی تر دەقەکەی نووسیوەتەوە و هەر کاتێک هەستت کرد بە پێویستیەک کرد پەندێکی ژاپۆنی دەهێنێتەوە لە بەرامبەر دەقەکەی شکسپیر، لەبەر ئەوە جەوهەری دەقەکەی وەرگرتووەو جارێکی تر دەقێکی تری نووسیوەتەوەو لە نێوان شانۆی(نو)ی ژاپۆنی و ئۆپێرای چینی و سەمای سەنغافوری بینەری دانیمارکی سەرسام کرد، نمایشەکە نمایشێکی هونەرییانەی سەرکەوتوو بوو کە لە رێگای بەکارهێنانی جوانکارییە هونەرییە فۆلکلۆرییە ئاسیاییەکانەوە هێندەی تر دەوڵەمەندی کردبوو، لەگەڵ ئەوەی ئەکتەرەکان بە شەش زمانی جیاوازی ئاسیایی دیالۆگیان دەکرد، بەڵام تەنها زمانێک ببووە خاڵی سەرەکی کە ئەویش زمانی هونەر بوو.

دانیمارک زیندانێکی گەورەیە:

لە ساڵی ١٥٨٤ وەساڵانە چەندان نمایشی شانۆیی (هاملێت)ی شکسپیر لە قەڵای (هلسنیور)ی مێژووی پێشکەش دەکرێت، تەنانەت ناوی قەڵاکەو شاری هلسنیور پەیوەست بوون بەناوی شانۆییەکەوەو ساڵانە لە فیستیڤاڵی هاوینە سازدەکرێت، هەربۆیە ساڵانە سەدان گەشتیار بە مەبەستی بینینی هۆڵ و ژوورەکانی نوستنی پادشای دانیمارک دێنە دیتنی ئەو قەڵایە، یەکێک لەو نمایشە زۆر سەرکەوتنانەی کە بۆ هاملێت کراوە لە رووی دەرهێنانەوە ئەو نمایشە بووکە لە دەرهێنانی (ئەلتوانی ئیمونتاس) کە دەرهێنەر بە تەنها پشتبەستوو نەبوو بە ئەکتەری زیندوولە شانۆییەکەدا بەڵکو چەندین شتی جۆراوجۆری نوێ لە نمایشەکەدا بەکارهێنابووکە هێزێکی تەعبیرییانەی گەورەی بەخشیبوو لەوانە تاریکی و روناکی زیندوو، ئاگرو بەفر، ئاوو تینوێتی و زۆر شتی ترکە لە چیاندا بە وەستاوی دەیبینینو بوونێکی تەعبیری هەیە لە ژیانداو توانی زمانێکی شکسپیرییانەی نوێ بخوڵقێنێت.

بەڵام (هاملێت)ی ئینگلیزی لە دەرهێنانی (بل ئەلکسەندەر) بووکە پشتبەستوو بوو بە دیالۆگی ئەکتەرەکان، هەروەها دابەشکردنی هارمۆنی تەواو بۆ جوڵەی ئەکتەرەکان لەسەر تەختەی شانۆکە، بەڵام ئۆفیلیای رەش بە جلووبەرگە سپییەکانییەوە نیشانە بوو بۆ دڵەڕاوکێی لە بەرامبەر ئەو خۆشەویستییەی بۆ هاملێت ئەو خەڵکە نادروستانەی کە چواردەوری وڵاتیان داوە بە ئاژاوەگێڕی یان بە زیندانێکی گەورە کە تێناگات بە هۆکاری بوونیان، ئەوەی کە گرنگە دەرهێنەر دەرگاو پەنجەرەی راستەقینەی قەڵاکەی بەکارهێناوە کاتێک ئەکتەرەکان دەێنە ناو قەڵاکەوە ولە دەرگاکانەوە لەبەرچاوی بینەران دەچنەوە دەرەوە، هەندێ کاتیش تارمایی ئەکتەرەکان لە ساتە تاریکەکاندا هەستێکی ترسناک لە لای بینەران دروست دەکات کە ئیحایەکە بۆ ئەوەی کە ئەو شوێنە و ئەو کاتە کابوسی تێدایە، لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا نمایشەکە بە نمایشێکی تەقلیدی دەمێنێتەوە .

ئەزموونێکی تری سەرنجڕاکێش شانۆیی (هاملێت) ئەو نمایشە بووکە تیپێکی شانۆیی دانیمارکی گەڕۆک پێشکەشیان کرد کە لە دوو ئەکتەرو دوو موزیکی پێکهاتبوون کە یەکیان پیانۆی دەژەنی و ئەوی تریشیان چەلۆ، نمایشەکە بەشێوەیەکی نوێتر پێشکەش کرایەوە کە گونجاو بێت بۆ گەورە ومناڵان، ئەوەی جێگەی سەرنج بوو سەرەتای شانۆییەکە بەو دیالۆگە دەست پێدەکات کە هاملێت لە کۆتایی شانۆییەکەدا دەیڵێت (ئەوەی کە دەمێنێت تەنها بێدەنگییە) ئەکتەرەکە لە مردن هەڵدەستێتەوەو لەگەڵ هاوڕێیەکەیدا دەیدەنە قاقای پێکەنین، پاشان دوو ئەکتەرەکەو دوو موزیکییەکە دەست دەکەن بەگێڕانەوەی بەسەرهاتی ئەمیری دانیمارکی دڵخۆش هاملێت بەبێ ئۆفیلیا کە یەکێکیان ئەو رۆڵە دەگێڕێت، هەروەها ئەو دوو ئەکتەرە رۆڵی چەندان کەسایەتی دەگێڕن و دەیانەوێت ئەو دیکۆرو ئێکسسوارانەی کە دانراوون رۆڵێکی زیندووی پێبەخشن لە شانۆییەکەداو بۆ نموونە ئامێری چەلۆکە دەبێتە تابوتی ئۆفیلیا لە دوای ئەوەی پارچەیەک قوماشی بەسەردا دەدەن و هەڵیدەگرن و بەو تەقسەی خۆیان بەرێی دەکەن، لەکۆتاییدا هوراشیۆ پێمان دەڵێت (ئەمە چیرۆکی مردنی هاملێت ئەمیری دانیمارکی هاوڕێمە، منیش هۆراشیوی هاوڕێیم هێشتا زیندووم) ئەم وتەیە لەبەردەم دادگادا دەڵێت .

ئەمە بەشێکی ئەو نمایشانە بوو کە سەنتەری شانۆیی و دەزگای رۆشنبیریی سەر بە وەزارەتی رۆشنبیریی دانیمارکی ساڵانە سازیدەکات.■

سەرچاوە: ئینتەرنێت

laparakan.qxd 5/29/2005 12:27 PM Page 12

پەیامی لاپەرە

ئایا راهێنەری بێگانە.. چارەسەری ئامانجە وەرزشیەکانمانە؟

حەمە بچکۆل

لەدوایین کۆبونەوەی کۆمیتەی تەنفیزی لیژنەی ئۆلۆمپی کوردستان بریاردراوە بەهێنانی راهێنەرانی بەتواناو خاوەن ئەزموونی بەغداو وڵاتانی دەوروبەر..

بەرای زۆر لەقاڵبوان و خاوەن ئەزمونی وەرزشی کوردستان ئەمە هەنگاوێکی باشە ئەگەر بێتو کۆمیتەی تەنفیزی پێش ئەوەی بیر لەهێنانی راهێنەری پلە بڵند بکەنەوە، بیریان لەحاڵی یاریگاو بارەگاو هۆڵ و بینا وەرزشیەکانی کوردستان بکردایەتەوە!، ئایا راهێنەری پیشەوەر (المحترف) بەم یاریگاو هۆڵ و پێداویستی و کەرەستەی مەشقە سەرەتاییانەی ئێمە قایل دەبێت؟ ئایا ئەگەر لەزستانداو لەو کەشوهەوا باراناویەدا چیمەنی باش و تۆکمەو ئەستورو شوێنی خۆگۆرینی گەرم و ئاوی گەرم و ساوناو پێداویستی چارەسەری پزیشکی یاریکەری دەست بەتاڵ (المتفرغ) و ستافێک لەیارمەتیدەرانی راهێنەرو پزیشک و چەند بەرێوەبەرو کارگوزارو ... هتد، بەدواوە نەبێت ئەو جۆرە راهێنەرانە دێنە ئەم وڵاتەوە مەشق بەوەرزشکاری کورد بکەن؟ ئەمە لەلایەکەوە، لەلایەکی ترەوە ئێمە لەهێنانی یاریکەری عەرەب تووشی نشوستی گەورە بووین و هیچمان بەهیچ نەکردو یاریکەرەکانی خۆشمان لەناخەوە رووخان، ئەو راهێنەرە عەرەبانەی کەبۆشیان هێناین، هەموویان بێسوود دەرچوون و بگرە هەیانبوو جاسوس و هەیانبوو دزو هەشیان بوو رەوشت بەرز نەبوون، بەکوردی و کورتی دەستمان چوو بەزاخدا.

هیوادارین ئەمجارە، هێنانی راهێنەری بێگانە بەتاکە کەس نەسپێردرێت، بەڵکو لیژنەیەکی هونەری خاوەن ئەزموون و قاڵبووی ناو وەرزش دەست نیشانی بکات و چەندێتی و چۆنیەتی بۆندەکەی لەگەڵ تاووتوێ بکات و ئیمزای بکات، ئەگینا هەروەکو ئێستا لەبازنە داخراوەکەدا دەسورێینەوەو ئەو راهێنەراش چەندین ملیۆن دیناری ترمان لێدەکێشنەوەو ئێمەش دێینەوە هەمان شوێن و برۆن بەخێرهاتن.■

هەوالی وەرزشی جیهانی

سامان دوکانی

گواستنەوەی یاریزان

- یانەی (ACمیلان)ی ئیتاڵی بری (٦٠) ملیۆن یۆرۆی پێشنیار کردووە بۆ یانەی (ریاڵ مەدرید) بۆ گواستنەوەی یاریزانی بەرازیلی (رۆناڵدۆ) بۆ ریزی ئەو یانەیە.
- دوای بڵاوبونەوەی رۆیشتنی گۆڵکەری یۆڤانتۆسی ئیتاڵی (زەلاتان ئیبراهیمۆڤیچ)ی سویدی بۆ یانەی (ریاڵ مەدرید)، یانەی یۆڤانتۆس بەتوندی ئەو هەواڵەی رەت کردەوە.
- هەرچەندە (کریستیان ڤیری) دوو دڵە لەمانەوەی لە یانەی (ئەنتەر میلان)، بەڵام یانەکەی پێشووی (ئەتلەتیکۆ مەدرید) لەهەوڵێکی زۆردایە بۆ گواستنەوەی (ڤیری) بۆ یانەکەی.
- (خوان مانیۆل رینا) گۆڵچی یانەی (ڤیا ریاڵ)ی ئیسپانی راگەیاند لەچەند رۆژی داهاتوودا بۆندێک لەگەڵ یانەی (لێڤەرپوڵ) ئیمزا دەکات بۆ وەرزی داهاتوو لەو یانەیە یاری دەکات.
- (سەنتیاگۆ ئوزکیرۆ) رایگەیاند لەوەرزی داهاتوودا دەچێتە یانەی (بەرشلۆنە) ئەمەش دووەم یاریزانە بۆ وەرزی داهاتوو دەچێتە بەرشلۆنە.

لیڤەرپوڵ، خولی یانە پاڵەوانەکانی ئەوروپای بەدەست هێنا

رۆژی ٢٥ی ئایار لەیاریگای (ئەتاتورک) لە شاری ئەستەمبوڵی تورکیا، یاری کۆتایی خولی یانە پاڵەوانەکانی ئەوروپا ئەنجامدرا.

یاریەکە لەنێوان (ACمیلان)ی ئیتاڵی و (لێڤەرپوڵ)ی ئینگلیزیدا بوو، یاریەکە زۆر بەهێزو سەرنج راکێش و ئەفسوناوی بوو.

لەدەقیقەی یەکەمی یاریەکە (پاولۆ مالدینی) گۆڵی یەکەمی بۆ (میلان) تۆمار کرد، دواتر لەدەقیقەکانی (٣٨-٤٤) (هێرنان کریسپۆ)ی ئەرجەنتینی گۆڵی دووەم و سێیەمی (میلان)ی تۆمارکرد. تایمی یەکەمی یاریەکە بەم ئەنجامە کۆتایی هات.

لەسەرەتای تایمی دووەمی یاریەکەداو لەدەقیقەی (٤٨)، (ستیڤان جیرارد) گۆڵی یەکەمی (لێڤەرپوڵ)ی تۆمار کرد، لەدەقیقەی (٥٦)، (سمچەر) بەشوتێکی بەهێز بۆ دووەم جار گۆڵی (میلان)ی هەژاند، لەدەقیقەی (٦٣)دا (خافێر ئەلۆنسۆ)ی ئیسپانی بەپەنالتی گۆڵی یەکسان بوونی تۆمارکرد.

لەکاتی ئاسایی و زیاد کراویشدا هیچ کامیان نەیان توانی گۆڵی بردنەوە تۆمار بکەن، دواتر بۆ یەکلایی کردنەوەی یاریکە پەنایان بردە بەر لێدانی پەنالتی (٣ بە ٢) لێڤەرپوڵ یاریکەی بردەوەو بەم بردنەوەیەش لێڤەرپوڵ توانی دوای (٢٠) ساڵ ببێتە پاڵەوانی یانەکانی ئەوروپا.■

هەولێرو سیروانی نوێ لەیاری کۆتایی جامی فوتبۆڵی کوردستاندا بەیەک دەگەن

محەمەد عەلی

لەدوای ململانێیەکی بەهێزو دورودرێژ ئەنجام هەردوو یانەی سیروانی نوێ و هەولێر گەیشتنە دوایاری جامی فوتبۆڵی یانەکانی کوردستان، پاش ئەوەی چوار یانە گەیشتنە قۆناغی چوارگۆشەی زێرین کەیانەکانی: (سیروانی نوێ، هەولێر، دهۆک، داسنیا) بوون.

ئەوەبوو هەینی پێشووتر لەسلێمانی (سیروانی نوێ) توانی لەیاریگای سلێمانی بەدوو گۆڵ بەرامبەر بەیەک گۆڵ لەیانەی (دهۆک) بەرێتەوە، ئەم هەینیەی رابردووش لەیاریگای دهۆک یانەی (سیروانی نوێ) توانی لەگەڵ تیپی خاوەن زەوی و جەماوەر بەرامبەر بوەستێت، بەمەش (سیروانی نوێ) سەلماندی کەشایستەیە بۆ ئەوەی کۆتایی جامی فوتبۆڵی کوردستان بکات. بەڵام لەیاری نێوان (هەولێر)و (داسنیا) ئەنجامەکان بەتەواوەتی پێچەوانەی نەریت و باوی گشتی فوتبۆڵ و ئاستی هەردوو تیپەکەوە بوو، چونکە ئەوەبوو هەینی پێشووتر لەناو یاریگای داسنیاو لەبەردەمی جەماوەرەکەیدا (هەولێر) بەگۆڵێک بەرامبەر بە سفر لە (داسنیا)ی بردەوە، بەڵام ئەم هەینیەی رابردوو لەناو یاریگای هەولێرو لەبەردەمی جەماوەری (هەولێر)دا، (داسنیا) بەگۆڵێکی بێ بەرامبەر یاریەکەی بردەوە، بەمەش پەنا برایە بەر لێدانی پەنالتی و لەئەنجامدا (هەولێر) بردیەوەو مایەوە بۆ یاری کۆتایی لەگەڵ یانەی (سیروانی نوێ) کەتاکو ئامادەکردنی ئەم راپۆرتە کات و شوێنی یاریەکە دیاری نەکراوە، واش چاوەروان دەکرێت کەیارییەکی خۆش و ئاستێکی هونەری بڵندو پڕ ململانێ بێت.■

لەپێشوازی جامی کیشوەرەکاندا هەڵوەستەیەک لەسەر تۆپی پێی ئەڵمانیا

ئاکۆ عارف

وا بریارە لەناوەراستی مانگی (٦) دا، لەوڵاتی ئەڵمانیا کاسی کیشوەرەکان ساز بکرێت کە هەشت هەڵبژاردەی تۆپی پێی جیهان تێیدا بەشدارن و دابەشکراون بەسەر دوو گروپدا:

گروپی یەکەم: ئەڵمانیا، ئەرجەنتین، ئوسترالیا، تونس

گروپی دووەم: بەرازیل، مەکسیک، یۆنان، یابان.

ئەڵمانیاو تۆپی پێ

روبەری ئەڵمانیا: ٣٦٠.٠٠٠ هەزارکم

ژمارەی دانیشتوان: تاساڵی ٢٠٠٢، نزیکەی ٨٥.٥٠٠.٠٠٠ ملیۆن کەس بووە.

پایتەخت: بەرلین

یەکێتی تۆپی پێ: ساڵی ١٩٠٠ دامەزراوە

ژمارەی یاریزان: ٦.٠٠٠.٠٠٠ ملیۆن

دراو: مارک

زمان: ئەڵمانی

ئایین: مەسیحی

حکومەت: کۆماری فیدراڵی

ژمارەی یانەکان: ٢٦.٢٧٤

ئەڵمانیاو ئەنجام

٣ جار جامی جیهانی بەدەست هێناوە (١٩٥٤-١٩٧٤-١٩٩٠)

٤ جار دووەمی مۆندیالەکان بووە (١٩٦٦-١٩٨٢-١٩٨٦-٢٠٠٢)

٣ جار پاڵەوانی وڵاتانی ئەوروپا بووە (١٩٧٢-١٩٨٠-١٩٩٦)

٢ جار دووەمی ئەوروپا بووە (١٩٧٦-١٩٩٢)

١ جار پاڵەوانی ئۆلۆمپیاد بووە (١٩٧٦)

یانەکانی ئەڵمانیا

وەک لەسەرەتاوە ئاماژەمان پێداوە ئەڵمانیا خاوەنی زیاتر لە (٢٦) هەزار یانەیە، کەلەناویاندا کۆمەڵێک یانەی بەهێزترو تۆکمە هەیە کەجگەلەسەر ئاستی ئەڵمانیا لەکیشوەری ئەوروپاو جیهانیشدا خاوەن ئیرادەو نازناوو سەرکەوتنی گەورەن، لەوانە (بایرن میونخ، بروسیا دۆرتمۆند، بایەر لێڤەرکوزن، فۆڵفسبۆرگ، شالکە، بوخۆم، شتوتگارت..... هتد).

ئاماژە

هەڵبژاردەی تۆپی پێی ئەڵمانیا یەکەم یاری خۆی لە ١٩٠٨/٤/٥ لە (بازل) بەرامبەر هەڵبژاردەی سویسرا ئەنجامداوە، بەڵام یاریەکەی بەئەنجامی (٣-٥) دۆراندووە، کەهەردوو یاریزان (بیکرو فرودیر) گۆڵەکانی ئەڵمانیایان کردووە.

دوایاری ئەڵمانیا ٢٠٠٥/٣/٢٦ لە (کیلجا) ئەنجام دراوە بەرامبەر بە سلۆفاکیاو ئەنجام (١-سفر) لەبەرژەوەندی ئەڵمانیا بووە، تاکە گۆڵی ئەڵمانیا یاریزان (بودولسکی) دەقیقەی ٢٧ تۆماری کردووە.

ئەڵمانیاو کیشوەرەکان

هەڵبژاردەی ئەڵمانیا یەک جار لەساڵی ١٩٩٩ بەشداری کیشوەرەکانی کردووە کەهەرزوو بەهۆی ئەنجامە خراپەکانیەوە لەپاڵەوانێتیەکە دورخراوەتەو، ئەنجامی یاریەکانیشی بەم شێوەیە بووە:

١٩٩/٧/٢٤ گوادالاخارا ئەڵمانیا × بەرازیل سفر - ٤

١٩٩٩/٧/٢٨ گوادالاخارا ئەڵمانیا × نیوزلەندا ٢- سفر

١٩٩٩/٧/٣٠ گوادالاخارا ئەڵمانیا × ئەمریکا سفر - ٢

هەڵوێستی ئەڵمانیا بەرامبەر تیپەکانی گروپەکەی وەک سەرەتا ئاماژەمان پێداوە لەپاڵەوانێتی جامی کیشوەرەکاندا کە ئەمساڵ ئەڵمانیا میوانداریێتی دەکات، هەڵبژاردەکەیان لەگروپی یەکەمدا روبەرووی ئەرجەنتین و تونس و ئوسترالیا دەبێتەوە... لەمێژووی یاری تۆپی پێدا ئەڵمانیا تەنها یەکجار لەگەڵ تونس و ئوسترالیا رووبەروو بۆتەوە:

١٩٧٤/٦/١٨ ئەڵمانیا × ئوستورالیا ٣- سفر

١٩٩٣/٩/٢٢ تونس × ئەڵمانیا ١-١

بەڵام لەگەڵ هەڵبژاردەی بەهێزو لەشکست نەهاتووی ئەرجەنتین جگەلە یاری دۆستانەیان کەپڕ لەسحری گۆڵ و تاکتیک و تەکنیکی هونری باڵای یاریکردنە لەخول و پاڵەوانێتیە جیهانیەکاندا بەتایبەت لەمۆندیالەکاندا دوو تیپی سەرسەخت و دژ بەیەک بوون، بەم شێوەیە: ١٥ جار بەرامبەر یەک بونەوە:

ئەڵمانیا ٤ یاری بردۆتەوە، ئەرجەنتین ٧ یاری بردۆتەوە.

لە ٤ یاریدا یەکسان بوون ئەڵمانیا ٢٠ گۆڵی کردووە، بەڵام ئەرجەنتین ٢١ گۆڵی کردووە.■

خولی فوتبۆڵی یانە پلە دووەکانی عێراق

گۆیژە

ئەنجامی هەفتەی رابردووی خولی فوتبۆڵی یانە پلە دووەکانی عێراق بەم شێوەیە بوو:

کەمال سەلیم ١ گۆڵ × ئاشتی سفر لەیاریگای سلێمانی

شارەزوور ٢ گۆڵ × دەربەندیخان ١ گۆڵ لەیاریگای شارەزوور

چەمچەماڵ ١ گۆڵ × سەید سادق ١ گۆڵ لەیاریگای چەمچەماڵ

بەختیاری سفر × کۆیە ٣ گۆڵ لەیاریگای سلێمانی

بەمەش یانەی (خانەقین) کەبە هەشت یاری (١٩) خاڵی کۆکردۆتەوە قارەمانی کۆمەڵەکەی خۆیەتی، هەروەها یانەی (کۆیە)ش، کەبە هەشت یاری (١٦) خاڵی کۆکردۆتەوە، قارەمانی کۆمەڵەکەی خۆیەتی.

هەردوو تیپیش خۆیان ئامادە دەکەن بۆ قۆناغەکانی ئایندە بۆ سەرکەوتن بۆ ریزی یانە پلە نایابەکانی عێراق.■

بایرمیونیخ بۆ جاری دوانزەهەمین کاسی پاڵەوانێتی ئەڵمانیا بەدەست دێنێ

فیرۆرۆ پاڵەوانی تێنسی سەرزەوی ئیسپانیا لەسەر دەستی ساڤینی چووە دەرەوە

رۆناڵدینۆ لەدوا خولێ یاری ئیسپانیادا داوای پەنالتی دەکات